

Luterlusest

Teos ilmub teema-aastal
„Kaheksa sajandit Maarjamaad”

Teose ilmumisega osutatakse
Reformatsiooni **viiesajandale** ning
Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku **sajandale** aastapäevale,
mida tähistatakse aastal 2017

Harald Põld
Arne Hiob

LUTERLUSEST

·L·O·G·O·S·

SISUKORD

HARALD PÕLD JA KONFESSIONAALNE LUTERLUS

(Arne Hiob)

Lühiülevaade Harald Põllu taustast, elust ja tööst	7
Harald Põllu käsitus kiriku- ja ajaloost	13
Edusammud vanas misjoniloos	13
Õitseng luterlikus misjoniloos	15
Kristluse hääbumine uusajal	17
Antikristlik vaimukultuur	19

LUTERLUSE ALUSTEST JA TUNNUSTEST (Harald Pöld)

Mis on luterlus ja miks me peame seda usku kalliks?	24
---	----

I. LUTERLUSE ALUSTEST

A. Õigekssaamisest usust ehk usuõigusest	29
1. Käsutee ja usutee	29
2. Käsitootused ja usutootused	32
3. Mis on õndsus ja kes on õnnis ehk õige?	36
4. Kuidas mõista sõna: üksnes armust?	41
5. Mida ütleb sõna: üksnes usust?	46
6. Mis on siis õiged usuteod?	49
B. Pühakirjast kui Jumala sõnast	52
1. Mis on Jumala sõna?	52
2. Piibel kui ainus ja täielik Jumala sõna allikas.....	58
3. Vääri Jumala sõna ja usu allikaid ehk vääri usuteid.....	62

Teose väljaandmise toetaja on Jüri Ehasalu

Kujundanud: Külvi Kurg

Kaanefoto: Ingmar Kurg, „Tüdruk ja tema Pühakiri”, 1990

Kõik õigused kaitstud © Arne Hiob

LOGOS

Tallinn, 2015

ISBN 978-9949-402-90-8

II. LUTERLUSE TUNNUSTEST

1. Luterluse vaade usuelule	77
2. Luterluse vaade armulauale.....	84
3. Luterliku kiriku usutunnistuskirjadest	92

HARALD PÕLD – SUHTED JA VÄLJAVAATED (Arne Hiob)

Suhe juutlusega	98
Suhted katoliku ja ortodoksi kirikutega	102
Suhted oikumeenilises valdkonnas	105
Suhe luterlusega ja kristlik korraldus	109
Suhted misjoniga ja kristluse tulevik	112

LISA

Harald Põld: Pühakiri ja teadus	118
Harald Põld: Kuidas ma õigesti loen oma Piiblit?	120
Harald Põld: Lasteristimine ja „usuristimine“	131
Harald Põld: Kaks tsitaati Martin Lutherilt	138

Kasutatud kirjandus	141
---------------------------	-----

HARALD PÕLD JA KONFESSIONAALNE LUTERLUS

Lühiülevaade Harald Põllu taustast, elust ja tööst

Kahtlemata kuulub eesti vaimulik, teoloog ja piiblitõlkija Harald Põld meie ajaloo veendunumate luterlaste hulka. Tema raamat „Luterluse alustest ja tunnukest“ (1936) on allakirjutanu arvates parim eestikeelne originaalteos, mis kirjeldab luterlust sisuliselt ja spirituaalselt. Pole avastanud ka paremat luterliku identiteedi kirjeldajat eesti keeles kui Põllu teos. Pole kohanud veendunumat luterlast kui selle autor. See on tabav ja klaarselge kirjeldus, mille ta annab luterlusest.

Ei tasu lasta end häirida Põllu konservatiivsetest vaadetest. Ühte oskavad konservatiivid teistest paremini – esitada seda, mille küljes ripub nende süda. Põld võtab Piiblit tähttähtelt, mis on meile harjumatu, ent teisalt – kui vältida meie kahtlustavate küsimuste lisakoormat ja kuulata Piiblit otse, tuleb ka selgemini esile ilmutust vahendava raamatu eksistentsiaalne sisu. Ei tasu ka lasta end häirida Põllu tõsistest hoiatustest kristlike dogmade mitteuskujale. Traditsiooniliselt pole dogmad inimlik tarkus, vaid Jumala Vaimu abil väljendatud töed ja toed, mis hoolitsevad armulikult meie elu õige suuna eest.

Vaimne atmosfäär, millest pärineb Harald Põld, on nn *uusluterlus*. See oli saksa luterlikus kirikus XIX sajandi algupoole kerkinud teoloogiline vool, mis soovis pärast valgustusjärgset ratsionalismi (Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdu) jälle tugevamalt toetuda luterliku kiriku traditsioonilistele usualustele – Piiblile, vanakiriklikele usutunnistustele (Apostlik, Nikaia ja Athanasiuse usutunnistus) ning luterlikele usutunnistuskirjadele, mis koondati 1580 Konkordiaaraamatusse (vt lk 92jj).

Uusluterluse põhimõtted levisid otsekohe ka Skandinaavias, Baltimaadel ja USA-s, kus eriti Missouri-Sinodi luterlik kirik on olnud nendega seotud. Tartu ülikooli usuteaduskonnas valitses uusluterlik hoiak enam-vähem Eesti Vabariigi tulekuni, mistõttu kõik meie varasemad luterlikud vaimulikud on olnud sellest puudutatud või sellega tuttavad.

Uusluterlus soovis mõneti olla ka nn luterliku ortodoksia uusväljaandeks – luterliku ortodoksia (vahel nimetatud ka vanaprotestantluse või protestantliku ortodoksia) ajastu (Konkordiavormelist 1580 kuni vennastekoguduseni XVIII sajandi algul) kattub Eestis umbkaudu Rootsi ajaga. Kogu uusluterlus kujutab endast teadlikult *konfessionaalset luterlust* (milles leidub aga ka XVIII sajandil levinud pietistlikke mõjusid), mille nimekaimaks esindajaks oli Tartu ülikoolis Theodosius Harnack (1816–1889), kelle õpilaste õpilased olid ka eesti pastorid. Teiseks tuntud nimeks on Christoph Ernst Luthardt, kes küll ei tegutsenud Eestis, ent kelle uusluterlikust vaimust kantud dogmaatikakompendium oli laialt levinud õpikuks.

XX sajandil seondus konfessionaalne uusluterlik vool ka nn Lutheri-renessansiga, mis toetus Lutheri teaduslikule uurimisele ja isiklikule teoloogiale – sellal kui uusluterlus rõhutas rohkem luterlikke usutunnistuskirju (Schmidt 1962: 1558–1562). Eestis jätkasid seda traditsiooni Harald Põllu poeg Hillar, nende kolleeg Albert Soosaar ning osalt mõlemad Jaan Kiivitud, kellest noorem andis Põllu „Luterluse alustest ja tunnustest“ eksamiks õppida ka allakirjutanule. Kui viimane teose 2002 veelkord läbi luges, jõudis talle Põllu sõnum lõpuks kohale.

Harald Wilhelm Põld sündis 16. novembril 1874 Viru-Nigula kooliõpetaja pojana, kasvas aga üles Jõhvi kihelkonnas, kus ta isa jätkas tööd õpetajana. Pärast gümnaasiumi lõpetamist Narvas, õppis ta 1896–1903 Tartu ülikoolis usuteadust, mille lõpetamise järel sooritas kirikuõpetaja prooviaasta õp. Rudolf Kallase juures Peterburis. Põld ordineeriti 18. augustil 1905 ja asus tööle kiriku-

õpetajana Kosel, kus töötas 1906–1928. Peale selle oli ta 1920–1928 Ida-Harju praostiks ja 1923–1925 EELK konsistooriumi assessoriks. Ta abiellus 1907 Selma Kirseligaga. Perre sündis viis last: Eerik Peeter, Hillar Hans, Silvia Margarete, Henno Harald ja Nathan Benjamin (Naan).

Harald Põld oli – nagu tema noorem vend, Eesti haridus- ja riigitegelane Peeter Põld, kes õppis samuti alguses usuteadust – ka teoloogias avaramate vaimsete huvidega. Juba üliõpilasena osales ta aktiivselt Eesti Üliõpilaste Seltsi tegevuses ja tegeles keeleteadusega. Kirikuõpetajana jätkas ta keelearendamise tööd, avaldas artikleid ja eesti keele grammatikaid (Veem 1988: 438); <http://www2.kirmus.ee/biblioserver/isik/index.php?id=2853>.

Usulise kirjanduse alal tõlkis ta 1908. aastal Fr. Oehningeri „Ristikoguduse ajaloo“, toimetas trükki K. J. Masingu Piiblilugude esimese osa. Usupuhastuse 400. aastapäevaks kirjutas ta brošüüri „Usuisa mälestuseks: peatükk dr. M. Lutheri sisemisest arenemisest“ (1917). Kogumikku: „Usupuhastus eestlaste maal 1524–1924“ kirjutas ta peatüki: „Mida tõi Luther uut usu alal?“ Isepäise tõlkijana paistis ta silma tegelemisel 1930ndatel eesti piiblitõlkega (Paul 1999: 620jj, 629–686).

Põllu teeneid tõlkijana ja „erakordset keeletaju“ hindas aga Briti Piibliselts, valides ta 1934. a oma auliikmeks ja usaldades talle eestikeelse piibli tõlkimise. „Harald Põldu peeti oma aja heaks keeলেমেheks, parimaks heebrea keele tundjaks; ta valdas vabalt kreeka ja arami keelt.“ Joel Põld meenutab, kuidas tõlkija kabineti külastajad olid „suures hämmastuses: tavaliselt lebas laual kuni 20 piiblit erinevais keelises“ (1990: 58).

Kirikutegelasena hakkas Põld laiemalt silma paistma Eesti iseseisvuse perioodil. Tema eestvedamisel asutati 1919 a. Eesti Misjoni Selts, mille esimeheks ta jäi kuni surmani. 1920 asutas ta nädalalehe „Meie Kirik“, mis ilmus kuni 1931 ja asendus siis kuni 1939 ilmunud ajakirjaga „Meie Misjon“. Põld oli mõlema lehe, mis olid ühtlasi misjoniseltsi häälekandjaks, toimetajaks ja peamiseks

autoriks. Avaldas artikleid vaidlusküsimustes usu- ja kirikukorralduse teemal. Rõhutas väsimatult kristliku misjoni vajadust Jumala antud ülesandena. 1928–1939 oli Pöld ka Eesti Misjoni Seltsi välismisjoni juhataja.

Põllu konservatiivne teoloogiline hoiak kasvas seda enam, mida rohkem tõusis liberaalne vool mõjule kiriklikus elus. 1922 kirikupäeval ründas ta koos poolehoidjatega EELK põhikirja pandud lisandust, et Piiblit ja luterlikke usutunnistuskirju tuleb mõista „protestantismi vaimule vastavas mõttes” – mõeldud oli nimelt liberaal-teoloogilist uusprotestantismi vaimu. Selle nn protestantliku saba vastu võitles Pöld oma ajakirjades, kirikupäevadel ja usu-teadlaste konverentsidel, kuni mainitud lisandus – pärast tuliseid vaidlusi – viimaks 1925 kirikupäeval suure hääleteenamusega kiriku põhikirjast kustutati.

Vastupidi tsentralistlikele püüetele EELKs, mis viisid 1934 kõrgkiriklikuma põhikirja tekkeni, toetas Harald Pöld nn madal-kirikut. Ta pooldas ka täieliku vabakiriku ideed, algatades 1926 selle loomiseks Vaba Sinodi. „Kes tõelist kirikut armastab, see teab, et vabakiriklik korraldus on kristlikule kirikule kõige kohasem ja soodsam korraldus, sest see vastab kõige enam piibelliku koguduse ehk kiriku aatele“ (1925/1: 187).

Piiskoplik struktuur ei olnud Põllu sõnul kirikule vältimatu: „Luterlik kirik saab ise otsustada, kas ta piiskopi all tahab olla või mitte. Igatahes aga ei ole piiskopiameti käes ei õpetuse valvet ega karistamise õigust, vaid ta on ainult kiriku eestseisuse esimees ja selle ülem töötegija” (1925/2: 269j). Siiski hoolis ta rahvakirikust: „Kirik on ikkagi kogu rahva südametunnistus ja kui südametunnistus on valeteedele sattunud, läheb kogu rahvas edasi valeteed“ (1926/3: 66; vrd Vihuri 2004).

Luterliku vaimulikuna hindas Pöld väga kõrgelt teoloogilist haridust, viidates Jeesuse misjonikäsule, kus nõutakse ka õpetamist (Mt 28:20). Ent kuna ülikooliteoloogia kaldus viimastel sajanditel ühe rohkem liberaalse (uusprotestantliku) mõtteviisi

poole, mille mõju kasvas ka ülikooliharidusega kiriku vaimulikkonnas, siis kritiseeris Pöld ka Tartu Ülikooli usuteaduskonda ja soovis kirikliku õppeasutuse rajamist (1930/6: 131j).

Oma paljudes kirjutistes püüdis Harald Pöld visalt selgitada konservatiivse luterliku teoloogia vaateid ning ta oli selle suuna silmapaistvaimaks esindajaks Eestis (Postimees 15.11.1934). Üldiselt toetub ta Martin Lutherile, kelle teoseid ta lugus ja tsiteerib. Siinkohal võib märkida tema lähedast suhet ka ühe teise Lutheriga – samuti tugeva uusluterliku taustaga Ralf Lutheriga (1887–1931), kelle „Uue Testamendi sõnaraamat“ (mida trükiti korduvalt Saksamaal veel sõjajärgsel ajalgi), on laialt levinud ka Eestis (trükitud 1939 ja 1992).

Oma suhte kohta Ralf Lutheriga, kes aasta varem oli lahkunud maisest elust, kirjutab Pöld järgmist: „Tahan siin jäädavaks mälestuseks tunnistada, et minu mõjuvamaks tõukajaks luterlikku suunda on olnud Kuuslau õpetaja R. Luther, kellega ma Ida-Harju praostiks saades, kui oma abiga, lähemasse vaimsesse ühendusse astusin ja kes ka mulle oma isa rikkalikust raamatukogust esimesed M. Lutheri raamatud – Galaatia kirja seletuse ja Kirikupostilli – kingina kätte ulatas.“

Samas viitab Pöld oma lähenemisele USA konservatiivsele luterlusele, kes uue maailma isolatsioonis oli säilitanud rohkem tõelist usku: „Imelik on minu luterlikku suunda sattumisel see, et R. Luther ise hakkas pärastpoole M. Lutherist eemale arenema ja sattus rohkem „alliansi“ teele, kuna Jumal mind hoopis uutel teedel – nimelt Aafrika-misjonäri Leonhard Blumeri (teadmatul) kaastegevusel – viis ühendusse Ameerika tõsiluterlastega Iowa ja Missouri sinodites ja seadis mind seeläbi kindlale luterlikule alusele, mis andis siis kindla luterliku suuna ka „Meie Kiriku“ lehele“ (1931/8: 258).

Kokkuvõtliku käsitluse oma luterlikest vaadetest esitas Pöld brošüürina „Luteriusu alustest ja tunnustest“ (1936), mis kasvas välja kolmest ettekandest, mille autor toonase Sisemisjoni Seltsi

peasekretäri õpetaja Albert Soosaare ettepanekul kirja pani. Ta ütleb nimetatud teose eessõnas: „Loengud ei pakkunud ega raamatukene paku luterluse aluste ja tunnuste täielikku ülevaadet: see on piiratud meie usuõpetuse olulisemate põhijoonte esiletõmmisega, millesse kiindumine valmistab õigeid luterlasi ja mille varal saab selgesti eristada luterlust kõigist teistest ristiusu – ka evangeelsetest – rühmadest“ (lk 4).

Siiski kujutab Põllu kokkuvõtlik teos „Luterluse (luteriusu) alustest ja tunnustest“ endast luterliku teoloogia põhijoonte ülevaadet ning käsitleb teemasid, mida autor muudes kirjutistes on arendanud sageli palju pikemalt. Ühest küljest on see kokkuvõtte igati hea, teisalt aga läheb teose lühiduse tõttu kaduma paljud Põllu suurepärasest pikematest arutlustest, mida ta on esitanud oma muudes, peamiselt Meie Kirikus, Meie Misjonis ja mõnes teises ajakirjas ilmunud teostes.

Samas tuleb möönda, et Põllu järjejutuna ilmunud teostes on tekstid aja puudusel sageli korrigeerimata ja autor ka kordab iseenast. Osa kirjutisi on väga pikad ja laialivalguvad, teine osa aga imelühikesed ja napolisõnaliselt fragmentaarsed. Kahjuks polnud ka Harald Põllul endal võimalik midagi mahukamat ja kokkuvõtvat kirjutada, sest ta suri 20. augustil 1939, olles ühtlasi säästetud teise maailmasõja koledustest.

Käesolevas uusväljaandes on üritatud nimetatud kitsaskohti ületada kolmel viisil.

Esiteks on moodustatud lisaosa mõnest Põllu kirjutisest, mis oluliselt täiendavad tema käsitlust (Piibel ja teadus, Kuidas ma õigesti loen oma Piiblit, Lasteristimine ja „usuristimine“).

Teiseks on esitatud joone all põhitekste täiendavaid lõike Põllu pikematest kirjutistest. Mõnel olulisemal momentil on esitatud joone all ka kommentaare.

Kolmandaks on koostatud Põllu vaadete kaardistamiseks ja esitamiseks kokkuvõtted tema kiriku- ja ajalookäsitlusest (eessõnas) ja suhetest teiste suundadega (järelsõnas).

Harald Põllu käsitus kiriku- ja ajaloost

Põllu vaade aja- ja kirikuloole järgib üldiselt protestantlik-pietistlikku modeli. Kirikuloole keskmeks pidas ta misjonit, mis toimub *suurkiriku ja tuumikkoguduse* mitmesuguse eristamise ja koostöö raames. Juba Jeesus eraldas jüngrid rahvast, õpetas neid eraldi ning nõudis, et nende õigus peab olema suurem kui kirjatundjate ja variseride oma (Mt 5:20). Samas andis ta neile aga misjonikäsu ka masside kogumiseks (Mt 28:18jj; Mk 16:15jj), s.t liikumiskäsu rahvakiriku poole.

Edusammud vanas misjoniloos

Vanas kirikus peeti kahesugust jumalateenistust: „usuõppijate missat“ (*missa catechumenorum*) ja „usklike missat“ (*missa fidelium*) ning „see, et meie luterlikus kirikus eristatakse leeritatud ja leeritamata inimesi, on selle meeldetuletus“, väidab Põld. „Me teame ka, kui suur usuline tähtsus oli kristluses esimestel kloostritel: nad olid õige usuõpetuse ja usuelu alalhoidmise paigad“ (1923/3: 12,59).

Misjoniajalugu algab usuliste ärkamiste reaga esimesel 300 aastal. Pärast riigikiriku teket eraldusid ristiusustatud hulkadest eremiitide rühmad. Kloostritest tulnud inimesed tegid suurt ja head misjonit VI–IX sajandi Euroopas, neile järgnesid XII–XIII sajandi ärkamised tsistertslaste ja frantsisklaste kaudu (1922/1: 316j). Põld hindab ka *keskaja misjonit*, kus kloostriinimeste aktiivsusele aitas kaasa ristiusustatud ühiskondade tugi.

„Keskaja misjoni vaadeldes ärgem peatugem niipalju selle juures, mida halba tegid sõjakäike ettevõtvad rahvad teistele, kui selle juures, et rõõmusõnum Kristusest nende kaudu igale poole laiali kanti. See oli igatahes Jumala siht nende liikumiste juures, kui ka pärast ristisõdijate juures, kelle seast misjoni algus välja kasvas

Läänemeremaile – ka meile Eestisse“ (1930/3: 10). Juba apostlid „olid valmis ristima tuhandeid, kui need seda nõudsid, nagu esimesel nelipühapäeval. Ja vist ei oleks Rooma riik iial muutunud kristlikuks, kui igauhte oleks tahetud alles siis võtta ristirahva liikmeks, kui ta tõsisele usule on tulnud. Ka keskajal, kui Põhja-Euroopa rahvad said kristlikuks, toimiti samal viisil“ (1933/2: 74j).

„Meie armastame küll sageli hukka mõista misjonitööd, kui loeme, kuidas meie esivanemaid ilma õpetamata kõigepealt aeti ristimisele, ehk kuidas Vene rahvas hulgakaupa sunniti astuma Dnepri jõkke, et neid ristitaks, ehk kuidas Saksas kõik ebajumalate templid, kujud ja hiied lihtsalt ära hävitati ja rahvas järsku ristimise kaudu ristirahvaks tehti, kuid Jumal tunnistas ennast selle misjonitöö poole. Need rahvad said ja jäid kristlasteks, sest Kristuse käsku täideti täpselt: rahvad ristiti ja siis hakati neid õpetama pidama kõike, mida Kristus oli käskinud. Muidugi ei ole sellega öeldud, et meie ka praegusel ajal peaksime nõnda misjonitööd tegema“ (1933/2: 75).

„Et kogu kristlikus kirikus kogu maailmas ristitakse imiklapsi ja ei oodata, millal nad suureks kasvavad ehk mõistusele tulevad, näib mulle Jumala erilise nõu ja ettehoolde järgi sündivat ning tarvitusele võetud olevat. Sest kui peaks ainult täiskasvanuid ja vanu ristitama, oleksin mina küll arvamisel, et rohkem kui kümnes osa endid ristida ei laseks ja me oleksime tõesti (niivõrd kui see sõltub meist) juba ammu lausa türklasteks [islamiusulisteks] saanud. Sest kes ei ole ristitud, need ei lähe kuulama ka kristlaste jutlust ja põlgaksid kogu kristlikku õpetust ja olu, sest see tahab inimest pühaks ja vagaks teha. Nii nad põlgavad juba nüüdki, ehkki nad on ristitud ja tahavad olla kristlased. Kui nüüd nii suur ristimata inimeste hulk läheb ülekäte, mis tuleks siis sellest muud välja kui lausa türklus ja paganlus?“ (1927/2: 138).

Õitseng luterlikus misjoniloos

Pöld on veendunud ka *usupuhastuse* vajalikkuses: „Et me oleme evangeelset-luterlikku usku ja kindlalt usume, et Lutheri sees elas Jumala Vaim ning tema kõike, mida ta ette võttis, seadis ja toimetas, tegi sellesama Vaimu juhatusel“ (1923/3: 3j), siis järgneb, et „kõige suuremaks ärkamisajaks peale apostlite aega tuleb kirikuloos küll pidada usupuhastuse ehk reformatsiooniga. Selle oli Jumal ulatultikult ette valmistanud ja tema tegelasteks vägevad usuinimesed äratanud: Saksamaal Martin Lutheri, Šveitsis ja Prantsusmaal Ulrich Zwingli ning Johann Calvini. Nende läbi said kristluse tõesed jälle elavaks ja tungisid rahva südamesse.“

Järgmise sammu tegi *pietism*: „Kui pietismis 200 aastat pärast Lutherit tõsis uus usuärkamine ja kirikus tekkisid rühmad ärganud inimestest ehk „neist, kes tõsiselt tahtsid olla kristlased“, ja eraldasid endid üldkirikust, siis ei olnud see luteri usule vaenulik vool, nagu mõned arvasid, vaid otse Lutheri usuvaimu uus vili. Mis selle voolu kirikule võöraks tegi, oli liialdamine eraldamises ja liigühekülgne südametunnete rõhutamine,“ väidab Pöld (1922/1: 323).

Pöld leiab nagu Luther, et „tõsiusklikest“ ja „täiskristlastest“ rääkimine pole õige. „Sest alati jääb tõsisajaks, et ükski inimene ei saa kellegi teise inimese kohta täpselt selgeks teha, kas ta on tõeliselt usklik või mitte. Mõne juures ehk see tuleb selgesti nähtavale, teise juures mitte. Seda aga saab küll hästi ära tunda ja näha, kas keegi tõsiselt tahab ja püüab usus elada või mitte. Sellel alusel üksi on siis võimalik ka korraldada tuumikkogudusi.“

Põllu südameasjaks ongi *tuumikkogudus*, mis soovib olla „kirikukeseks kiriku sees (*ecclesiola in ecclesia*), s.o suurte kirikute sees nende erikoguduseks, kes tahtsid tõeliselt olla kristlased.“ Seda teostati pietismi haruna tekkinud Herrnhuti vennastekoguduses, mille rajaja krahv Nikolaus Ludwig von Zinzendorf (1700–1760) tuletas selle Lutheri „Saksa missast“ (1526), kus ladina- ja saksa-

keelsete jumalateenistuste kõrval on olemas ka kolmas, „õige evangeelne jumalateenistus“, milles osaleksid ainult „need, kes tõsiselt tahavad olla kristlased“ (*die, so mit Ernst Christen sein wollen*).

Pöld pole kindel, „kas vennastekogudus vastas Lutheri aatele“ ja arvab, et „küllap vist ainult osalt“. Kuid Lutheri vaatekohalt „on õigustatud ja tarvilikud mõlemad vormid“, mida tõendavad Põllu arvates „peale pietistliku ja hernhuutlaste liikumise ka suured ärkamisliikumised Soome kirikus, kus rahvakiriku sees on olemas lestadiuslaste, ärganute, evangeelsete ja teiste usuliste rühmade erikogudused.“ Kirikust väljalangev usulahk või sekt pole aga õigustatud, sest haputaigen peab olema astjas, mitte astjast väljas (Mt 13:33).

Tuumikkogudused on välja loetud juba Lutheri koostatud Schmalkaldeni artiklitest, kus öeldakse, et Jumal vahendab armu peale sõna, ristimise, armulaua ja võtmete meelevalla – „ka *per mutuum colloquium et consolationem fratrum*“, s.t vendade vastastikuse vestluse ja lohutamise läbi, vastavalt Jeesuse sõnale: „Kus kaks või kolm on minu nimel koos, seal olen mina nende keskel“ (Mt 18:29).¹ Pöld ütleb: „Ka siinkohal mõtleb Luther nähtavasti nende ühenduse peale, kes tõsiselt tahavad olla usklikud kristlased“ (1923/3: 60,4,10j).

Usupuhastuse mõju oli tohutu. „Evangeeliumi valgus, mis süttis Martin Lutheri kaudu Wittenbergis ja levis tõesti tuulekiirusel üle kogu Põhja-Euroopa“, sai ka uueks misjoniimpulsiks: „Sellest valgusest kasvas välja uus misjon, evangeelse kiriku läkitustöö“, nimelt „Herrnhutis, süttis misjonitööks põlema Inglismaa kirikud ja viimati veel Ameerika kogudused“ (1926/4: 337). Põllu sõnul äratas „Lutheri elustav mõju“ vennastekoguduse vahendusel mitte ainult „John Wesley nimega seotud“ metodisti kiriku, vaid kaudsemalt ka „meile tuttavad baptisti ja adventisti ususeltsid“ jne (1922/1: 323).

¹ Martin Luther, Schmalkaldeni artiklid (1537) III,4; BSLK 449.

Kristluse hääbumine uusajal

Uusajal tuli aga ilmalikustumine, mida peegeldab *kirikukari* satumine riigivõimude kontrolli alla, alustades juba varasemast ajaloost. „Meie teame kiriku ajaloost, millise kaju omandasid apostlite aegne kirikuvanne ja kirikukari, kui kirik astus ühendusse riigiga ja muutus ikka enam ja enam ilmalikuks. Vannet hakati kurjasti tarvitama võimuabinõuna ning see sai isikliku vägivalla tööriistaks niihästi kiriklike kui ka ilmalike vürstide käes,“ kirjutab Pöld. „Pärast 30 aastast sõda satub kiriklik kari täiesti ilmalikesse kättesse. Vaimulik kohus saab ilmaliku võimu ettekirjutuste täitjaks. Nüüd võetakse tarvitusele häbipingid, kaelarauad, kirikupostid jne“ (1922/2: 44,50).

Maailmastumise järgmises faasis taandus usk piiblitõdedesse ning hakati taotlema maist edu kiriku kaudu. „Eriti selgelt paistab see joon silma Inglise ja Ameerika ning nendega ühenduses seisvate evangeelse usu kirikute ja usulahkude õpetustes ning seletustes“ (1926/1: 33). Ameerika hakkas end pidama „kogu ilmamaa keskpaigaks ja lähtekohaks maailma kristlustamisele, mille all nähti kristliku usu, kultuuri ja poliitika“ teostamist. „Nad nägid Jumala riiki tulevat kui uut ühiskondlikku korda, Jumala tahtelevast demokraatlikku valitsusviisi ja sõdade kadumist. Ühesõnaga, nad nägid täituvat neid unistusi, mis tuhandeaastase riigi igatsejail ühel või teisel näol mõttes mõlkusid“ (1938/1: 49).

Neid mõtteid väljendati I ja II oikumeenilisel misjonikonverentsil Londonis (1888) ja New Yorgis (1900). III oikumeeniline misjonikonverents Edingburghis (1910) leidis, et „nüüd on tulnud aeg maailma evangeliseerimiseks“ ning kõneles „maailma misjoni otsustavast tunnist.“ Kuid „tuli maailmasõda ja paiskas segi kõik „head“ mõtted,“ ütleb Pöld. „Kas ei näidanud sõja-aastad selgesti, et meie oma väljamõeldud rahuriik paratamatult langeb Jumala kohtu alla ja et peab langema iga ühendus ja osadus, mis ei ole puhtalt rajatud sellele alusele, mis kord on pandud, see on Jeesus Kristus?“ (1938/1: 50jj).

Maailmasõja tagajärjel kerkis üldine resignatsioon, mida Pöld väljendab, kirjutades IV ülemaailmse misjonikonverentsi kohta Jeruusalemmas (1928): „Sekularismi tont lasus otsekui luupainaja suurema osa konverentsi liikmete meelel. Küll räägiti uuest äratus-tööst, uutest ärkamise võimalustest, aga ometi valdas kõnelejaidki tunne, et kõike seda head ei suudeta enam uskuda, sest sekularism on edenenud liiga kaugele.“ Kristliku usu poolt valitsetud maailmast oleme siirdumas teistsugusesse „maailma, mis tahab elada täiesti ilma Jumalata, ilma igavese lootuseta, ilma aukartuseta, ilma sidemeta vaimse maailmaga, ilma ühegi valguskiireta ülevalt“ (1938/1: 62).

Järgnes otseselt kristluse-vastane reaktsioon. Kommunism (Venemaal), rahvussotsialism (Saksamaal) ja fašism (Itaalias) kujutavad endast Põllu sõnul „uuspaganlust“. Oswald Spengler kuulutas õhtumaa hukkumist: „Selles Spengler muidugi eksib, et kaob kristlus kui usk, aga selles on tal õigus, et kaob kristlik kultuur, andes aset ühele teisele kultuurile,“ ütleb Pöld. Sedasama nägi ka prohvet Taaniel „nägemuses kujust kuldpeaga“ (Tn 2). Kuju jalad rauast ja savist tähendavad „Rooma riigist tekkinud riike, mis on ühendatud kristliku kultuuriga.“ Raud tähendab Rooma õigust, mis on õhtumaa kultuuri aluseks, ja pottsepa saviga võrdleb Piibel Jumala rahvast (Js 64:7; Jr 18:6; Nl 4:2) ehk kirikut (1939/1: 11).

Pöld näeb käesolevat ajastut Piiblis ennustatud Antikristuse tulemise valguses. Algul oli see „paganusuline Rooma riik või õigemini paganusus peituv Kristuse-vastane vaim, kes oskas riigi võimu ja valitsust tööle panna“, et hävitada kristlikku vähemust – ja kui see nurjus, lõi ta kristluse integreerimisega riigikiriku. „Nii sündis paavsti valitsus, millesse nüüd pugus Kristuse-vastase vaim.“ Nüüd püüti survevahenditega (inkvisitsioon jne) hävitada Piiblile ustavaks jäänud vähemusgruppe (valdeslased, Wycliffe, hussiidid jt). „Lutheri aegne usupuhastus hävitas kõik niisugused vaenamised, mis pärast Lutherit veel edasi kestsid kuni kuningas Gustav Adolfini, kes õige usuvabaduse kätte võitis Jumala sõna tunnustajatele.“

Kuid käesoleval ajal on „kristluse vaenamine maailmas uue jõuga esile kerkinud“. Pöld juhib tähelepanu „Venele ja Saksale, kus Kristuse-vastane vaim suuresti surub kristlikku kirikut“ ja „kristluse vaenamise tööriistaks“ on jällegi „riigivõim, samuti nagu algkristluse ajastul ja keskajal“ (1934: 309j).

Antikristlik vaimukultuur

Antikristus töötab ka varjatult, eriti pärast 30 aastast sõda (1618–1648), mil algas valgustusaeg. Paavstlus löödi tagasi ja Kristuse-vastane pidi leidma endale uue vormi. „Saatan mängib ju ikka, nagu ütleb Luther, maskeraadi ja katsub pettepiltidega oma tegevust varjata“ (1934: 310). „Millal aga ja kuidas kurat oma külvi toimetab, seda paljud ei märka,“ ütleb Pöld. Jeesuse tähendamisesõnas külvas vaenlane siis, „kui inimesed magasid“, umbrohtu nisu sekka (Mt 13:24–43). See näitab, „et kurat oma töö teeb salaja ja inimeste tähelepanemata. On ju nii, et kurat nende eest, kes on tema kõige kangemad tööriistad, on kõige paremini peidus: nad ei usu ju tema olemasolugi“ (1931/5: 38). Kuid neid tunnevad ära usklikud.

Antikristuse tunnuseks on Piibli järgi see, et ta eitab Jumala inimesekssaamist ehk Jeesuse jumalikkust (1Jh 4:1jj). Jumal aga jätab maha need, kes Kristuse hülgavad, salates Jeesuse jumalikkust, mille tundemärkideks on Põllu väitel neitsistsünd ja ülestõusmine (1930/2: 229j; 1935/1 43j; 1931/7: 194).

Kristuse-vastane vaim haaras kõigepealt juutide ülemaid, kes lasksid Jeesuse risti lüüa. Juudakristlased liikusid samuti Jeesuse jumalikkuse eitamise suunas – Jeruusalemm mõlemate keskusena hävitati (1931/6: 15). Edasi kulges kristluse keskus kreeka aladele, kust paavstlusega paralleelselt tõrjus kristlust uuspaganlik islam (1936: 30).

Pöld märkab ka islami uut tõusu, mis jätkub tänapäevani: „Muhameedlus on praegusel ajal võimsalt tõusmas. Seda näitab tahe uuesti elustada kalifaati.“ Sellel on inimlik põhjus: „Paganad

võtavad ka parema meelega islami vastu kui kristluse, sest islam lubab neil jätkata mitme naise pidamist“ (1939/1: 37). Ka Eestis täheldab Pöld mitte ainult uuspaganluse tõusu Saksa viisil, vaid ka teatavat n-ö islamiseerumist:

„Praegust kristlikku kuulutust jälgides, olgu kantslitel ehk raamatute ja vaimulike lehtede kaudu, me näeme, et see on mitmel pool ikka enam ja enam muutumas juudi, türgi [= islami – A.H.] ja paganausu kuulutuseks. Sest kui meil ainult taeva ja maa Loojast kui Jumalast räägitakse, kui meil palves ainult Jumala Isa ja Looja poole pöördutakse, siis ei ole meie usul enam mingit vahet juudiusu ja kõrgemalt arenenud paganausuga, kus ka Jumalat kuulutatakse ja tema poole palves pöördutakse, kuid ei räägita Kristusest. Ja kui meile Kristus on ainult suur õpetaja ja prohvet, aga mitte Jumal ise, siis pole me paremad kui türklased, kes tunnistavad Kristust samuti prohvetiks, aga kiusavad surmani taga neid, kes tunnistavad teda Jumala Pojaks. Siis ei ole meil enam ka õiget kristliku Jumala tundmist, sest ükski ei saa Isa juurde muidu kui Poja kaudu (Jh 14:6) ja kellel Poega ei ole, sellel ei ole ka Isa (1Jh 2:23).“

Kirjeldataud arusaamu, kus Jeesust peetakse ainult suureks õpetajaks, mitte aga Jumalaks jne, esindab nn *uusprotestantism* ehk liberaalne teoloogia, mis tekkis XVIII sajandi lõpul ja on üha enam tunginud luterlusse. Selle peaesindajaiks Eestis olid Theodor Tallmeister ja Voldemar Kuljus – Saksamaal Adolf von Harnack (Theodosius Harnacki poeg) ja Rootsis peapiiskop Nathan Söderblom (kes ordineeris ka esimese Eesti piiskopi Jakob Kuke). Nende vastu ütleb Pöld: „Me tunnistame Kristuse Jumalaks, nagu Kiri seda igal sammul ja sageli tunnistab (Hb 1:8; Jh 20:28) ja ühineme õige usuõpetaja Martin Lutheri vaatega, et kõikide nende usku, kes Kristust ei tunnista Issandaks ja Jumalaks, tuleb pidada kas juutide, türklaste või paganate usuks, aga mitte kristluseks“ (1931/2: 113).

Pöld arvustab ka religiooniloolist teoloogiat, mis sai kinnituse

misjonikonverentsil Edingburghis (1910), kuna loobuti paganluse mõistest. „Sõna „mittekristlik“ loodi siis. Selle tähendus on selgunud pärastpoole, sest see sõna sisaldab mõtte teiste uskude suurest väärtusest kristluse kõrval“ (1938/1: 51). „Mitmed evangeelsed usuteadlased (Söderblom) ei loe budalasi enam paganate hulka“ (1933/3: 110) ja võivad „Buddha ja Muhamedi tarkusega rahva silmi selgitada“ (1924/3: 244).

Ka Jeesust hindavad uusprotestandid religioonilooliselt: „Nad tunnistavad ta suureks usalgatajaks, inimkonna heategijaks, inimlikkuse aatelisimaks eeskujuks, täiuslikema kõlbluse õpetajaks. Ja nad näevad temas suuremat prohvetit kui oli Mooses, Eelija, ka suuremat kui Muhamed, Buddha ja Konfutsius, kelle pooldajaid loetletakse miljonites. Nad kõik tahavad olla ka kristlased, Kristuse koguduse liikmed, tema kiriku ehitajad? Neid on meiegi kirikus, lihtliikmete ja kirikuõpetajate hulgas. Me tunneme neid „protestantide“ nime all. Neile on Jeesus ainult prohvet“ (1926/5: 73j).

Religiooniloo kõrval vaatavad uusprotestandid ka katolitsismi suunas: „Katoliku kiriku poole püüdlemine väliseis asjus ja korras ei tähenda alati vanameelsust, eriti protestantide, s.o evangeelsete leeris. Seda püüdu kutsutakse „kõrgkiriklikuks“, kuid selle esindajad on sageli päris uusprotestandid. Nii on näiteks Rootsi peapiiskop Nathan Söderblom suur kõrgkiriklane ja katoliiklaste sõber ja ometi ühtlasi seda, mis meil „protestantlikuks“ nimetatakse, s.o vabameelne usualuste suhtes.“

Pöld viitab kõrgkiriklik-liturgilise liikumise ja liberaalse-usuprotestantliku mõtteviisi sümbioosile ka Eestis: „Ka meil on olemas seda voolu – see tuleb nähtavale välise ehete ja toreduste otsimises, nagu preestrite ja piiskoppide rüüd, õpetajate rinnaristid, punased ja violetsed kaelapaelad jm ning enamasti ühineb see vool vabameelse protestantlusega. Näiteks leiame [Theodor Tallmeisteri] Püha Vaimu koguduse jumalateenistusel Tallinnas mõndagi katoliku koolist. Juba lahtiste ustega altar on selle tunnistu-

seks, samuti äkiline kiriku valgustamine keset jumalateenistust ja muud sellesarnast” (1928/3: 21).

Põld arvustab ka Söderblomi (ja liberaalteoloogia) vaadet, et Jeesuse maine ihu jäi ülestõusmisel hauda ning ta äratati üles vaimse ihuga. Sellega peapiiskop irdub apostlikust ja luterlikust usust ega toetu enam kogu Piiblile, vaid ainult Paulusele (1Kr 15:39–54), kes aga mujal ütleb, „et Kristus iial ei pidanud nägema kõdunemist ja seletab seda seoses tema ülestõusmisega (Ap 13:34). Sellega on ometi öeldud, et Kristuse ihu ei jäänud hauda ja et ta tõusis sama ihuga hauast, millega ta hauda pandi, kuna see ihu ei näinud isegi kõdunemisprotsessi algust, küll aga kirkastati ülestõusmises“ (1929/4: 156).

Põld jutustab ka mälestuse, kuidas usuühtsuse puudumisel uusprotestantismiga tuli tõrjuda *kirikuosadus*.²

Samuti pingestusid suhted *üliskooliga*: „Saksamaal püüab nn liberaalne protestantism ehk uusprotestantism (vanaprotestant oli Martin Luther) liberaalseid usuvaateid kiriku õpetusega üheväärselt mõõtuandvaks upitada,“ ütleb Põld. „Meil ei ole küll kirikus see vool veel nii kaugele edenenuk kui Saksamaal ja Rootsis, aga juba hakkab selguma, kuhu poole ta püüdleb ja kuhu me võime jõuda, kui me aegsasti selle vastu võitlust ei alga“ (1923/4: 133). „Nn usuteadus, mida ülikoolides õpetatakse“, on „uhke oma „teaduse“ peale ja on vähehaaval ühe kristliku õpetuse teise järel selle-

² „Kui 1924 kirikupäeval Tartus oli käimas võitlus meie kiriku usualuste pärast, siis lahkusid, nagu teada, ligi sada saadikut kirikupäevalt, lubades jäädavalt eemale jääda, kui kirik vanale usualusele tagasi ei seata. Tol korral olin ka mina lahkujate ridades ja sõitsin otse Tartust Tallinna. Seal kohtasid mind tänaval kaks Rootsi õpetajat, kes Rootsi peapiiskopi saadikutena olid osa võtnud Tartu kirikupäevast, millega oli seotud usupuhastuse 400-aastane juubel meie maal. Nad ütlesid mulle: „Miks te lõhet tekitate oma kirikus?“ Ma vastasin, et ei saa seda välja kannatada, et meile hakatakse ette kirjutama, millises vaimus peame meie mõistma Jumala sõna, kuna Jumala sõna ise on Vaimu kandja ja iseene seletaja. Nad arvasid, et peab leidma ikkagi kokkuleppe, kui usk peaaegade suhtes on ühesugune. Ma küsisin siis: „Mida te peate peaaegade?“ Mulle vastati: „Eks ikka Kristuse surma Kolgata ristil.“ Siis vastasin mina: „Minule on üks teine asi veel mõõtuandvam – see on Kristuse ülestõusmine ja tema jumalik olemus. Kes ei tunnista Kristuse sündimist neitsist ja tema ihulikkust ülestõusmisest hauast, neil on teine Kristus kui minul ja me läheme lahku“ (1930/4: 138).

le teadusele ohvriks toonud. Ta ei räägi palju enam õndsakssaamisest armust ega õigeksmõistmisest usust. On siis midagi imelikku, kui paljudelt kantslitelt ei räägita enam Kolmainisusest“ (1930/2: 196j).

Ülikooliga liitub ka selle vastaspooleks olev *vabakiriklus*. „Ühelt poolt närib vabameelne usu vool ebateaduse nimel meie usualuseid,“ ütleb Põld. „Teiselt poolt võtab maad nn vabakiriklus, mis on vaba selle poolest, et ta Pühakirja kõrvale seab inimese vaimu sisemise hääle ja usu läbielamisi paneb ka usualuseks.“ Põld tahab selgelt esile tuua *luterluse aluseid* olukorras, kus on mõlemad vastandid üksmeelsed ühes: „Mille peale aga mõlemalt poolt tormi joostakse meie kirikus, on õpetus ehk dogma, see Luteri kiriku elusoon“ (1933/4: 262,264).

+++

Tänapäevasele seisukohalt Põld muidugi liialdab luterluse erilisusega. Kuid et praegune aeg pole enam kuigivõrd luterlik, Põld aga on luterluse õigsuses rohkem veendunud kui meie, siis on ta kindlasti parem luterluse kirjeldaja kui meie. Põllu enda tekstidega täiendatud teoses „Luterluse alustest ja tunnustest“ võib näha lühikest luterlikku teoloogiat või dogmaatikat, mis on sellisena väärt õppematerjal õppuritele. Pikemaid tsitaate Põllult peaaegu kõigi teoloogiliste teemade puhul leidub ka allakirjutanu teoses „Luterliku dogmaatika alused“ (2013).

Et Põllu tekstid oleksid tööpoolest loetavad tänapäevasele eestlasele, polnud võimalik vältida mõningast keelelist toimetamist. Muudetud on vananenud sõnavorme ja -järjekorda lauses, suurendatud on taandridu ning tehtud pisitüpsustusi, et tekst oleks paremini jälgitav. Asendatud ja ühtlustatud on mõningaid vanemaid sõnu (ristiusk-ristikirik-ristikogudus-ristiinimene-ristirahvas, luterlus-luteriusk-luteri kirik, käsk-seadus, käsuõpetus jt). Piibliviiteid on lisatud tekstidesse jne.

Arne Hiob

LUTERLUSE ALUSTEST JA TUNNUSTEST

Mis on luterlus ja miks me peame seda usku kalliks?

Sõna „**usk**” me tarvitame vaimulikus kõnes kahes mõttes: kitsamas ja laiemas.

Kitsamas mõttes me märgime sõnaga „usk” seda *väge, mis teeb inimese õndsaks*. Usk selles mõttes teostub **südame sisemises kinnihaaramises Kristusest kui Õnnistegijast**, kelles „meil on lunastus tema vere läbi, see on pattude andekssaamine” (Kl 1:14; Ef 1:7). See usk on ikka *üks* ja igas inimeses, kes saab õndsaks, samane. Selle omajaid leidub kõigis kristlikes kogudustes ja tema omajad moodustavad nähtamatu „*püha kiriku*” ehk „*pühade ühenduse*”, mis kogu maailmas on üks.³

Laiemas mõttes mahutab sõna „usk” endasse *kõigi kristlike tõdede sisu tervikuna* ehk **kogu kristliku õpetuse**. Selles mõttes

³ Pöld käsitleb siin usku ja kirikut väga fundamentaalsena, mis on ülimalt oluline luterluse mõistmiseks. Miks usk teeb õigeks? Sest ta on sillalooja Jumala ja inimese vahel. Usk võtab „Kristusest kinni ja tõmbab ta otse enese sisse”, tsiteerib Pöld Lutherit. See on „tõeliselt meie juures elav Kristus” Püha Vaimu läbi, kes õndsaks teeb (1926/1: 123).

Koos Lutheriga eristab Pöld „kahesugust kirikut ehk kogudust – nähtavat ja nähtamatut. See vahetegemine oli otsekui vastulauseks Rooma kiriku õpetusele, mille järgi kirik ehk Issanda kogudus esineb nähtava asutusena siin maailmas”. Tõeliste usklikte nähtamatut kirikut ei tohi piirata ühegi konfessiooniga, vaid see asub nähtavate kirikute sees: „See osadus on küll vaimne ja seespidine, ta tuleb aga ka välispidiselt nähtavale sõna ja sakramendi tarvitamise kaudu” (1924/1: 260,275).

Pöld viitab siin ka peamisele luterlikule usutunnistuskirjale Augsburgi usutunnistus (1530), mille väitel „üks püha kristlik kirik” on „seal, kus Jumala sõna selgesti ja puhtasti kuulutatakse ja sakramente Kristuse seadmise kohaselt jagatakse” (VII ptk). Selles nähtavas karjas on veel lambad ja sikud segamini, keda Kristus ise viimisel päeval üksteisest lahutab (Mt 25:31–46) (1928/4: 124).

On tähelepanuväärne, et rohkem Pöld luterluse aluste ja tunnustega seoses ei räägi kirikust (selles kirjutises), sest ta eeldab nagu Augsburgi usutunnistus (sealsamas) ja teised luterlikud usutunnistuskirjad, et kiriklikud kombed ja usutalituste viisid võivad erineda.

usk ei ole maailmas üks, vaid jaguneb paljudesse uskkondadesse, mida ka „*uskudeks*” nimetatakse.⁴ Usk selles mõttes on aga seoses usuga kitsamas mõttes. Sest usk laiemas mõttes tahab olla ja ongi *teeks* usule kitsamas mõttes, mis teeb õndsaks. Luteriusust kõneldes me räägime teest õndsuse usule luteri kiriku õpetuse järgi, seda eristades õndsuse teest, millist näitavad teised uskkonnad. Sellest vaatekohast me nimetame luteriusku ka lihtsalt *luterluseks*.

Luterluseks me ei nimeta oma usku aga selles mõttes, et see oleks tekkinud ühe inimese, **Martin Lutheri** südames või põhineks tema mõtetel usust, vaid üksnes sellepärast, et see on rajatud **selgele Pühakirja sõnale**. Lutheri nimega, kes rajas usu Piiblile, me tõstame oma usu välja teiste „uskude” seast, kes väidavad oma usu ka põhinevat Piibilil, kuigi see neil ei põhine selgelt ja ainuüksi sellel. Luterlus tähendab meile *piibliusku* selle sõna täpseimas mõttes, nagu Luther ise seda ka rõhutab. Ja just sellepärast, et Lutheri vaenlased meie usule selle nime on andnud, peame me sellest nimest kinni ega häbene teda, vaid tunnistame endid teadlikult luterlasteks.

Et luterlus on rajatud ainuüksi Piiblile, siis meie peame seda usku *ainuõigeks usuks*. Sest nagu ei saa olla ühest kohast teise mitut õiget teed, nii ei saa ka olla mitut ühesugust õiget usku, vaid saab olla ainult üksainus. Muidugi tunneb selle ära vaid see, kes ise on selle sees. Ja kes selle ära tunneb, see ongi alles *õige luterlane*.⁵ See

⁴ Tänapäeval tarvitatakse sel puhul pigem „konfessiooni” nimetust. Pöld ise kasutab „usu” mõistet ka „usuõpetuse, usutunnistuse ehk religiooni (usundi, uskumuse)” tähenduses (1933/1: 94).

⁵ Need Pöllu väited on tema mõistmiseks väga olulised. Ta rõhutab ka mujal, et „*Lutheri usk on õige usk*. Ja ta on seda sellepärast, et ta on rajatud ainuüksi Jumala sõnale. M. Luther ja tema usupuhanustöö kaaslased ei ole meile muud rääkinud kui *Jumala sõna*” (1930/1: 304).

Selliseid „luterlasi”, kes leiavad Pühakirja sõna alusel usu, on aga kõigis konfessioonides. Seepärast tunnistab Pöld, „et ka teistes uskudes ehk usutunnistustes on võimalik õndsaks saada, kui aga inimese südamesse saab tulla see õige usk, mis teeb õndsaks” (1933/1: 94). Pöld viitab luterliku usutunnistuskirja Konkordiaavormel (1577) eessõnale, kus samuti öeldakse, „et palju vagu ja süütumaid inimesi ka neis kirikuis leidub, kes senini meiega ei ole ühesuguseks saanud” (1928/1: 277).

näeb siis ka, missugune *suur jõud* peitub luterluses selle tõttu, et see usk annab usklikule –

1. kõigepealt *suure selguse*. Nimelt ei anna luterlus ühelegi usuküsimusele kahte või kahtlevat vastust ega jäta ka ühtki usuküsimust vastamata, vaid tal on igale küsimusele *üksainus selge vastus*. See seik vastab apostel Johannese sõnadele: „Teil on võidmise and sellelt, kes on püha, ja *teie teate kõik*” (1Jh 2:20).
2. Koos selgusega annab see usk usklikule ka *suure kindluse ja julguse*. Nimelt teab luterlane ega ole temal selles mingit kahtlust, et ta on omas usus *õigelt teel*. Seetõttu tunneb ta ära ka kõik valeteed ega lase ennast vintsutada ühegi võõra õpetusega, vaid on kindel armus (Hb 12:9), mille ta on saanud Kristuselt.

Kes küll ei peaks tahtma omada oma usus selgust ja julgust? Ja ometi on luterlastel praegusel ajal seda selgust ja julgust nii väga pisut ja nende arusaamine usuküsimustes on väga kõikuv, tumestatud ja segane. Tahtmatult tekib küsimus, kas teistes uskudes on selgusetus niisama suur ja kust see selgusetus meile tuleb? Näib, et see oleneb kõik sellest, et luterlased ei pea enam oma usuõpetustest ehk dogmadest õieti lugu, vaid lasevad endid õõtsutada ja kõigutada igasugusest õpetuse tuulest (Ef 4:14).

Alatine dogmade mahategemine, mis on ometi usu ja elu juhtnöörid, on oma halba mõju avaldanud usualal ja pannud usklikud siia-sinna kõikuma. Nad otsivad paremat siit ja sealt, kuigi paremat kuskil ei ole. Seepärast on väga vajalik tuletada jälle meelde, missugune kallis vara on meie luterlus ja milles eriti peitub selle aarde väärtus. Seda tahamegi teha allpool, käsitledes oma usu põhialuseid ja peatudes tema silmapaistvamate tunnuste juures.

I. LUTERLUSE ALUSTEST

Meie ütlesime, et usk laiemas mõttes ehk usuõpetus näitab teed usule kitsamas mõttes ehk õndsususele. Sellest vaatekohast me nimetasime usku laiemas mõttes otse *õndsusteeks* ja väitsime, et luteriusk tähendab tõeliselt piibellikku teed õndsusesse.

Õndsuse teed näidata on aga iga kristliku usu ülesanne, sest iga kristliku usu siht on oma õpetuses anda vastus küsimusele: „Mida pean ma tegema, et ma õndsaks saaksin” (Ap 16:30). Ehk: „Mida pean ma tegema, et ma igavese elu päriksin?” (Lk 10:25; 18:18).

Vastus sellele küsimusele ehk näidatav tee igavesse ellu või õndsusesse on **esimene alus**, millel põhineb ja mille ümber koondub iga usu kogu õpetus.

See on aga alles üks alus. Teist on veel tarvis. Sest ei ole ükskõik, kes meile õndsuse tee kätte juhatab, vaid meil peab olema *kindel ja täiesti usaldatav juhataja, kellele tee on tuttav* ja kes meid oskab juhtida sihile ilma kõrvalekaldumiseta ja meile teab rääkida neist asjust, mis on taevast ehk igaveses elus. Seda aga suudab üksnes see, kes taevast on maha tulnud, Inimese Poeg (Jh 3:12j), **Jeesus Kristus**, kes on meie usu ülim alustaja täidesaatja (Hb 12:2) ja kes ennast ise nimetab ainsaks teeks Isa juurde (Jh 14:6). Temaga ühenduses läheme õndsusse. Tema on meie teejuht, meie valgus, kes käib meie eel ja viib oma järelkäijad igavesse ellu (Jh 8:12).

Temaga aga saame me kokku ja võime teda jälgida pühas Kirjas, mida uurime, nagu ta ka ise ütleb: „Te uurite pühi kirju, sest te arvate nendest saavat igavese elu – ja just need on, mis tunnistavad minust” (Jh 5:39). Pühakiri meie käes on juhatus, mis näitab meile tee õndsusse. Seepärast on **Pühakiri** ehk Piibli raamat **teiseks aluseks**, millel põhineb piibli- ehk luteriusk.

Nii on luterlikul kirikul kaks alussammast, nagu Saalomoni templi eeskoja ees oli kaks vaskammast (1Kn 7:21; 2Aj 3:17),

Jaakin (= tema kinnitab) ja Boas (= temas on vägi), mis ei olnud küll aluseks nähtavale ehitisosale, küll aga suunatud igavesele templile, mis ei ole kätega tehtud. Sama mõte peitub ju selleski, kui mõnele ristiusu kirikule on ehitatud kaks ühesugust kõrvuti püstitatud torni (nt Tallinna Kaarli ja Rapla kirikul).

Oma usu alussammastest ehk põhialustest me kutsume üht *sisuliseks aluseks* (nn materiaalprintsii), nimelt luteriusus näidatud õndsuse teed – ja teist *vormiliseks aluseks* (nn formaalprintsii), nimelt Pühakirja ehk Piiblit.

Õndsuse tee ehk esimese põhialuse sisuks aga on õpetus, et inimene saab *õigeks* Jumala ees *usu läbi* Issandasse Jeesusesse Kristusesse Jumala enese *armust*. Teise aluse sisuks on, nagu teame, Jumala sõna.

Mis on luterluse kaks peaõpetust?

1. Et inimene saab õigeks usust ilma käsu tegudeta – ja
2. et Pühakiri on kogu usuõpetuse ainus allikas ja juhtnõör.⁶

⁶ Luterluse peaõpetus on jagatud kaheks ja kasutatud nimetusi *materiaalprintsii* ja *formaalprintsii* alates XIX sajandist (August Twesten). Sama jaotuse esitab ka tollane palju kordustrukke läbiteinud teoloogiaõpik: Christoph Ernst Luthardt, *Kompendium der Dogmatik* (1882: 21j). Pöld puutus selle printsii biga kokku ilmselt juba õpingute päevil Tartu ülikooli konfessionaalses luterlikus usuteaduskonnas (vt lk 118).

1. Materiaalprintsii väljendab luterlikku arusaama, et inimene mõistetakse õigeks „ainult armust“ (*sola gratia*) ja „ainult usust“ (*sola fide*). Luterlikus usutunnistuskirjas Schmalkaldeni artiklid (1537) on õigeksmõistuõpetus, millele viitab ka Pöld, seatud Lutheri poolt „esimeseks ja tähtsaimaks artiklik“ kristlikule kirikule (1926/1: 41).

2. Formaalsprintsii väljendab luterlikku arusaama, et Piibel ehk Pühakiri on „ainsaks reegliks ja normiks“ kirikule. See põhiõpetus sisaldub Konkordiaivormelis, millele osutab ka Pöld. Klassikaliselt on seda väljendatud luterluses ka põhimõtetega „ainult Pühakiri“ (*sola scriptura*) ja sellega seatud „ainult Kristus“ (*solus Christus*).

A. Õigekssaamisest usust ehk usuõigusest

1. Käsutee ja usutee

Küsimusele „Mida pean ma tegema, et ma õndsaks saan?“ ehk „Mida pean ma tegema, et ma igavese elu pärin?“ leiame Pühakirjast *kaks vastust*. Ühe annab apostel Paulus Filippi linna vangihoidjale, kes oli pagan (Ap 16:25–34) – ja teise Jeesus ise kaks korda juudalastele: ühe korra käsutundjale, kellele ta jutlustas loo halastajast samaarlasest (Lk 10:25–37) – ja teise korra rikkale noormehele, kellele ta andis nõu müüa ära oma varandus ja jagada vaestele (Lk 18:18–23).

Pauluse vastus oli: „*Usu Issandasse Jeesusesse Kristusesse, siis saad õndsaks sina ja su pere.*”

Jeesuse vastus oli ühele küll üht ja teisele teist viisi, kuid mõtte poolest mõlemale samane: „*Tee, mis on öeldud käsuõpetuses*”, ehk teiste sõnadega ja kogu käsuõpetust kokku võttes, nagu Jeesus seda tegi vastuseks variseridele (Mt 22:34–40): „*Armasta Issandat, oma Jumalat, kõigest oma südamest ja kõigest oma hingest ja kõigest oma meelest ... ja armasta oma ligimest nagu iseennast.*”

Pauluse vastus ja Jeesuse vastus lähevad kirjakohtade seosest väljavõetutena teineteisest küll täiesti lahku. Esimene rõhutab usku, teine käsku, esimene on puht uustestamentlik, teine – puht vanatestamentlik. Aga lahku need vastused lähevad teineteisest ainult siis, kui me Jeesuse vastuseid lugedes ei hooli nende seosest lugudega, mis nendega koos jutustatakse ja mis oma sündmustikuga on ka vastusteks esitatud küsimustele.

Jeesus tahab niihästi käsutundjat kui ka noormeest sundida leidma ise teine vastus oma küsimusele, sest mõlema juudalase suhtumine kásusse näitas ometi, et nad käsu läbi ei saavuta igavest elu: käsutundja ei olnud täitnud *dekalooigi* (= kümne käsu) teiseigi käsulaua nõudmist, armastada oma ligimest, esimesest käsulauast

rääkimata. Ja rikas noormees ei armastanud Jumalat (Jeesust) kõigest oma südamest, vaid tema süda rippus rohkem oma varanduse küljes, nagu näitab jutustus. Kummalgi oli igatahes käsk jäänud täitmata ja kummalgi neist ei olnud siis ka võimalust igavest elu pärida käsu läbi.⁷

Mõlemate vaga ja käsu järgi elatud elu pidi neile näitama seda, mida ütleb apostel Paulus: „Meie teame, et inimene ei saa õigeks käsu läbi, vaid üksnes usu läbi Jeesusesse Kristusesse” (Gl 2:16). Ja mida Peetrus kinnitab Jeruusalemmas, kuhu apostlid ja koguduse vanemad olid kokku tulnud arutama küsimust, kas paganausust ületulnud kristlastel tuleb õndsakssaamiseks pidada Moosese käske või ei. Seal ütles Peetrus käsunõudjatele: „Miks te siis nüüd kiusate Jumalat, soovides panna jüngrite kaela iket, mida ei ole jaksanud kanda ei meie isad ega meie? Ent meie usume end õndsaks saavat Issanda Jeesuse armu läbi” (Ap 15:10j).

Oma jüngritele ja kõigile neile, kes temasse ja tema sõnu uskusid, ütles ju ka Jeesus ise: „Kes usub minusse, sellel on igavene elu” (Jh 6:47). Nõnda ta ei vastanud aga käsutundjale ja rikkale noormehele seepärast, et nende südames veel ei olnud pinda selle sõna jaoks. Nemad olid väga kinni käsuõiguse kammitsas ja neil oli tarvis selleks, et Jeesuse elusõnu vastu võtta, enne veenduda oma võimetuses käsku täita ja käsu teel pääseda igavesse ellu. Ja veel oli neil tarvis enne ära tunda Jeesust kui Õnnistegijat. Käsk pidi jääma neid vaevama, et neid viia patutundmisele (Rm 3:20) ja nad juhatada Kristuse juurde (Gl 3:24). Sest need kaks asja, mitte

⁷ „Meie saame ainult inimeste ees olla käsutäitjad, aga Jumala ees, kes näeb meie mõtteid, kelle silm ulatub südame salajasematesse soppidesse ja vaatab läbi meie neerud, ei ole meie käsku pidanud. Ja kui me oleme ehk niikaugele jõudnud, et me teise käsulaua suhtes võime öelda, et ka meie südames ei ole olnud enam halbu mõtteid ligimese suhtes, jääb meil esimene käsk ometi täitmata” (1927/1: 330). „Eks Jeesus ütle: teie peate olema pühad, nagu teie Isa taevas on püha (Mt 5:48; 3Ms 19:2). Jumal on aga püha oma olemuselt. Ja kui inimene seda kätte saaks, võiks ta öelda: ma olen nagu Jumal. Seepärast on see kuradi kõige hirmsam kiusatus, kui ta Jumala lapsi saab viia sellesse olukorda, et nad enesest kiitleva hakkavad: mul ei ole pattu, mina pattu ei tee! Siis on kuradil käes, kuhu ta paradisiiaiaski tahtis viia inimest, kui ta inimesele ütles: te saate nagu Jumal” (1Ms 3:5) (1928/2: 299j).

õndsuse toomine, on käsu otstarbeks.⁸

Nii anti mõlemale juudile võimalus tulla veendumusele, et *me saame õigeks usu läbi*. Oleksid nad ometi läinud seda teed!

Kõike seda arvesse võttes, mida siin on öeldud Pauluse ja Jeesuse vastuste kohta, väljendab luterlik kirik oma vaadet õndsuse teele apostel Pauluse sõnadega: „*Sellepärast meie arvame, et inimene mõistetakse õigeks usu läbi ilma käsu tegudeta*” (Rm 3:28). Olla õigeks mõistetud tähendab aga sama, mis olla õnnis. Seega ei ütle apostel Paulus ka efeslastele muud, kui ta kirjutab: „*Sest teie olete armust õndsaks saanud usu kaudu ja mitte iseenestest. Jumala and on see, mitte tegudest, et ükski ei saaks kiidelda*” (Ef 2:8j).⁹

⁸ „Või nagu väljendab seda Johannes, kui ta vastandab Kristust ja Mooset ning ütleb: „Käsuõpetus on antud Moosese kaudu, arm ja tõde on tulnud Jeesuse Kristuse kaudu” (Jh 1:17). Sellega ei ole öeldud, nagu Kristus käsuõpetusest ei hooliks: ta õpetab ka seda, niipalju kui seda tarvis läheb armuõpetuse vastuvõtmiseks. Seejuures ei ole aga Kristus uus käsuandja, kes täielikumad käsud oleks toonud kui Mooses. Nii õpetab küll Rooma kirik ja nii armastavad seletada uuemad protestandid ja teised, kes ristiusus uut käsuõpetust näevad, mille järele elades inimene õndsust võib pärida. Niisuguse seletuse tekkimise salatõukejõuks on jälle see väärarvamus, nagu läheks õndsakssaamiseks tarvis ikkagi ka inimese poolt mingisugust käsutäitmist, olgu need siis kasvõi Kristuse käsud, mis olevat ülemad ja sügavamad kui vana seaduse omad. Niisuguse valseletuse vastu tuleb seista kõigest jõust, sest Jeesus ise ütleb selge sõnaga, et tema ei tulnud käsku ja prohveteid kaotama, vaid neid täitma (Mt 5:17j). *Jeesuse mäejutlus* (Mt 5–7) ei ole, nagu paljud seletada armastavad, Jeesuse antud seadus, vaid see on ainult vana seaduse valseletuste ümberlukkamine ja õige seaduse süvendamine. Käsk ligimest õigest armastada, mida Vanas Seaduses arvati varjule jäänud olevat, on seal selgesti ja uuesti esile toodud ja rõhutatud. Vanadel usuteadlastel on õigus, kui nad ütlevad: „Kristus oli küll käsuõpetaja, aga mitte käsuandja”. Kui Rooma kirik leiab mäejutlusest aluseid oma kõrgematele käskudele, nagu preestrite abiellumata jäämisele, eraomandusest keeldumisele, kirikuvalitsuse poolt töotavale sõnakuulmisele jne, ehk kui meie protestandid leiavad sealt keeldu vanneteandmiseks, sõjapidamiseks jne, siis on need kõik läbinisti valseletused. Niisuguseid seadusi ei ole Kristus tulnud tooma, sest ta ei ole üldse käsutooja, vaid armutooja, kes meid õpetab vana, Moosese antud käsu varal pattu tundma ja siis tema enese juurest pattude andeksandmist otsima” (1931/2: 125).

⁹ Usu läbi õigeksmõistmisega on seotud ka luterlusele tüüpiline *käsu ja evangeeliumi* (seaduse ja armu) vastandamine, mille Konkordiaivormel on tõstnud normatiivseks. Pöld viitab, et seda Lutheri õpetust ei mõista need, kes „need kaks asja – käsuseaduse ja evangeeliumi – teineteisega ärasegavad” (1926/1: 41). „Kus valitseb Mooses, seal ei saa olla Kristus, ja kus valitseb Kristus, on jäänud kõrvale Mooses. Sellest ei oska aga kõik õigesti aru saada” (1923/1: 401).

2. Käsitöötused ja usutöötused

Meie õndsus oleneb siis *üksnes ja ainult* meie usust Kristusesse ja ei millestki muust. Nii ütleb Jeesus ise, nii ütleb tema apostel Peetrus, nii ütleb tema apostel Paulus ja nii tunnistab luterlik kirik.

Näiliselt ei ole see õndsuse tee raske ja ometi on nii ütlematult raske asuda sellele teele. Sellest olukorrast annab tunnistust kirikute ja kristlaste hulk, kes seda teed sugugi ei usalda, vaid püüavad ikkagi käia käsuteed. Kristluses on terved uskkonnad, kes lausa õpetavad, et ilma tegudeta ei saa õndsaks, mõteldes tegude all Jumala käskude täitmist. Ja meie luterlike kristlastegi seas on küllalt neid, kes loodavad käskude täitmisega saavutada Jumala ees õigust pääseda taevariiki.

Millega niisugune väärnähe on seletatav?

Kõigepealt seletub see sellega, et tõelist usku Kristusesse, mis annab õndsuse, ei saa keegi enesele ise võtta – ehk nagu ütleb Luther oma Väikeses katekismuses, et me ei saa „omast mõistusest ega väest” uskuda Kristusesse, vaid selle usu annab meile Jumal oma Püha Vaimu läbi (II peatükk, 3. õpetus). Käsu täitmiseks ja tegudeks võib aga inimene, nagu paganate elugi seda näitab, ise jõudu pingutada ja midagi ka saavutada, nii et ta võib näha oma välise elu kõlblat edenemist ning ausat, lugupeetavat ja laitmatut elu inimeste ees ning ka Jumala õnnistust oma tegudele ja elule. See kõik viib inimese arvamusel, et ta käib sellega õndsuse teed, kuigi ta samas oma olukorra suhtes omas südames kindel ei ole.

Eks niisuguseid „usklikke” ole meil palju, kes oma laitmatule elule vaadates arvavad käivat eluteed, mis viib õndsusse. Aga nad kõik on ometi eksiteel, enamasti seetõttu, et nad ei ole endid küllalt lasknud õpetada Jumala sõnal, on nn dogmat põlanud ning ei oska vahet teha käsutee ja usutee vahel, milledest esimene ei vii igavesse ellu, vaid ainult teine.

Käsiteesse kiindumine õndsuse saavutamiseks seletub ju kõige enam sellega, et Jumala mitmesugused *töötused*, mis ta oma

sõnas on andnud, teineteisega ära segatakse ja ära vahetatakse. Ei panda nimelt sugugi tähele, et *Jumala töötused on kahesugused*:

- ühed, mis on *seotud* nõudmiste ja tingimuste külge, ja
- teised, mis saavad inimesele osaks *muidu*, puhtast armust, ilma palveta ja mis tulevad ainult vastu võtta.

Ka see selge vahe on Jumala mitmesugustel töötustel, et ühed on *maised* ja teised *taevalised*. Jumal on töötused andnud mõlemale: niihästi käsule kui ka usule.

Käsitöötused on seotud nõudmiste ja tingimuste külge, mis tulevad täita. Ja need töötused on kõik maised. Jumal töötab käsuandmisel Siinai mäel, et ta heldust osutab ehk head teeb tuhandeile neile, kes tema käske peavad (2Ms 20:5j). Need „tuhanded”, nagu Lutheri Väike katekismus seda sõna päris õigesti on tõlgenud, ei kasva ju mitte taevas, vaid siin maa peal. Ka 4. käsk, millega on antud ka töötus, ütleb töötuses üksnes seda: „Et sinu käsi hästi käiks ja sina kaua elaksid *maa peal*.”

Ja Iisraeli lastele ütleb Jumal korduvalt ning selge sõnaga: „Kui teie käite mu seaduste järgi ja peate mu käske ning teete nende järgi, siis ma annan teile *vihma* omal ajal ja teie maa annab teile *vilja* ja teie puud kannavad vilja” jne. Vaata 3Ms 26:3–12 ja vaata ka 5Ms 28:1–14, kus on kõigepealt töötatud: „Kui sa Issanda, oma Jumala sõna õigesti kuuled ja katsud teha kõigi tema käskude järgi, mis ma sulle täna käsin, siis Issand, sinu Jumal, tõstab sinu ülemaks kui kõik maailma paganrahvad” jne. Ja veel: „*Ta õnnistab su käte tööd*, et sa mitmele rahvale võid laenata ja sul ei ole tarvis laenu teha. Ja Issand paneb su peaks ja mitte sabaks, et sa saad ikka ülemale ega saa alamale, *kui sa* võtad Issanda, oma Jumala, käsku kuulda” jne.

Kui neis kirjakohtades ei ole ka mõeldud ainult Siinai käsulaudade käskudele, vaid pigem muudele käskudele, mis iisraeli rahval tulevad pidada, siis ometi näeme, et Jumala juhatuse järgi elamine ei too meile kätte taevalikku head ehk õndsust, vaid ikka ainult maapealset õnnistust. Sellele vastavalt on ka Siinai käsulaudade käskudel ainult maised töötused, nagu näitab ka Jumala

sõna: „Kui teie võtate kuulda mu sõna ja pidada mu (käskude külge seotud) lepingut, siis te peate mu oma olema kõigi rahvaste seast, sest *kõik maailm on minu päralt*” (2Ms 19:5).

Ja jälle on muu seas öeldud: „Issand, meie Jumal, andis meile Hoorebil seaduse... Oleks neil ometi niisugune süda, et nad mind kardaksid ja peaksid alati kõiki mu käske, et nende ja nende laste käsi hästi käiks igavesti”, s.t põliselt (5Ms 5:2–29).

Kõige selgemini aga tuleb käsu järgi elatud elule vastava töötuse piiratud määr või otsekui kaaluga mõõdetud maine olu nähtavale kuningas Hiskija haiguse ja surma loos (Js 38:1–8 ja 2Kn 20:1–11). Seal Jesaja tuleb kuninga juurde ja kuulutab temale Issanda sõna, et ta peab surema. Hiskija nutab ja palub Jumalat, öeldes: „Oh Jumal, mõtle ometi, kuidas ma *sinu ees olen elanud* tõe sees ja hea kohtlase südamega ja teinud, mis su silma ees on hea.” Jumal kuuleb ta palvet ja laseb temale ütelda, et ta lisab tema elupäevadele viisteist aastat. Need 15 aastat antakse Hiskijale kui palk selle eest, et ta on elanud Jumala meele järgi ja teinud, mis on tema silmis hea.

Töötused, mille Jumal annab käskude täitmisele ja tema antud lepingu pidamisele, ei sisalda kuskil kohal Piiblis igavese õndsuse töötusi.¹⁰ **Töötused**, mis on *ühenduses õndsusega* ehk mis suunduvad igavesse ellu, on antud *muidu*, ilma palveta, ilma teeneta, nad on **armust**.

Näiteks ei loe me Aabrahami kutsumisloos mingisugustest Jumala nõudmistest temale, vaid Jumal valib lihtsalt Aabrahami tema vendade seast ja käsib tal minna välja omalt maalt ning annab temale väga austava töötuse, teha teda suureks rahvaks ja temas *õnnistada* (s.t taevalikult õnnistada) kõiki suguvõsasisid maa peal (1Ms 12:2–3). Miks Aabraham valitakse ja mitte Naahor või Haaran, seda Kiri ei ütle. Aabraham *usub* ja läheb kodukohast

välja, teadmata kuhu. Ta sammub edasi Jumala juhatusel ja jõuab Kaananisse. Siin lubab Jumal talle anda selle maa, kus ta on ja kordab oma esimest töötust, näidates taeva tähtedele ja öeldes, et Aabrahami sugu saab olema nii arvurikas. Aabraham „*usub Issandasse*” ja see „*arvatakse talle õiguseks*” (1Ms 15:6).

Aabrahamile antud töötused on seotud inimeste õndsaks-tegemisega ja on tingimusteta ning lihtsad lubadused. Usk võtab nad vastu ja kus usku ei ole, jäädakse neist ilma, vaatamata kogu vagadusele ja väliselt käskude mõõdupuule vastavale elule. Usust tuleb aga kinni pidada ja oodata, mil Jumal täidab oma töötused. Nii tegi Aabraham. Kui mõnikümmend aastat hiljem käsib Jumal Aabrahamil ohverdada oma poeg põletusohvriks, on Aabraham ilma jututa kuulekas ja usub kindlasti, et Jumal annab temale ikkagi suure soo, kuigi ta temalt nüüd võtab ta ainsa poja. Ja peale seda usutegu korratatakse temale töötus, seekord veel selgemini, ennustusega, et tema *seemne* (s.t Kristuse) sees õnnistatakse kõik maailma rahvad (1Ms 22:18).

Me näeme, et kõik usuga seotud töötused tulevad otsekui enesestmõistetavalt ja ilma eelnevate tingimusteta. Nende täidamine ei ole millegi poolest seotud inimestele esitatud nõudmistega, nagu seda on käskude töötused. Usku aga, mis nad vastu võtab ja mis küll on tingimuseks nende töötuste kättesaamiseks, ei saa lugeda inimeste teoks, vaid see on, nii nagu ka töötuse ese ise, täielikult Jumala armuand. Nii ei ole meie õndsus kuidagi tingitud meie tegudest ja meie pälvimisest.

Ka Jeesus, kui ta kutsub meid enese juurde ja õndsusele, ei seo oma töötusi mingi tingimuse ega käsulise nõudmisega, mille eest meie selle saaksime, vaid töötab ja pakub meile ainult, nagu näitavad meile järgnevad, tema kõige tuttavamad kutsesõnadki: „Tulge minu juurde kõik, kes te vaevatud ja koormatud olete, ja mina annan teile hingamise” (Mt 11:28). „Kes minu juurde tuleb, seda ma ei lükka välja” (Jh 6:37). „Täna pead sa minuga olema paradisis” (Lk 23:43).

¹⁰ Pöllule on see küsimus olnud väga oluline: „Ma olen viimasel ajal otse selle jaoks Piibli läbi lugenud, et leida sõna, mis ütleb, et kasutäitmine toob inimesele igavese elu, kuid ei ole seda leidnud. *Igavese elu töötust käsul ei ole*” (1927/1:337).

Nii jääb meile õndsuse teeks üksnes pälvimata *arm* Jumala poolt ja meie eneste poolt ainult *usk*, mis selle armu vastu võtab ja mis ka ise on Jumala armuand.

Seepärast õpetabki luterlik kirik: *me saame õndsaks üksnes armust ja ainult usu läbi ehk üksnes usust*.

Et see piibellik õpetus õndsuse teest meile õigesti selgeks saaks, paneme lähemalt tähele mõisteid „üksnes armust” ja „üksnes usust”. Enne aga süveneme mõistesse „õndsus”.

3. Mis on õndsus ja kes on õnnis ehk õige?

Kui on juttu õndsusest, mõtleb suurem osa kristlasi õnnepõlvele, mis meile antakse kord sealpool hauda taevas ning mis saab alata alles peale surma. See ettekujutus on täiesti ebapiibellik ja väär. Ent seda kasvatavad ka kõik need sõnakuulutajad, kes õndsusest räägivad ainult kui tulevasest hüvest taevas ja ka palvetavad ainult selle eest, et meie „kord” ehk „ükskord” või „viimaks” ja „seal” (s.t taevas ehk koguni „tähtede taga”) õndsaks saaksime.¹¹

Piibli vaade õndsusele on hoopis teine. Piibli vaate järgi me peame õndsaks saama *tingimata enne surma ja siin maa peal*. Siis võime pärida ka igavese õndsuse Jumala juures taevas. Igavene õndsus on lihtsalt siin maa peal algava õndsuse katkestamatu jätkumine. Piibel ei vaata õndsusele kui olukorrale, mis algab alles sealpool hauda, vaid kui olukorrale, mis on siin maa peal olemas või juba käes. Apostel Paulus ei ütle efeslastele: „Teie saate kord õndsaks,” vaid ta ütleb (Ef 2:8): „Teie olete õndsad.” Ja roomlastele ta ei ütle: „Et meie nüüd saame ehk peame saama õigeks usust,” vaid ta ütleb (Rm 5:1): „Et meie nüüd oleme õigeks saanud usust.” Ka Tiitusele ta kirjutab: „Jumal tegi (ehk: on teinud) meid õndsaks” (Tt 3:5).

¹¹ Kriitiline viide tuntud kirikulaulule „Tähtede taga kord koidab sul taevas” (Kiriku Laulu- ja Palveraamat, nr 261).

Siin on kõigis Piibli kohtades tegemist õndsusega, mis ei ole alles tulemas, vaid on juba täielikult olemas. Igatahes peab see, kes tahab taevase õndsuse pärida, selle õndsuse enne hingeheitmist kätte saanud olema, muidu ta ei pääse igavesse taevaellu. Kiri ütleb ju ka, et „õndsad on (mitte „õndsaks saavad”) surnud, kes Issandas surevad” (Ilm 14:13), see tähendab: need, kes suremise momendil on juba Issanda kui õndsuseandja omad. Vahe maapealsete õndsate ja taevaste õndsate vahel saab aga selgeks siis, kui me õndsatele maa peal vaatame kui taevariigi optantidele ja võrdluseks tarvita-me Eesti alamate kunagist opteerimist Venemaalt siia pärast Vabadussõja lõppemist.

Ei pääsenud opteerimise hooajal keegi teine Venemaalt Eestisse kui vaid see, kellel oli tunnistus eesti alamluse kohta. See tunnistus pidi tal olema Eesti valitsuse poolt antud ja tal pidi see olema enne Venemaa piirist ülelaskmist ette näidata Eesti esindajale. Siis ta lasti üle, muidu ta aga võeti vahi alla. Viivitas optant tulemisega või hoiti teda Venemaal veel kinni, ei kaotanud ta õigust üle tulla ka edaspidi: ta oli ikkagi edasi Eesti alam ja võis olla õnnelik selles teadmises, et ta pääseb Eestisse. Nõnda on lugu ka taevariigi optantidega: neil peab selle elu piiril siinpool hauda olema tunnistus käes, et nad on taevariigi alamad, muidu nad ei pääse sisse.

Ehk võttes teise näite. Kui kellegi vangi kongi, kellel käed on raudus ja jalad pakus, tuleb kohtuülem austava esinemisega ja teatab, et vang on mõistetud õigeks ja lastud vabaks, siis on see vang tõeliselt vaba samast silmapilgust, jäägugi ta veel mõneks tunniks vanglasse ja raudu seniks, kui jõuab kohale sepp, kes raud lahti viilib, ja kui tuleb uksehoidja, kes kõik ukсед avab ja endise vangi, nüüd vaba mehe, välja laseb. Teate saamise hetkest alates tunneb vang end vabana, kuigi raud on veel ta käsivarte ümber, ja ta on rõõmus oma vabaduses, mis tal küll veel nähtavalt ei ole käes, kuid siiski on täiesti käes.

Just nii on lugu sellega, kes on siin õndsaks saanud: ta tunneb enese õndsana ja on südamest rõõmus, kuigi ta veel selle maailma

hädaorus liigub või koguni piinade käes viibib. Lugegem veretunnistajate lugusid, kuidas nemad õndsad ja rõõmsad on olnud piinade käes. Imestagem Paulust ja Siilast, kes veriseks pekstuina vangis öösel kiidulaule laulsid, ja Stefanost, kes nägi taeva lahti olevat ning oli täis õndsust keset hambaid kiristavaid rahva ülemaid ja keset kivide sadu, mis surma töid (Ap 16:22–25; 7:54–60). Nad olid õndsad: nad kuulusid rahva hulka, „kes tunneb püha hõiskamist” (Ps 89:16).

Milles siis sisaldub õndsus?

Õndsus on, maises keeles öeldult, ülevoolav tänutunne. Mõtleme näiteks inimesele, kes on olnud teise inimese vastu inetu, teinud teisele ainult paha ja teda vihanud lihtsalt kadedusest või seepärast, et teine on tõsine kristlane. Seal aga on ta ise sattunud hätta. Kõik lootused sõprade abile ja appihüüded nende poole ei ole aidanud, nii et ta lootusegi on kaotanud pääseda hädast. Ent see, keda ta vihkas, kellele ta ainult kurja tegi ja paha soovis ning kellest ta midagi ei lootnud, tuli ja päästis tema kõigest hädast. Nüüd saab ta süda täis tänu selle inimese vastu, nii et ta ei tea, kuidas teda tänada ja ta süda voolab üle tänutundest ning ta suu kiiduavaldustest. Niisuguse tänutundega on võrreldav õndsustunne. See on ülevoolav tänu ja kiitus Jumalale tema suure helduse ja heategude eest, nagu ju ka Piibli järgi igavene õndsus ei ole muud kui lakkamatu tänu ja kiitus Jumalale.

Selline tänu ja kiitus Jumala vastu tuleb juba siin maa peal inimese südamesse, kes Jumala heldust on maitsnud pattude andeks saamises ja muud ei tea kui laulda koos Taavetiga: „Kiida, mu hing, Issandat ja kõik, mis on mu sees, tema püha nime! Kiida, mu hing, Issandat ja ära unusta kõiki ta heategusid! Tema annab andeks kõik su patud, tema parandab kõik su vigadused” (Ps 103:1–4). Ehk: „Õnnis on see, kelle üleastumine on andeks antud, kelle patt on kinni kaetud. Õnnis on inimene, kellele Issand ei arva pahate-

gu süüks” (Ps 32:1–2). Ja veel: „Õnnis on rahvas, kes tunneb püha hõiskamist. Issand, nad käivad sinu palge valguses. Sinu nimest nad tunnevad rõõmu iga päev ja sinu õiguses nad ülendatakse” (Ps 89:16–17).

Kõik need psalmide sõnad on öeldud maapealse õndsuse kohta ja nad näitavad, et õndsus siin maa peal on sama, mis taevas. Ka siin maa peal on õndsus lakkamatu kiitus, tänu ja rõõm, mis peitub inimese sisemuses. Ent see peab sinna tekkinud olema enne hinge lahkumist siit maailmast, see peab olema alanud maa peal. Sealpool hauda see ei teki enam ning see, kes ei ole esmaalgust kätte saanud siin, ei saa seda enam kätte seal. Siin see ei ole aga nähtav teistele kui ainult neile, kes seda omavad.

Küll vagade elu siin seestpidi hiilgab,
ehk väljastpoolt nemad küll alatuks läind.
Mis taevane kuningas neile siin jagab,
on *neile ükspäinis* ka tuttavaks teind.

Miks ükski ei tunne,
ei aimanud enne,
see ehib nüüd vagade valgustud hinge,
et jumalik au *siin ju* osaks saab neile.

*Christian Friedrich Richter 1676–1711
(Uus Lauluraamat nr 452)*

Apostel Paulus kirjeldab õnnda inimese seespõidist olekut **Rm 5**. Ta räägib seal õigeksmõistetud inimesest ja tema olukorrast siin maailmas. Meie juba teame, et õigeksmõistetud tähendab sama mis õnnis. Sest õigeks on mõistetud see, kelle süü on ära võetud ja patt on andeks antud, sest kus on pattude andeksandmine, seal on elu ja õndsus. Õige on õnnis. Oleme me aga õigeksmõistetud ehk õiged siin maa peal, siis on meie sisemine olukord siin maailmas Pauluse sõnade järgi järgmine (5:1–5).

1. Meil on *rahu* Jumalaga, sest me oleme armu leidnud ega värise enam Jumala ees.

2. Meie *elame armus*, mille juurde me oleme saanud. Armu sees olemine ongi meie alatise rahu põhjus, sest armus elades on meil alatine ja lakkamatu pattude andekssaamine. Seepärast soovibki apostel kogudustele ühtelugu *armu ja rahu* Jumalalt ja Issandalt Jeesuselt Kristuselt.
3. Meie kiitleme *Jumala au lootusest*, see tähendab, meil on alatine rõõm sellest, et meil on õndsus käes ja me pääseme kahtlemata ka Jumala auhiilgusesse taevas ja me ka väljendame seda lootust. See kiitlemine on sama mis „püha hõiskamine”, millest lugesime Taaveti laulus (Ps 89:16). Seda kiitlemist ei lase meie südames vaikida see pälvimata Jumala arm, mis on aina uus.
4. Kõik ajaliku elu olukorrad, raskused ja viletsused ei saa meilt röövida seda sisemist rõõmu ja rahu, vaid hoopis suurendavad seda. „Meie kiitleme,” ütleb apostel, „ka viletsustes” ja kasvame veel enam ususse, õppides *kannatlikkust* (talumist) ja *kindlat meelt* ning omades *lootust*, et me kindlasti kõigest pääseme ja meie usk ja lootus meid ka siin maa peal kõigi uskmata ja pilkajate kiuste ei jäta häbisse ega loovuta meilt õndsust.
5. Viimaks täidab meid *Jumala armastus*, mille meisse on valanud Püha Vaim. Jumala armastus ei ole aga meie armastus Jumala vastu, vaid Jumala armastus meie vastu (1Jh 4:9–10) – ja see armastus hoovab kogu maailma (Jh 3:16). Ta tuleb meis nähtavale tungis teha tööd Jeesuse Kristuse viinamäel, iseäranis tema misjonis ehk läkituses. Huvi ja sisemine tung (Kristuse armastus, mis peale käib: 2Kr 5:14) Jumala riigi tööle maailmas on õigeksmõistetud inimese vajalisim tunnus.

Seda kõike annab Jumal usklikule siin maa peal. Ja selles peitub õndsus.

4. Kuidas mõista sõna: üksnes armust?

Armud antakse kurjategijatele, süüalustele, hukka- ja surmamõistetutele. Teised armu ei vaja. Armusaamise põhjus seejuures ei peitu aga süüaluses ehk hukkamõistetuses, et temalt ehk leitaks veel midagi head või mõnda tegu, millega ta oleks armu pälvinud, vaid armuandmise põhjus peitub üksnes ja ainult armuandja südames, tema halastuses.

Ma olin viha teenind väga,
mind siiski Jumal armastab.
Ta lepitand mind enesega
ja Poja verel puhastab.

*Kust mulle sai see õnnistus?
See pole muud kui halastus.*

*Philipp Friedrich Hiller 1699–1769
(Uus Lauluraamat nr 423).*

Et Jumal heidab meile armu ja teeb meid õndsaks, ei olene see- ga karvaväärtki meie olemusest või meie teost, vaid üksi temast. „Nõnda siis ei kehti inimese tahtmine ega jooksmine, vaid Jumala armuheitmine,” ütleb Paulus (Rm 9:16). Meie ei tegutse *ega aita kaasa oma õndsakssaamisele* ehk pääsemisele hukatusest niigi palju, et meil enestel oleks tahtmistki saada õndsaks, rääkimata võimetest ehk jõust sirutuda õndsuse poole. Ka tahte õndsust leida annab meile Jumal ja Jumalalt üksi tuleb meile ka jõud sirutuda õndsuse poole. Nõnda näitab Kiri. Apostel Paulus ütleb kirjas filiplastele: „Jumal on see, kes teis on tegev, et teie tahate ja tegutsete tema hea meelega järgi” (Fl 2:13).

Inimese *tahtmine* hea suhtes *ei ole* ju *vaba, vaid* pattulangemise- st saadik täiesti *orjastatud*, nii aheldatud ja seotud patu tõttu, et me iseenesest ei suuda teha midagi, mis võiks olla heategu Jumala ees. Meie tahe on küll täiesti vaba patu suhtes ja ta on vaba ka maailma elus rakendamise suhtes. Pattu ma saan iga silmapilk teha nii

palju kui tahan, aga mitte põrmugi head. Kurjategijaks, roimariks, mõrtsukaks, abielurikkujaks, ülekohtuseks, valelikuks, Jumala teotajaks, Kristuse salgajaks võin ma hakata igal ajal ja igas olukorras, kuid saada vagaks, muutuda siinsamas usklikuks, olla Jumala laps, ei saa ma omast tahtest. Sest mina olen liha ja „ma tean, et *minu sees*, see on mu liha sees, *ei ela head*. Tahtmist mul on, aga head teha ma ei suuda.”

Nii ütleb apostel Paulus kirjas roomlastele (Rm 7:18). Kui ta aga siin nimetab, et tal on tahtmist hea jaoks, siis on see tema „*uue inimese*” tahe, nimelt selle inimese tahe, kes on sündinud ülevalt (Jh 3:3).

Paulus räägib **Rm 7** „uuestisündinud” inimesena ja mitte, nagu paljud valeõpetajad väidavad, alles lihaliku inimesena ning alles **Rm 8** uuestisündinuna.¹² Jeesus Ketsemanis möönab jüngrite tahet valvata, aga sealjuures ta rõhutab ometi nende võimetust seda teha, kui ta ütleb neile: „Vaim on küll valmis, kuid liha on nõder” (Mt 26:41). Jumala Vaim on see, kes tahte hea jaoks, mis kehtib Jumala ees, meie vaimu sisse paneb. Ta paneb selle Jumala sõna läbi, mille kaudu üksnes tegutseb Vaim ja milles peitub see jõud, mis meile annab kõik, mida nõuab meilt Jumal.

Kui Paulus ütleb filiplastele: „Nõudke endale õndsust kartuse ja värinaga” (Fl 2:12), siis ta ei ütle seda mitte selles mõttes, et meie sees äratada ellu võimeid, mis meie sees uinuvad, vaid et Jumala nimel ja tema sõna väel sinna sisse panna seda, mida seal ei ole, nimelt tahtmist ja viimati ka jõudu teha Jumala meele järgi. Et see kõik tuleb Jumalalt, seda ta ju ütleb järgmiste sõnadega: „Sest Jumal on see, kes teis on tegev, et teie tahate ja tegutsete tema heameele järgi” (Fl 2:13).

Meie oma liha poolest oleme ju taevariigi asjus Jumala hüüete

suhtes samasugused nagu surnukehad, millel ei ole mingit elu sees. Kui Jeesus hüüdis Naini noormehele: „Noormees, ma ütlen sulle, tõuse üles!” (Lk 7:14), ja Laatsarusele: „Laatsarus, tule välja!” (Jh 11:43) – siis ei sündinud noormehe tõusmine ega Laatsaruse väljatulek hauast nende inimeste sees peituva jõuga, mille Jeesus üles äratas, vaid Jumala jõuga, mis väljus Jeesuse hüüde seest. Nõnda tuleb vaadata hüüetele prohvetite suust: „Pöörduge, pöörduge!”, nii ka Pauluse manitsusele: „Nõudke eneste õndsust!” Jõud, mis inimese viib pöördumisele ja õndsuse nõudmisele, tuleb hüütavast Jumala sõnast ja seda ei leidu inimeses. Seepärast on Jumala sõna hüüded ja manitsused nii tähtsad inimeste pööramiseks õndsuse teele.

Igatahes suureks eksituseks on vaade, mis õpetab, et inimeses peituvad kõik head tahted ja võimed Jumala riigi jaoks ja et neid tuleb ainult ellu äratada ja kasvatada ja siis nad hakkavad tegutsema. Niisugune õpetus võib küll edendada meie kõlblat elu maa peal, aga õndsuse teele see ei vii. See ei vii inimest taevale sugugi lähemale, vaid viib ta ennemini taevast kaugemale. Sellega ei ole öeldud, et kõlblal elul ei ole taevariigi jaoks väärtust ja et seda ei olegi tarvis edendada. Seda on vägagi tarvis, aga õndsuse saavutamist kui peasja ja sihti ei tohi jätta kõrvale. Õndsust ei saavutata mingisuguse kõlbla elu läbi. Aga usu edendamise ja armus elamine toob juba iseenesest kaasa kõlbla elu. Seda on usklikul ja õndsalt ka veel suuremal määral kui üksnes kõlbla elu pärast vaevanägijal. „Nõudke esiti Jumala riiki ja tema õigust, siis seda kõike – ka kõlblat elu – antakse teile pealegi,” ütleb Issand Jeesus (Mt 6:33).

Nii on meie õndsus rajatud üksnes armule. Juba tahtmine õndsaks saada on tema armutegu meie sees, kui palju enam siis veel meie õndsus ise. Et sõna „*üksnes armust*” saaks täiesti selgeks, näitame veel, et Jumala päästva armu selgitamiseks ei ole tabav tarvitada järgmist pilti:

Lambuke on kukkunud kuristikku ja lamab maas. Karjane, kes ta leiab, pistab käe sügavikku, et haarata lammast peast ja tõm-

¹² Tänapäevased kirjaseletajad eelistavad Rm 7–8 puhul pigem vastanduvat seletust, mida on õpetatud katoliikluses ja kalvinismis. Küsimus on seniajani lahendamata. Igatahes osutavad aga Luther ja Pöld inimese faktilisele olukorrale, kus vana ja uue loomuse vastandumine toimub läbi kogu elu, viidates vastupidise arvamise enesepetlikkusele.

mata ta välja. Lammas jääks kuristikku ja hukkuks siiski, kui ta nüüd pead ei tõstaks, et päästja saaks tast kinni haarata. Kui ta ka muud oma päästmiseks teha ei saa ja tal rohkem jõudu ei ole, saab ta ometi tõsta oma pead, selleks et päästjal oleks võimalik teda haarata. Nii vähe kui niisugune lambuke, saavat ometi ka inimene teha oma päästmiseks, kuigi mitte rohkem: ta saavat tõsta pead, kui Kristus oma armust käe tema järele välja sirutab ja seda temale pakub.

Meie ütleme selle võrdluspildi kohta, et see ei ole õige. Ta oleks ainult siis õige, kui öeldaks, et lambuke kuristikus on nii võime- tu, et ta oma peadki ei suuda tõsta ja et karjasel, kui ta lambukest tahab päästa, muud üle ei jää kui ronida kuristikku, lammas üles tõsta ja välja viia. See oleks õige pilt inimese päästmisest Jumala armu läbi. Sest siin tuleb ja võtab Kristus oma lambad õlale ja viib nad koju (Lk 15:1–7). Nemad ise, s.o meie, ei tee oma päästmiseks mitte midagi ega saagi teha.¹³

„Üksnes armust” tähendab siis, et meie pääsemine õndsusse on *tervenisti Jumala tegu, viimseni Kristuse tegu*. Lõpetame selle seletu- se, võttes öeldu kokku lauluraamatu salmidega:

¹³ Põld esitab ka teise näitliku pildi: „Loomulik ehk lihalik inimene on õndsuse suhtes ratta sarnane, mis on veeremas mäest alla kuristiku poole ja millel pole jõudu, et ta võiks iseenesest seisma jääda. Ainult väljast kinnihaarav käsi võib teda seisma panna ja väljastpoolt tulev tõuge võib lükata teda koguni mäest üles veerema. Üksnes Jumala arm saab meid päästa hukatusest, mitte meie ise. – Inimesel on aga see viga ja selleks sunnib teda hingevaenlane, et ta püüab ennast ise päästa ja ise hädast välja rabelda. Jumalat ootama ta ei taha jääda. Temaga on nii nagu ühe uppujaga, kellest ma hiljuti lugesin. Seal oli linnatäna- valt jökke kukkunud mees, kes ei osanud ujuda. Ta karjus appi, rabeles vees ja püüdis kätega millest tahes kinni haarata. Rahvas jooksis murdu kokku toimuv- vat vaatama, kuid seal ei olnud ühtki päästjat. Siis nähti seal meest, kes oskas hästi ujuda ja oli juba mitmeid jõest päästnud, kuid see vaatas hädalise rabe- lemist tuimalt pealt. Tormati ta juurde etteheitvate küsimustega, miks ta siis appi ei lähe. Mees vastas: „Veel on vara, uppuja peab niivõrd ära väsima, et ta ise oma jõule enam ei looda ja ise enam ennast päästa ei proovi. Kui ma lähen temale kohe praegu appi, siis võib ta oma jõuga ka minu vee alla kiskuda ja uputada.” See, mida ütles see mees, kes pärast hädalise päästis, kehtib ka meie püüdluste kohta endid ise päästa. Ka Jumal ei tule meile appi, enne kui me ära väsime ja oma jõu suhtes meelt heidame. Kuid siis ta tuleb kindlasti ja päästab meid” (1930/1: 305).

Ükspäinis armust saad sa õndsaks!
Kas usud, hing, või kahtled sa?
Miks sa siis lähed nõnda araks?
Kas Kiri tõtt ei tunnista?
Siis kuule Kirja tunnistust,
et sa saad armust õnnistust.

Jah, armust! Teod siin ei maksa,
sest teod õigeks sind ei tee,
vaid Kristus teeb, mis sa ei jaksa:
ta viib su armust taevasse!
Ta päästis oma surma väest
meid patust, ilmast, surma käest.

Jah, armust! Kuule, selgest armust!
Kui sind su patud vaevavad,
kui teevad ahastust ja kurbust
ja sinu peale kaebavad:
siis tea, mis ei mõistagi
su mõistus – armust antakse!

Jah, armust tuli Jeesus taevast
su pattu kandma heldesti.
Miks ta su päästis patu vaevast,
mis head sa tegid temale?
Ei seda väärt ep olnud sa,
kõik selgest armust tegi ta.

Jah armust vaatab Isa taevast
su peale siis, kui arg su meel,
kui süda tuimaks jäänud vaevast,
kui pime kõik ja kinni keel:
kust süda siis küll abi saaks,
kui ankruks mitte arm ei jääks?

Christian Ludwig Scheidt 1709–1761

(Uus Lauluraamat nr 438)

5. Mida ütleb sõna: üksnes usust?

Eespool näitasime, et inimene saab õndsaks *üksnes armust* ja põhjendasime seda apostel Pauluse sõnaga: „Sellepärast meie arvame, et inimene mõistetakse õigeks usu läbi, ilma käsu tegudeta” (Rm 3:28). Selle salmi meie tõlkes puudub sõna „üksnes”, sest see *puudub kreekakeelses algtekstis*. **Luther** aga on oma Piibli saksakeelses tõlkes lisanud juurde sõna „üksnes”, põhjendades seda selguse vajadusega, mida nõuab kreekakeelne sõnastus. Kas tõlge seda vajab, on iseküsimus, küll aga ei saa see sõna kuidagi puududa tõlgendusest ehk seletusest, sest kui Paulus ütleb „*ilma käsutegudeta*”, siis ei jää enam midagi üle, millele Piibli õpetuse järgi saaks õndsust ehk õigeksmõistmist rajada. Just täieliku selguse mõttes ütlebki luterlik õpetus: õndsaks saame „**üksnes usust**”, nagu enne oli öeldud „*üksnes armust*”.

Nüüd aga loeme *Jaakobuse kirjas*: „Teie näete siis, et inimene mõistetakse õigeks *tegudest ja mitte ükspäinis usust*” (**Jk 2:24**). Kas ei käi see sõna otse risti vastu sellele, mida õpetab luterlus? Kas me tohimegi öelda: „üksnes ehk ükspäinis usust?” Jah, seda me tohime ometi ja peamegi täieliku selguse mõttes ütlema. Sest Jaakobus ei räägi neist tegudest, millest räägib Paulus. Ta ei räägi käsutegudest, ilma milleta meid mõistetakse õigeks, vaid ta räägib usutegudest, ilma milleta ei olegi usku.

Usuteod on hoopis teised kui käsuteod ja nad ei saa arvessegi tulla õndsuse tingimusena. Sest usuteod ei alga inimeses enne, kui ta juba on usklik ja seega ka õigeksmõistetud ja õnnis. Jaakobus ütleb ka Aabrahami usust: „Sa näed, et usk oli tema tegudele abiks ja et *tema tegudest sai usk täielikuks*” (Jk 2:22). Sellega on ju öeldud, et usuteod on usutäiendus, s.o, nad kuuluvad usu olemusse, nagu seda ütlevad ka teised sõnad Jaakobuse kirja samas peatükis. „Usk, kui temal ei ole tegusid, on iseenesest surnud” (Jk 2:17), ja: „Usk ilma tegudeta on surnud” (Jk 2:26), s.t ta ei olegi usk, ta ei tee ka kedagi õndsaks.

Usutegudest räägib ka Paulus ja mitte teisiti kui Jaakobus. Ta ütleb, et Jumal maksab kohtupäeval igapäevale tema tegude järgi (Rm 2:5–6). Ta ütleb ka, et Kristuse kohtujärje ees „igapäev peab saama nii, nagu ta ihus on teinud, olgu see hea või kuri” (2Kr 5:10).

Ka Jeesus ise näitab oma viimse kohtupäeva ennustuses **Mt 25:31–46**, kuidas ta viimisel päeval eraldab õiged ülekohtustest ehk sikud lammastest ja oma otsust nende kohta põhjendab nende tegudega. Aga siit me näeme ka kõige selgemini, et otsus meie pääsemise kohta õndsusse ei tehta *mitte käsutegude* järgi, vaid usutegude ehk usu järgi. Jeesus ei ütle neile, kes hukka lähevad: „Teie olete tapnud, abielu rikkunud, varastanud, valet vandunud, võõra oma himustanud, Jumalat teotanud” jne. Ta ei puuduta ühegi sõnaga käskte ega käsutegusid ja seda just seepärast, et käsuteod õndsaks saamisel ei tule arvesse. Vaid ta räägib usutegudest, mida pole olemas ilma õndsakstegeva usuta ja mis tulevad nähtavale armastusest tema vastu. Ta heidab neile ette: „Teie ei ole mind söötud, ei ole mind jootnud, ei ole mind katnud, ei ole tulnud mind vaatama” jne. Ja kui need vastavad, et nad polevat näinud temal niisuguseid hädasid, vastab ta: „Mida te ei ole teinud ühele mu vähemate vendade seast, seda te ei ole minulegi teinud.” Ja need lähevad igavesse valli, sest neil puudus usk ja ühtlasi ka teod, mis oleksid andnud usust tunnistust.

Usutegude puudus tuleb nimelt arvesse kui tunnistus usupuudusest ja seda kõigepealt uskmata silmis, kes muud ei oskagi näha kui tegusid.

Usutegusid ei saa me nimetada ka oma tegudeks, sest need on Kristuse teod meie sees, need on usu omad. Seda näeme taas selgesti Jeesuse viimse kohtu loost. Seal Jeesus loetleb ka õigete tegusid, üteldes: „Teie olete mind jootnud” jne. Need ise aga ei tea sellest midagi ja vastavad: „Millal me seda tegime?” Nad ei tea just seepärast, et nad ei tunne endid neid tegusid ise teinud olevat. Selles mõttes ütleb **Martin Luther** usu kohta, et see on elav tegur ja tegutseb veel enne kui inimene saab tegudele mõeldagi. Apostel Paulus ütleb ju ka, et meie, kui me oleme saanud õndsaks, „oleme

Jeesuse Kristuse sees loodud *headele tegudele*, et meie *nende sees* käiksimine” (Ef 2:8–10). Headeks tegudeks saavad olla ikka ainult usuteod ja ei ilmaski käsuteod. Viimased peavad jääma arvest välja igatahes õndsakssaamise küsimuses.

Ja head teodki ei tule siin oluliselt arvesse, vaid ikkagi *üksnes usk*. Sest ka usk, mis ei ole saanud aegagi tegudes väljenduda, teeb ikkagi õndsaks. Seda näitab selgelt röövli lugu ristil, kelle Jeesus sealsamas võttis vastu oma riiki ja kes usklikuks sai ning õigeks mõisteti alles oma surmatunnil (Lk 23:43). Tema elus ei jäänud aega usutegudele, aga õndsaks ta sai, sest seda ütles Jeesus. *Üksnes usk* teeb õndsaks.

Head teod ehk *usuteod* ei ole aga taevariigi suhtes siiski üle-arused, vaid on lausa tarvilikud ja neil on oma tähtis otstarve ja ülesanne. Nad on selleks, *et me nende kaudu kasvataksime Jeesuse riiki siin maa peal* teisi inimesi õndsusele ergutades ja keelitates. Issand Jeesus ütleb mäejutluses oma jüngritele: „Teie valgus paistku inimeste ees, et nad näeksid teie häid tegusid ja kiidaksid Isa, kes on taevas” (Mt 5:16). Kristus nimetab siin häid tegusid ehk usutegusid valguseks ja tahab, et ta tema jüngritelt paistaks kogu maailma. Ta ütleb ju neile: „Teie olete maailma valgus” (Mt 5:14). Valgus ei ole jüngrid iseenesest, vaid ainult selle kaudu, et nad on Kristuse valguse kandjad, kes ütleb enese kohta: „Mina olen maailma valgus” (Jh 8:12). Jeesus on valguse jõuallikas, jüngrid on ainult lambid, mis jõuallikast voolu saades valgust edasi annavad ja on *selle tõttu* valgused.

Nii tulevad kõik meie head teod Kristuselt ja usust temasse ja mitte meilt enestelt. Usk teeb tegusid.

Jeesuse sõna headest tegudest (Mt 5:16) näitab selgesti veel ühte, mida ei tohi jätta tähele panemata, kui tahetakse püsida puhtal luterlikul alusel. *Head teod ei kuulu Jumala ette, vaid inimeste ette*. Jeesus ütleb: „Et *inimesed* näeksid teie häid tegusid.” Jumala ette kuulub ainult meie usk, mis teeb meid õndsaks.

Valevagade poolt aga pööratakse see vahekord alati ümber:

mis kuulub Jumala ette, see kistakse inimeste ette ja mis kuulub inimeste ette, seda kiputakse kandma Jumala ette. Soritakse ja noritakse teiste südamele kallal, uurides kas seal on ka usu ja uues-tisünni märke ja kas on tegemist Jumala lapsega. Ja Jumala ette astutakse „heade tegudega” ning otsitakse õigeksmõistmist nende kaudu, nagu seda tegi variser tõlneri kõrval templis. Armastuse asemele, mida meie võlgname ligimesele, astub kohtumõistmine ja usu asemele, mille läbi me üksi saame õigeks Jumala ees, astub oma õigus, mis toetub tegudele. Kristus aga ütleb viimases kohtus tegudega esinejatele: „Ma ei ole elades teid tundnud, taganege minust, te ülekohtutegijad” (Mt 7:22–23).¹⁴

6. Mis on siis õiged usuteod?

Me juba nägime, et usuteod on Kristuse valguse kiired meie sees, mis paistavad inimestele silma ja tulevad neile kasuks. Et usutegu-de mõiste saaks meile veel selgemaks, paneme tähele veel mõnda Pühakirja sõna tegude kohta.

Jeesus ütleb: „Kes usub minusse, see teeb *neid tegusid, mida mina teen*, ja teeb veel suuremaid kui on need, sest mina lähen oma Isa juurde” (Jh 14:12).

¹⁴ „Toon näiteks ühe lause ka ühest uuemast katekismuse seletusest, kus otsekui kokkuvõtvalt öeldakse raamatu lõpus: „Just kaastundes ja armastuses seisnebki ristiusk.” Et niisuguse lausega meie usk tagasi veetakse sellele katoliku-usu põhjale, millelt Luther ja teised usuvõitlejad ta omal ajal välja kiskusid, on enam kui selge. Nagu katoliku usuõpetus alati ära segas *usku ja armastust*, nii tehakse seda tänapäeval ulatuslikult ka evangeelses kirikus ja aetakse arusaamine õigest usust nii segi, et enam otsa ega aru ei ole. Usk on meie vahekorra alus Jumalaga, armastus meie vahekorra alus teiste inimestega. Armastusest saavad inimesed ise kasu, seepärast nad seda ise rõhutavadki, kuid nad ei saa armastust sel viisil ometi kätte, sest armastus on usu vili. Külva usku, siis lõikad armastust. Kui me võrdleksime usku õunapuuga, siis armastus on õunad selle küljes. Kui sa tahad saada õunu, siis pead sa istutama õunapu. Heade õunte külvamisest sa aga häid õunu ei saa, sest õunaseemnest kasvavad üles ainult metsikud puud, mis head vilja ei kannu. Armastuse külvamisest üksi ei kasva õiget kristliku usu puud; see vajab alati jätkamist ja pookimist, mis toimub ikkagi ainult usu läbi Jeesusesse Kristusesse. Kui me tahame oma kirikut elavaks saada, peame usku külvama” (1930/2: 184).

Missuguseid „oma tegusid” mõtleb siin Issand Jeesus? Kas imetegusid? Neid küll mitte, sest need võivad olla küll usu kaasnähteks, nagu näitavad sõnad Mk 16:17–18: „Aga tunnustähed järgivad neid, kes usuvad. Minu nimel nad ajavad kurje vaime välja, räägivad uusi keeli, võtavad üles madusid, ja kui nad mõnda surmajooki joovad, ei tee see neile kahju; haigete peale nad panevad käed, ja need saavad terveks!” Aga meie nägime juba mäejutlustest, et need teod ei vii sihile: „Mitmed ütlevad minule tol päeval: Issand, Issand, kas me ei ole sinu nimel ennustanud ja sinu nimel ajanud välja kurje vaime ja sinu nimel teinud palju vägevaid tegusid? Ja siis ma tunnistan neile: ma ei ole elades teid tundnud” (Mt 7:22) – ja pealegi ei saa need teod olla „suuremad” kui Jeesuse teod. Need teod ei saa ka järele tulla meie õndsusesse, nagu Vaim ütleb õndsate tegudest: „Nende teod käivad nende järel” (Ilm 14:13).

Ainult *hingede päästmine* (s.t misjon) saavad olla need teod, sest üksnes päästetud hinged tulevad meile taevasse järele ning meie poolt päästetud hingede arv saab olla suurem kui see arv, mille Jeesus oma maises elus suutis saavutada. Peetruse hingede saak esimesel nelipühapäeval oli juba palju suurem kui Jeesuse saak ja kui me arvesse võtame Pauluse kaudu pöördumisele tulnud hingede arvu, siis ületab see mitme tuhande kordselt Jeesuse poolt saavutatud arvu tema eluajal.

Ka mitmed teised sõnad juhivad samale vaatele. Jeesus ütleb, et tema „on tulnud *õndsaks tegema*, mis on kadunud” (Mt 18:11). Ja Paulus ütleb: „Ustav on see sõna ja kõigiti vastuvõtmise väärt, et Kristus Jeesus on tulnud maailma patuseid *õndsaks tegema*” (1Tm 1:15).

Meie usuteod peavad olema Jeesuse hingede päästmise töö jätkamine siin maailmas. Ta töötab meile suuremat saaki selle kaudu, et ta läheb Isa juurde (Jh 14:12) ja ei ole siis enam seotud ühe inimese ihuga, nagu ta seda oli Jeesusena Naatsaretist, sest ta saab elada iga oma liikme sees ja olla tegev tema läbi. Meie oleme temale ta praeguses töös tarvilikud nagu viinapuule tema oksad. Ei saa viinapuu õitseda ega vilja kanda ilma oksteta, sest okste kül-

jes kasvab vili ja sagedasti just kõige nõrgemate küljes kõige suurem ja kõige ilusam. Muidugi ei saa ka oksad ilma tüveta midagi, vaid nad surevad ära, ehkki tüvi oksteta ei sure, vaid hakkab uusi kasvatama. Selle pildi oma vahekorra usklikega toob Jeesus ise esile sõnas, milles ta nimetab ennast viinapuuks ja oma jüngreid viinapuu oksteks (Jh 15:1–8).

Nii saab selgeks, et usuteod ehk head teod on ainult Jumala riigi töö ja et Jumala riiki ei kuulu „usklik”, kes seda tööd ei tee. Jeesus ütleb, et meie valgus, meie head teod peavad panema inimesi *kiitma Isa*, kes on taevas (Mt 5:16). Ja viinapuust rääkides ta ütleb: „Selles on *Isa austatud*, et teie kannate palju vilja ja olete minu jüngrid” (Jh 15:8).

Ka Jeesuse sõnad inimeste püüdmisest ütlevad sedasama, nimelt et meie töö peab olema *hingetid püüda* (Lk 5:10; Mk 1:17; Mt 4:19). Jeesus on kogu maailma inimeste hinged enesele ostnud oma ristisurma läbi, kõik hinged on tema omad nagu järve kalad, mille keegi on enesele saanud. Ent nagu järve omanikul tuleb enesele kuuluvad kalad alles kinni püüda, nii ka Jeesusel maailmas hinged, mis on tema omad.

Meil jääb ainult küsida, kust me hingetid peame püüdma, kust me neid kõige rohkem saame ja mille abil. Hingetid peame püüdma ja võime püüda igalt poolt maailmas, kuid eriti käsib Jeesus neid püüda ulgumerelt ja sügavaist kohtadest, nagu ta ütles Peetrusele tema kalasaagi õnnistamisel (Lk 5:1–10). Kõige suuremad saagid annab meile Issand ikkagi misjonipõldudelt, ulgumerelt, sügavatest kohtadest, läkitusaladelt paganate seas. Seepärast ta rõhutab kõige rohkem ka läkitustööd maailma otstes. See saab aga tõhus olla ainult siis, kui ka kodukirikus hoolega hingi püütakse.

Püüdmise töö aga ei sünni teisiti kui üksnes Jumala sõna kaudu. See on võrk, millesse tuleb haarata hinged ja noot, millega tuleb neid välja vedada maailma merest. Seda sõna tuleb rõhutada, sest *usk tuleb kuulutamisest, aga kuulutamine Jumala sõnast* (Rm 10:17). Sõna juhib usule Jeesusesse Kristusesse, sellele ainsale

usule, mis teeb õndsaks. Seepärast ongi Jumala sõna usuõpetuse ehk laiemas mõttes usu aluseks. See on teine alussammas, mille põhineb luterlus.¹⁵

B. Pühakirjast kui Jumala sõnast

1. Mis on Jumala sõna?

Nagu me küsimusele: „Kuidas saame õndsaks?” vastasime: „*Üksnes armust, üksnes usust*”, nii vastame küsimusele: „Kes ütleb meile, et me nii õndsaks saame?” – **üksnes Sõna**, see on Jumala sõna. Ja nagu me väljendile „üksnes usust” lisasime selgituseks: „ilma käsutegudeta”, nii võime väljendile „üksnes Sõna” lisada juurde: „ilma ühegi lisanduseta ega väljajätteta”.

See seisukoht sõna kui õndsuse tee näitaja suhtes on *ainult luterluse*, mis õndsuse saavutamiseks ei otsi mingeid aluseid ega

¹⁵ Pöld jätab luterluse aluste ja tunnuste hulgast välja sõnakuulutamise seotud **vaimuliku ameti**, mis on ka mõistetav, sest traditsioonilises luterluses käsitleti konkreetset ametiküsimust pigem sekundaarsel tasandil, seoses kirikukorralduste ja erinevate usutalitustega, mis ei peagi kirikus olema kõikjal ühtsed (vt märkus 3, lk 24).

Primaarselt on kirikule antud misjoniülesanne ja sellel eesmärgil rajas Jeesus *ühe vaimuliku ameti*. Pöld käsitleb seda luterlikku vaadet, mida väljendab Augsburgi usutunnistus (V ptk), võrdsustades misjonäri ja apostli ameti: „Üksnes selle ameti on ka Issand Jeesus isiklikult seadnud. Apostel on aga kreekaeelne sõna ning tähendab sama, mida „misjonär“ [ld *missio* = läkitama, saatma] ehk meiekeelne „kääskjal, läkitatu“.“ Nii jätkab Jeesuse rajatud ühte apostliametit tänapäeval „läkitusamet, mida peetakse kogudustes ülal hingekarjase ameti näol ja väljaspool kristlikku kirikut misjonäride näol“ (1938/3: 45j). Samuti järgneb ühest apostlikust ametist, et „Pühakirja põhjal on igal luterliku kiriku õpetajal oma koguduses piiskopi (ülevaataja) amet“ (1928/1: 254).

Vaimuliku põhi ameti jaotused ja nimetused (piiskop, preester, pastor, diakon jt) on täiesti sekundaarsed (vt lk 10), olles seotud ka luterlusele iseloomuliku kõigi kristlaste *nn üldise preesterluse* kontseptsiooniga: „Kehtib ju kõik, mida Jeesus on ütelnud oma apostlitele, tänapäevalgi veel kõigile tema jüngritele.“ ütleb Pöld, et me kõik oleme „kuningad ja preestrid (Ilm 1:6; 5:10), kelle kätte on antud suur meeleväld ja nimelt meeleväld patte andeks anda ja patte kinnitada (Mt 28:18; Jh 20:21). Sest üksnes selle meelevalla abil levib, kasvab ja püsib Kristuse riik siin maa peal“ (1933/2: 74; vrd 1924/2: 67; 1926/2: 292).

teid inimese enese seest, tema mõistusest ega hingest, vaid kogu usutee ehk *õndsuse rajab täielikult väljapoole inimest*. Jumal on ju ehitanud meile õndsuse tee ja ta on selle rajanud väljapoole meid, üksnes oma sõnale, mille ta tervena on andnud meie kätte Pühakirjas ehk Piibliraamatus.

Jumala sõna, mis meil praegu käes on Pühakirjas, ja Jumala kogodus siin maa peal, kes tema sõna ümber koguneb, on küll vanemad kui kirjutatud Sõna ehk Pühakiri. Mooseseni põhines Jumala kogodus suusõnalisel ehk elaval sõnal, nagu nüüdki kogudust ehitab ainult elav ehk suuga kuulutatud sõna. Juba kolmas Adamast, Seti poeg Eenos, hakkas kuulutama Jumala sõna (1Ms 4:26) ja seitsmes Adamast, Eenok, ennustas juba viimset kohut ehk Issanda päeva (Jd 14). Noa oli Jumala sõna kuulutaja veeputuse päevil ning Aabraham ja temaaegne kõige kõrgema Jumala preester Melkisedek olid meile Piiblist tuntud elava Jumala kuulutuse edasiandjad uue maailma aegu, mis arenes pärast veeputust (1Ms 14:17–24).¹⁶

Suusõnal kanti Jumala sõna edasi kuni *Mooseseni*, kellele Jumal andis käsu Sõna kirja panna ja seeläbi ta tegi lepingu oma rahvaga, kes pidi käima selle Sõna järgi. Siinai sündmusest peale sidus Jumal oma elava sõna *kirjapandud sõna* külge ning juba Vana Testamendi rahvale hakkas Kiri olema mõõtuandev ega tohtinud temale sõnakestki juurde lisada ega temast sõnakestki ära võtta. Seda kinnitab meile Moosesi aegne Sõna ise: „Ärge lisage midagi sellele, milleks mina teid kohustan, ja ärge võtke midagi ära, vaid pidage Issanda, oma Jumala käske, mille ma teile annan“ (5Ms 4:2). „Olge siis hästi kindlad pidama ja tegema kõike, mida Moosesi käsuõpetuse raamatus on kirjutatud, kaldumata sellest paremale või vasakule“ (Jos 23:6).

¹⁶ „Aabraham elas suure Jumala sõna kuulutaja Noaga ühtaegu tervelt 58 aastat, nägi seda oma esiisa ja kuulis ta jutlust“ (1939/2: 20). „Kust aga võttis Mooses kõik alglugude andmed, mis räägivad patulangemisest, veeputusest, Paabeli tornist, Aabrahamist jne? On täiesti tõenäoline, et need on Adamast alates suust suhu edasi antud“ (1931/1: 208).

Kirjapandud sõna sisaldas alguses peale ajalooliste ülestähenduste üksnes käsuõpetuse ja ainult mõned armusõnad, aga ta kehtis ometi kui täielik Jumala sõna ja oli ka täielik juhataja õndsuse teele, ehkki käsk ikkagi ei olnud õndsakstegija, vaid üksnes Jumala arm, mis leidis väljenduse käsusõnaski ja sai olla õigeks teeks neile, kes sellele armule lootsid. Taavet tunnistas oma laulus: „*Sinu sõna* on mu jalale lambiks ja valguseks mu teerajal.” Ja ütleb sealjuures: „*Sinu* käskimistest ma olen saanud arukaks” (Ps 119:104j). Teises kohas ta kiidab õndsaks inimest, kes uurib ööd ja päevad Issanda käsuõpetust (Ps 1:2).

Juba Moosese käsuõpetus ja temas leiduvad Jumala armutõused piisasis selleks, et leida õige õndsuse tee, mis viib Kristuse kaudu igavesse ellu. Sest Õndsakstegijaks ehk õndsuse teeks ei olnud ka Vana Testamendi ajal keegi muu kui üksnes Kristus, kelle ütlusel: „Ükski ei saa Isa juurde muidu kui minu kaudu” (Jh 14:6), on maailma algusest peale seesama täielik kehtivus, mis tal oli Jeesuse päevil ja on nüüd.

Selge on, et kui Eenok kuulutas Jumala sõna, ta kuulutas sedasama, mis tänagi ainsana on *Jumala sõna oma sisu poolest*, see on kuulutus Õnnistegijast Kristusest. Sest **Lutheri** ja luterluse seisukohalt on tõeliselt Jumala sõna ainult sõna, mis kannab eneses Kristust.

Selle mõõdupuuga tuleb mõõta üksikuid raamatuid Piiblis, kui tuleb küsimuse alla, kas nad ka kõik kuuluvad sinna või mitte.¹⁷ Ja selle mõõdupuuga on neid raamatuid mõõtnud omal ajal kirikuisad ja kirikukogud, kui Piibel aegade jooksul koostati selleks raamatuks, mis ta on praegu kogu kristlikule kirikule, see on „*Jumala sõna*” ehk *raamat, mis sisaldab Kristust* – ja mille Vana Testamendi osa kohta ütleb Jeesus ise: „Teie uurite pühi kirju, sest

¹⁷ Pöld viitab siin tuntud Lutheri ja luterlikule põhimõttele, et Pühakirja mõõdupuuks on see, kui võrd ta tegeleb Kristusega (*Christum treibet*), kes on Jumala ilmutuse ülim tipp ja järelkult kõige muu mõõdupuu (vt lk 119, 138j). Seda üldpõhimõtet, et Piibli hääramaid kohti tuleb mõõta ja selgitada selgematega, tundsid juba juudid ja kirikuisad.

te arvate enestel neis olevat igavese elu, ja need on, mis tunnistavad minust” (Jh 5:39).

Et ka Eenosel oli käes see Sõna, ei ole raske uskuda, kui teame, et esimese Jumala sõna langenud inimestele Eedeni aia värvas kuulutas Jumal ise, rääkides mao pea rõhuja tulemisest” (1Ms 3:15), see on Kristusest. Ja sellest sõnast haaras esimesena kinni meie esiema Eeva ning tunnistas oma usku Kristusesse, kui ta ütles oma esimese poja ilmaletulekul: „Ma olen mehe saanud, kes on Issand” (1Ms 4:1). Kristusele lootes on Eeva ka omal ajal õndsalt surnud, selles võime olla veendunud.¹⁸

Kristuse pidid usus leidma ka kõik teised Vana Testamendi usklikud, kes õndsuse on pärinud, sest ka neile ei olnud antud muud nime, kelle läbi nad pidid õndsaks saama, kui see nimi (Ap 4:12). Ja Kristus on ilmunud Vana Testamendi ajal mitmelegi ka isiklikult, nagu tunnistab seda Uus Testament, kus Jeesus ise ütleb, et Aabraham ja Jesaja on teda näinud (Jh 8:56; 12:41).¹⁹ Et Taavet teda tundis, ütleb ka Kristus väga selgesti, kui ta seletab variseridele Ps 110:1: „Issand ütles minu Issandale” (Mt 22:41–45). Ja iga tahes elas *Kristuse Vaim* prohvetite sees, nagu tunnistab Peetrus (1Pt 1:10–12).

Kui käsuõpetus juba omaette kehtis õndsakstegiva Jumala sõnana ja see osa Piiblist kohe algusest peale oli tunnustatud Pühakirjaks, kui palju suurema õigusega sai Vana Testamenti nimetada Jumala sõnaks tema tervikus, kui käsuõpetuse külge olid liitunud

¹⁸ „Kui talle esimene poeg sündis, loosis ta, et see on Kristus, see maopea purustaja, kelle tulemise Jumal oli paradiisis ette kuulutanud. Kaini ilmale tuues ütles Eeva: „Ma olen mehe saanud, kes on Issand“ – nii esineb see koht (1Ms 4:1) vanas tõlkes (1930/1: 305).

¹⁹ „Millal siis Aabraham Jeesust nägi? See oli siis, kui ta istus Mamre tammikus ja tema juurde tulid kolm meest, kellest – nagu näitab jutustatud lugu 1Ms 18–19 – kaks olid inglid, aga üks oli Issand. Temaga jäi Aabraham kõnelema Soodoma ja Gomorra pärast. Tema oli see, kellest on öeldud: Ja *Issand* laskis sadada väävlit ja tuld *Issanda* käest taevast (1Ms 19:24). Luther ütles, et kui Vanas Testamendis suhtleb kusagil üks Issand teise, siis tegutsevad Jumal Isa ja Poeg. Seal Soodomas läheb Kristus tuld taevast alla tulla Isa käest” (1930/1: 304j). „Nii oli Aabrahami usk oluliselt usk Kristusesse, sest see usk üksi teeb inimese õigeks ning õndsaks, ja kui Aabrahamile arvati õiguseks tema usk, siis oli see just see usk, mis usub Kristust” (1939/2: 20).

lauluraamat ja prohvetite raamatud. Neid kõiki nimetab ju Issand Jeesus Emmause jüngrite loos, kui ta neile seletab, mis oli temast öeldud „*kõigis kirjades*” – ja lõpuks ütleb: „Kõik peab täide mine-ma, mis on kirjutatud minu kohta Moosese käsuõpetus ja prohve-teis ja lauludes” (Lk 24:44).

Nii on Piiblis kogu Vana Testamendi sõna *Jumala sõna*.

Sedasama on täielikult ka *Uue Testamendi sõna* kogu selles ula-tuses, milles ta on meie käes. Selle osa Piiblist on Jumal andnud Kristuse *apostlite* kaudu, kelle sõna Kristus ise tunnistab õndsaks-tegevaks sõnaks, kui ta oma ülempreesterlikus palves palub nende eest, kuid mitte üksnes nende eest, „vaid ka nende eest, kes *nende sõna* peale usuvad” (Jh 17:20).

Uue Testamendi kirjutatud sõna juurde aga juhivad meid apostlid ise. Nemad väidavad oma kirjapandud sõnad samasugu-sed olevat sõnaga, mida nad kuulutavad ja mille nad on saanud Issandalt Jeesuselt.

Nii ütleb apostel Johannes oma 1. kirja alguses: „Mida meie oleme näinud ja kuulnud, seda meie kuulutame teile, et teilgi oleks osadus meiega. Ja meie osadus on Isaga ja tema Pojaga, Jeesuse Kristusega. Ja seda *meie kirjutame teile*, et meie rõõm oleks täielik” (1Jh 1:3–4). Nii manitseb ka Paulus tessalooniklasi: „Pidage neid õpetusi, mis teie olete õppinud, kas sõna läbi ehk *meie kirja* kaudu” (2Ts 2:15). Ja korintlastest kirjaseletajaile ta ütleb, et mida ta nei-le kirjutab, on „Issanda käsusõnad” (1Kr 14:37, vrd ka 1Kr 11:23; 15:3; Jh 20:30–31; 21:24; 1Jh 5:13).²⁰

²⁰ „Me teame, et Jeesus siin maa peal elades mitu aastat järgemööda käis läbi linnad ja maad ning õpetas igal pool rahvast. Mis aga veel tähtsam, on see, et ta enda ümber hulga õpilasi kogus, kes ühtelugu ta järel käisid, tema ümber olid, tema õpetust kuulsid ja pealegi veel isepäinis temalt õpetust said. Nende õpilaste hulgast valis Jeesus varakult, juba oma õpetustegevuse algul välja *kaksteist meest*, keda ta „apostliteks” ehk käskjalgadeks nimetas ja isearaliselt juhatas – ja kellele ta viimaks ülesandeks tegi tema õpetuse edasikandjad olla. Nagu ta enese kohta ütles, et ta midagi ei räägi, mida tema Isa temale ei ole öelnud (Jh 8:28, vrd 12:48–49), nii käskis ta ka oma apostlitel rahvast õpetada pidama kõike, mida tema neid oli käskinud (Mt 28:19)” (1931/2: 125). „Jeesuse õige apostel ja sõnakuulutaja ei kuuluta ju ialgi oma sõna, vaid ikka tema sõna, kes teda on läkitanud, seega siis Jeesuse Kristuse sõna. Jeesus ise

Uue Testamendi sõna on seega üheväärne Vana Testamendi sõnaga. See ei ole vähem Jumala sõna kui Vana Testament, mil-le Jeesus on tunnistanud Pühakirjaks. See ei ole aga ka rohkem Jumala sõna kui Vana Testament. Ei ole õige Uut Testamenti täht-samaks lugeda kui Vana Testamenti.²¹ Ei saa meie Uuest Testa-mendist aru ilma Vana Testamendita ja ei saa meie ka Vanast Tes-tamendist aru ilma Uue Testamendita. Nad mõlemad on aga ka ühesugused juhatajad Kristuse juurde.

Nende ühesugust väärtust õndsuse tee ja Kristuse leidmiseks ma võrdleksin terve inimese kahe silmaga. On need mõlemad terved, siis näeb inimene mõlemaga ühesuguselt. Suleb ta vasaku silma, näeb ta paremaga ja suleb ta parema, näeb ta vasakuga nii-sama hästi kui enne paremaga. Ainult ta näeb mõlemaga üheskoos

ütleb oma õpilastele: „Kui te jääte minu sõnasse, siis te olete tõesti minu jüngrid ning tunnetate tõde” (Jh 8:31). Ja apostel Paulus tunnistab: „Nõnda siis peetagu meid *Jumala sulasteks* ja Jumala saladuste majapidajaks” (1Kr 4:1). Korintlastele aga lisab ta: „Teie otsite tõendust, kas minu sees räägib Kris-tus” (2Kr 13:3). Kõik need ütlused näitavad, et Jeesuse jüngritel ja apostlitel ei olnud oma sõnu, kui nad rääkisid, vaid üksnes Kristuse sõnad, nii et nad tõepoolest, nagu Paulus siin ütleb, ise ei rääkinud, vaid *Kristus rääkis nende sees*. Nii jäi Kristus õpetajaks kogudusele ka siis, kui ta taevasse oli läinud ning tänapäevalgi maksab tema sõna: „Üks on teie õpetaja”, Kristus” (Mt 23:8) (ib 126).

„Sellest kõigest järgneb nüüd meile, et mingit teist õpetust ei tohi kristlikus kirikus olla kui üksnes Kristuse enese õpetus, mille ta on lasknud kirja panna Pühakirjas. Kes teisiti talitavad, langevad apostel Pauluse hukkamõistva sõna alla, mida ta kirjutab Timoteusele: „Kui keegi õpetab teisiti ega jää meie Issan-da Jeesuse Kristuse tervete sõnade ja jumalakartusele vastava õpetuse juurde, siis see on iseennast täis ega saa millestki aru, vaid on haige vaidlemisest ja sõnelemisest” (1Tm 6:3–4). Seepärast tulebki väga selle eest hoolt kanda, et muud kuulutust koguduses ei oleks kui Kristuse sõna kuulutus. „Kristuse sõna elagu rikkalikult teie seas” (Kl 3:16), ütleb taas apostel Paulus. Ja Peet-rus manitseb: „Kui keegi räägib, siis ta rääkigu nagu Jumala sõnul” (1Pt 4:11). Ärgu keegi sõnakuulutaja siis kuidagi sattugu vastuollu Kristuse ja tema apost-lite sõnaga, pidades meeles, et ka apostlite sõna on Kristuse sõna, isegi kui see on teiste kõnekäändude ja häälikutega väljendatud kui Kristus seda oma maise elu ajal väljendas” (ib 134). „Kristus on inimeste ainukene õpetaja nende õnd-suseks. Kõik õpetus kirikus ja kiriku kohta, mis tema sõnast pärit ei ole, on valeprohvetite õpetus” (ib 207).

²¹ „Uus Testament ei ole üheski asjas Vana Testamendi ümberlukkaja, vaid ta on alati selle seletaja ja süvendaja. Vanad kombed on Uues Testamendis muu-detud, aga Jumala mõtted, mida need pidid väljendama, on Uues samaks jää-nud, kuid Jeesuses Kristuses uue, täielikuma väljenduse leidnud. Seepärast on kristlikule kirikule Vana Testament tänapäeval niisama tarvilik ja tähtis kui Uus” (1931/2: 125).

rohkem kui ühega. Ja kui ta tahab olla teiste juht, peab ta hoidma mõlemad silmad lahti.

Just nõnda on lugu Vana ja Uue Testamendiga Piiblis. Ma võin kinni hoida Vana Testamenti ja lugeda ainult Uut Testamenti – ja leian Kristuse. Ja ma võin kinni hoida Uut Testamenti ja lugeda ainult Vana Testamenti – ja leian niisamuti Kristuse. Olen ma aga teiste juht, peavad mul mõlemad osad olema ühesuguselt avatud. Ja kui ma ühest Kristust nii hästi ei näe kui teisest, siis ma olen haige – niisamuti nagu siis, kui ma mõlema silmaga ei näe ühesuguselt või ei hoi teist silma õigesti lahti.

Inimesed enamasti aga Vana Testamendi kaudu ei näe Kristust, sest on nad harjunud seda kinni hoidma ja vaatama teda ainult Uue Testamendi kaudu ning nägema ka siis ühekülgsest. Ent kirik ehk ristikogudus on rajatud mõlemale Testamendile, niihästi Uuele kui Vanale, niihästi apostlite kui prohvetite sõnale, nagu apostel Paulus seda kinnitab efeslastele: „Teie olete rajatud *apostlite ja prohvetite alusele*, kus Jeesus Kristus ise on nurgakivi” (Ef 2:20). Apostlite alusest rääkides mõtleb Paulus Uue Testamendi sõnale.

Vana ja Uue Testamendi üheväärtuslikkust võime veelkord võrrelda ema rindadega. Last toidab ema mõlemast rinnast ja kirik oma liikmeid mõlemast Testamendist ühesuguselt.

Nii on kogu Jumala sõna, mis kuulutab Kristust, õige kristliku kiriku alus.

2. Piibel kui ainus ja täielik Jumala sõna allikas

Uuemal ajal ei taheta usuteaduses, ka parempoolsemas, kogu Piiblit tunnistada Jumala sõnaks. Ta sisaldavat küll Jumala sõna, kuid mitte kõik sõnad temas ei olevat Jumala sõna. Ja usuteadlased, nende seas ka mitmed head luterlased, leiavad, et juba algkirikus ja seejärel ka **Lutheri** juures ja luterlikus dogmaatikas (kiriku õpe-

tuses) olevat pääsenud valitsema see suur viga, et õiget vahet pole tehtud Piibli ja Jumala sõna vahel. Piibel olevat kahtlemata Jumala sõna, kuid ainult Jumala sõna allikas ja kiri, kust Jumala sõna võib leida. Ometi ei olevat temas iga viimne kui sõna Jumala sõna ja Püha Vaimu öeldud.

Et niisugune vaade nõrgendab Piibli kui Jumala sõna autoriteeti ehk mõjuvõimu, pealegi kui jääb segaseks, mille alusel Piiblis selgesti ära tunda Jumala sõna ja paljalt inimeste sõna, siis peame peatuma veel küsimuse juures, mil määral ja kuidas on Piibel Jumala sõna. Siingi ei saa me tuua teisi tunnistajaid kui Piiblit ennast. Piibel ehk Pühakiri ise samastab nimelt Kirja ja Jumala sõna mitmel viisil.

Vana Testamendi sõnu nimetatakse Uues Testamendis igati *Jumala* sõnaks. Näiteks nimetab Mt 1:22–23 Jumala sõnaks Js 7:14 öeldud ennustust: „Ennäe, neitsi saab käima peale ning toob poja ilmale, ja temale peab pandama nimeks Immanuel!” Niisamuti Mt 2:15 prohvetisõna Ho 11:1: „Egiptusest ma kutsusin oma poja!” Ap 4:25 vihjatakse Ps 2 ja öeldakse, et *Jumal* olevat seda Taaveti suu läbi ütelnud omast Pojast. Ap 28:25 esitatakse juutidele Js 6:9–10 sõnad ja öeldakse nende kohta, „et *Püha Vaim* on hästi rääkinud prohvet Jesaja kaudu vanematele.” Hb 3:7 öeldakse Ps 95 kohta: „Nii nagu *Püha Vaim* ütleb.”

Paulus ütleb, et *Jumala sõna* on usaldatud juutide kätte (Rm 3:2). Selge on, et ta räägib Vanast Testamendist. Feeliksi ees ta ütleb, et Kristust teenides teenib ta oma vanemate Jumalat ja usub *kõike*, mis käsuõpetuse ja prohvetite raamatusse on kirjutatud (Ap 24:14). Ka sellega ta tunnustab kogu Vana Testamendi Jumala sõnaks.

Jeesus aga seab *Jumala sõna* ja *Kirja* teineteise kõrvale, kui ta räägib käsusõnust ning ütleb, et „Kiri ei või jääda vales” (Jh 10:35). Et kogu Kiri peab täide minema ja tõeks saama, nagu Jeesus alati rõhutab, on tunnistuseks, et mis aga on kirjutatud, ei ole inimeste sõna, vaid ainult tema sõna, kes ajab taeva ja maa asju.

Uue Testamendi kohta me juba näitasime lähemalt, kuidas Kristus selle on tunnistanud oma sõnaks, see on Jumala sõnaks. Meie panime tähele Uue Testamendi kirjutajate ütlusi nende kirjutiste kohta, mis tunnistavad need Kristuse ehk Jumala sõnaks. Lisame siin veel kaks kirjakohta, nimelt 2Kr 13:3, kus Paulus tõendab, et Kristus räägib tema sees – ja Gl 1:6–9, kus ta julgeb needa igäüht, kes kuulutab teist evangeeliumi kui tema.

Nende Pauluse kahe ütluse kohta on tähendatud õigusega: Pauluse sõna on tõesti Kristuse sõna, s.o *Jumala sõna*. Või on see mees täiesti hullumeelne ega tea, mida ta räägib: kolmandat võimalust ei ole. Ka Uue Testamendi kohta on küllalt otseseid tunnisi, et see kui Pühakiri on samastatav Jumala sõnaga.

Nii on Piibel ehk Pühakiri ainus Jumala sõna allikas. Ta on aga, nagu nägime, ka täielikult Jumala sõna ning otsast otsani kirja pandud Püha Vaimu juhatusel: „Sest inimese tahtel ei ole iialgi ühtki prohvetikuulutust esile toodud, vaid Pühast Vaimust kantui-na on inimesed rääkinud, saades seda Jumala käest” (2Pt 1:21).²²

Täielikult Jumala sõna on ta ka veel seepärast, et seda Kirja Püha Vaim enam ei jätka ja üleskirjutuseks uusi ilmutusi enam ei anna. Nii kiidelda, nagu Taavet kiitleb, et Issanda Vaim on temas rääkinud (2Sm 23:2) või nagu Paulus tõendab, et Kristus räägib tema sees (2Kr 13:3), ei tohi praegusel ajal ükski inimene, sest niisuguste prohvetite aeg, nagu oli Vana Testamendi aeg või niisuguste apostlite aeg, nagu olid Jeesuse Kristuse enese seatud apostlid, on lõppenud jäädavalt ega tule seda enam.

Jeesus ütleb: „Kõik prohvetid ja seadus on ette kuulutatud (Ristija) Johanneseni” (Mt 11:13). Ja apostel ütleb, et Jumal on ennemuiste rääkinud prohvetite läbi, nüüd viimisel ajal aga Poja läbi (Hb 1:1). Viimne aeg aga tähendab Uue Testamendi aega ja Poja sõna apostlite kuulutust.

²² „Jeesuse töotuste kohaselt (Jh 14:26; 16:13) tuletas Püha Vaim Uue Testamendi kirjutajatele kõik meelde, mida Jeesus on rääkinud“ (1929/1: 185). „Issanda Vaim, kes hingas Kristuse peal (Js 11:2; 42:1; Lk 4:18; Mt 12:18), on ka kõigi sõnade andja, mis seisavad Pühakirjas“ (1929/2: 18).

Nii on Jumala sõna ilmutamine lõppenud. Kui meie nüüd veel *prohvetlikult räägime*, siis räägime ainult Püha Vaimu väes järele seda, mida ammutame prohvetite ja apostlite kirjadest.²³ Tänapäeval annab Jumal oma Vaimu läbi ikka ainult selgemini aru saada sellest ning süüvida ja süveneda sellesse, mis kord on Kirja pandud.²⁴

Nii on Pühakiri ehk Piiblräämat *täielikult* Jumala sõna ja Jumala sõnade kogu ning ei leidu ega tohi olla seepärast teisi usutee juhte ega usuõpetuse allikaid. See on luterluse vääramatu seisukoht ja tema kindel aluspõhi (vt lk 24–28).²⁵

²³ „Kui keegi praegusel ajal uute ilmutustega esile astub, mille ta ütleb olevat saanud vahetult Jumala Vaimu läbi, ilma Piibli sõnata, nagu neid prohvetiteid meie päevil küllalt üles astub, siis võime kindlaima teadmise ja suurima julgusega öelda: need on valeprohvetid. Uue Testamendi aegne „prohveti viisil rääkimine“, mida prohvet Joel ette kuulutab „viimsete päevade ajaks“ (Jl 3:1j) ja mille täideminek esimese nelipühi päevaga algas (Ap 2:17), ei ole ennemuistsete prohvetite kombel rääkimine, kellele Jumal ikka uusi ilmutusi ja nägemusi andis, vaid see on *õige Kirja seletamine*, mis ei või sündida ilma Püha Vaimu ta, kelle kohta ju Jeesus ütleb oma jüngeritele, et tema ei räägi iseenesest, vaid „minu omast võtab tema ja kuulutab teile“ (Jh 16:13–15). Ja teises kohas ütleb ta Vaimu kohta: „Seesama peab teile õpetama kõik ja teile meelde tuletama kõik, mida mina teile olen ütelnud“ (Jh 14:26).

Et Uue Seaduse ajal „prohveti viisil rääkimine“ muud ei tähenda kui õiget Kirja seletamist, tuleb selgelt esile apostel Pauluse seletusest, kus ta ütleb: „Aga ma tahaksin ... veel enam, et teie prohveti viisil räägiksite, sest see, kes Kirja seletab, on suurem temast, kes võõraid keeli räägib“ (1Kr 14:5). Uue Seaduse prohveti amet on Kirja seletamise amet, mille Issand oma kogudusele on seadnud (1Kr 12:10,28 ja Ef 4:11) ja mille teostamiseks annab ta mõnede koguduses eriliselt Vaimu kõigi kasuks (1Kr 12:7). Sel teel räägib Kristus tänapäeval meiega. Mis tal aga ütelda on, on kõik juba Kirjas öeldud, kust seda on tarvis aga välja hoovala ja kogudusele esitada ja millesse vaimulik inimene ikka sügavamale peab tungima, et seda läbi uurida ja selgeks teha (1Kr 2:10). Kristus on täielik Jumala ilmutus, ta on ise elav Jumala Sõna (Jh 1:1), ja sellele, mis tema meile prohvetite ning apostlite läbi on lasknud kirja panna, ei ole enam midagi juurde lisada. Ka ei saa Pühakiri kui elava vee allikas iial kuivaks ega jõua inimesed kunagi lõpuni tungida selle sügavustesse, nii et seal enam midagi uut leida poleks ja uusi ilmutusi tarvis oleks“ (1931/2: 123).

²⁴ „Kristus ütles oma eluajal õpilastele ära kõik, mis oli Jumalal ütelda maailmale, ja need on selle kirja pannud, nii et meil Pühakirjas on kogu Jumala sõna. Sellest Kirjast, mis sisaldab tervenisti Jumala sõna, ei saaks aga inimesed aru, kui Kristus ise seda üha uuesti ja uuesti ei esitaks ega seletaks. Seda ei tule ta aga enam tegema isiklikult, vaid ta teostab seda oma Püha Vaimu läbi“ (1931/3: 109).

²⁵ „Õndsakstegeva usu tundemärgiks on uskuda kõike, mida ütleb Kiri. Usk võib aga õndsakstegev olla enne, kui inimesed kogu Pühakirja veel tundmaga on õppinud. Nii õpetavad meid **Luther** ja meie kiriku *usutunnistused*, ehkki

Et sellest seisukohast mitte ära libiseda ei vasakule ega paremale poole, selleks paneme veel lähemalt tähele eksiiteid, mis tahavad meid Jumala sõnast ehk Piibliraamatust eemale viies juhtida veel teistsugustele usu ja õpetuse otsingu teedele või vähemalt olla meile Kirja kõrval tähtsaks kaasjuhatajaks.

3. Vääri Jumala sõna ja usu allikaid ehk vääri usuteid

Vääri usuallikaid on *kahesuguseid*: *ühed*, mis *vastanduvad* paljudes küsimustes Pühakirjale ega taha tunnustada temas kõike, mis on kirjutatud, õigeks ja usutavaks – ja *teised*, mis ei rahuldu Piibli juhtnõõridega, vaid *täiendavad* neid omatehtud vagaduse paleuse kohaselt.

Mõlemad voolud on olemas olnud juba vanasti.

Jeesuse ajal kandsid ühe voolu esindajad *saduseride*, teise voolu omad *variseride* nime. Saduserid ei tunnistanud kogu Vana Testamendi tõeks: nad ei uskunud vaimusid ega ingleid ega ülestõusmist (Ap 23:8; 22:23; 23:6; 4:2). Variserid aga seadsid õndsaksammiseks üles nõudmisi, mida ei leidunud Kirjas ja mis olid seega üleaarused ning asjatult koormavad. Nad nõudsid näiteks kümnist kõigest, mis kasvas, kuigi käsuõpetus nõudis ainult põlvilja kümnist. Nad paastusid kaks korda nädalas, kuigi käsk ei nõudnud üldse paastumist jne.

Nende kahe äärmise voolu vahel, millest üks kärbib Jumala sõna ehk Pühakirja ja teine sellele juurde kasvatab, liiguvad tänapäevalgi Jumala sõna segajad: *ühed*, kes ei tunnusta kõike, mis seisab Kirjas – ja *teised*, kes teevad lisandusi sellele, mis seisab Kirjas.

nad kedagi ei vabasta ühegi usuõppetüki uskumisest, nagu seda tahavad teha moodsad usuteadlased. Õndsakstegev usk algab usuga pattude andeksandmisest ja kasvab siis edasi usuks tervesse Jumala sõnasse. Kellel algus käes, võib juba õndsalt surra, aga ta kaotab oma elus selle usu, kui see edasi kasvama ei hakka usuks kogu Pühakirjasse. Usk kogu Pühakirja ei ole aga iialgi ilma usuta pattude andeksandmisest Kristuse läbi, mis üksi õndsaks teeb" (1931/2: 231).

Peale nende äärmuste on voolusid, mis mõnes küsimuses ühinevad ühe, teises teise voolu vaatega.

Kõik need voolud ei kuulu piibliusuisse, aga nad esinevad ühel või teisel näol ka luteri kirikus. Ja seepärast peame neid tundma. Sest kes tahab käia õiget teed, sellel peavad teada olema kõik kõrvalteed, et ta ei käänduks nende peale. Ja see, kes teed juhatab, peab ära näitama ka kõrvale käänduvad teed ning hoiatama nende astumast.

Meie vaatleme seepärast üksikult kõiki võimalikke väärteid ehk vääri usuallikaid, kust püütakse ammutada usutundmist ja -tõdesid ning Jumala tahtmise teadmist. Kõigi väärteede allikaks on *inimene ise* oma mõistuse, tunnete ja tahtega. Inimene jätab kõrvale Pühakirja kui ainsa Jumala sõna allika ja juhtnõõri ning tõstab oma *mina* selle asemele usu õppetoolile ja usub enese mõtteid rohkem kui Jumala mõtteid, kes ometi ütleb: „Minu mõtted ei ole teie mõtted ega teie teed minu teed” (Js 55:8).

Nii teevad seda –

a) kõigepealt need, kes toetuvad usu asjus Jumala sõna ehk Pühakirja vastu inimese **loomulikule mõistusele**. Loomuliku mõistuse tunnetuse piirkonda arvame siin kõik, mida peetakse Jumala ilmutusest ja jumalikest asjust võimalikuks ära tunda ja teada väljaspool Pühakirja.

Mõistuse abil jõuab ju inimene teatava jumalatundmiseni. Paganausu sügavad mõtlejad on siin jõudnud kaugele. Aga nende jumalatundmine pole ometigi täielik ega õige, sest see ei sisalda Kristuse tundmist, kes viib meid igavesse ellu. Pealegi kipub mõistus omast seisukohast salgama usutõdesid Kristusest, eriti et Kristus on igavene Jumal, et ta on neitsist sündinud, et tema veres on meie lunastus, et ta on ihulikult üles tõusnud surnuist, et ta armulaual jagab meile oma tõelist liha ja verd, et ta kõik surnute ihud hauast üles äratab jne.

Sellel alusel tegutseb evangeelses kirikus vabameelne ehk

liberaalne vool, mida tavaliselt kutsutakse „uusprotestantismiks”, meil aga on tuntud lihtsalt protestantismi nime all. Selle iseärasuseks on, et ta teaduse ja inimese mõistuse uuringud seab üle Pühakirjast ja mõõdab selle mõõduga Jumala sõna, leides kirjas eksitusi, vigu, puudusi ja vasturääkivaid kohti. See vaade ei vasta meie poolt esitatud luterlikule vaatele Piibli kohta ja on nihkunud ära luterluse alustelt ja kõrvale läinud usuteelt, mis viib õigele Kristuse tundmisele ja seega igavesse ellu.²⁶

Mõistust kui usutunnetuse allikat kõrvale heites ei eita luterlus aga sugugi mõistuse tarvitamist usuküsimuste selgitamiseks – ja ei ole ükski usuõpetus nii loogiline ning mõttekindel kui luterlik. Tema ei ammuta üksnes usuainest inimesest, ei tema mõistusest ega tunnetest, vaid töötab kogu mõistusega nende tõdede kallal, mille Kiri kätte juhatab. Oma järeldamiseks ei võta ta ühtki eeldust mõistuse ja teaduse alalt, vaid üksnes Kirjast. Nii on luterlus ustav Kirjale.

b) teiseks need, kes toetuvad **uuestisündinud mõistusele**. See ei heida küll Kirjast midagi kõrvale, aga teeb Kirja sõnadest loogika, hingeteaduse, loodusteaduse ja elukogemuste abil järeldusi, mis jällegi viivad Kirjast eemale ja kasvatavad sel teel juurde õpetusi, mis ei seisa Kirjas ega ole temaga kooskõlas.

Sel joonel liiguvad usupuhastajad **Johannes Calvin** ja **Ulrich Zwingli** ning nende asutatud *reformeeritud kirik* ja sellest kirikust hargnevad teised *kirikkonnad ning ususektid*.

Calvin näiteks õpetab, et Jumal on määranud ja valinud *ühed inimesed õndsusele, teised hukkaminele*. Selles õpetuses on ainult esimene pool pärit Piiblist, nimelt et õndsaksaajad kõik on

²⁶ Nn uusprotestandid (Theodor Tallmeister, Voldemar Kuljus, Eduard Tennmann jt) tõlgendasid Pöllu järgi valesti ka luterlikku põhimõtet, mis peab silmas tegelemist Kristusega (*Christum treibet*): „Seal öeldakse, et Pühakiri on ainult sedavõrd ilmeksimatu, kui võrd ta otseselt Kristusest räägib ja toetutakse selle tunnustusega koguni Martin Lutherile. Siis aga leitakse muidugi palju, eriti Vanas Testamendis, mis Kristusest ei rääkivat ja seepärast võivad olla ka ekslik. Sellega ühtlasi jäädakse peatuma väite juurde, et kõik Piiblis ei olevat Jumala sõna, vaid leiduvat seal ka palju inimeste sõnu” (1929/3: 195).

valitud (vt lk 41jj), teine pool aga on Calvini mõistuse järeldus, mis ei vasta Piibli vaatele, sest Kiri ütleb, et Jumal „tahab, et kõik inimesed õndsaks saaksid ja tõetundmisele tuleksid” (1Tm 2:4).

Samuti põhjendab Calvin võimatust, et Kristus oleks oma ihuga kohal *armulaul*, füüsika seadusega, mille järgi ükski keha ei saa olla ühel ja samal ajal kahes kohas – seletades et Kristus, kes oma ülestõusnud ihuga on Isa paremal käel, ei saa olla ühtlasi tuhandetes altarites armulaua pühitsemisel. Kui Issand ütleb leiba jagades: „See on minu ihu” – siis tulevat seda mõista tähendamisi (sümbolsest), nagu reformeeritud kirik ja temaga koos ka suured hulgad luterlasi seda usuvad.

Niisugust Pühakirja käsitlemist luteriusk ei tunne, sest oma mõtete jaoks ei võta ta midagi Jumala sõna kõrvale, vaid jääb selle juurde, mis on kirjutatud.

c) kolmandaks need, kes toetuvad **sisemisele sõnale** ehk **Vaimu kõnele** ehk ilmutamisele uuestisündinus ehk usklikus.

Ka sellele vaatele on pannud aluse **Johannes Calvin**, kes õpetab muuseas, et Kirja sõna on õigupoolest inimese ainsaks juhiks tema täielikule usule tulemiseni ehk uuele elule sündimiseni. Siis hakkavat Püha Vaim ka otse sisemise häälena ehk sõnana inimesega rääkima ja teda juhutama ning õpetama. Siit on pärit kõik need rühmad meiegi kirikus, kes oma usu rajavad sisemisele häälele või kipuvad koguni oma ilmutusi panema ka teistele kehtima pidavate usuvaadete aluseks. Samal joonel liiguvad ka kõik need, kes tahavad usutunnetusi koguda usulistest elamustest ja kogemustest ning nende varal ka teisi veenda oma usuvaadete tõelikkuses.

Meie ei eita ei ilmutusi, ei elamusi ega kogemusi, aga me ei võta neid mingil tingimusel usuõpetuste alusteks või ka tugedeks. Sest Uue Testamendi aegseid ilmutusi ei anta enam kogu kristliku kiriku jaoks ja Jumal ei sea enam niisuguseid prohveteid nagu enne muiste. Seda me ütlesime juba eespool.

Seda meie väidet ei muuda ka apostel Pauluse tunnistused,

et ta mõne armuõpetuse tõe on saanud otse Issanda käest (1Kr 11:23) või et see tema ajal on ilmutatud apostlitele ja prohvetitele Vaimu läbi (Ef 3:5–6). Need ilmutused ei ole ikkagi midagi uut, vaid on ainult selgitused sellele, mis peitub juba Vanas Testamendis ja Jeesuse enese sõnus.

Samuti ei muuda meie väidet Ilmutusraamatu nägemused ja ilmutused ega ka asjaolu, et seal ette tuuakse, mida „Vaim kogudustele ütleb” (Ilm 2:7 jm). Kõik need avaldused ei ole ka midagi puhtuut: nägemused on endiste prohvetite (Jesaja, Hesekieli, Taanieli ja Sakarja) nägemuste täiendused ja sõnad kogudustele on Vaimu läbi uuendatud Jeesuselt pärit tõed koguduste õpetajaile, nagu kõik apostlite kirjad.

Mis puutub aga otseselt uutesse ilmutustesse Uues Testamendis, siis me näeme, et *ilmutused apostlitele olid nende eneste jaoks* ja mitte kogudustele kuulutamiseks. Paulusele näiteks ilmus unes Troases Makedoonia mees ning kutsus teda tulema Euroopasse. See kõne oli üksnes Pauluse jaoks (Ap 16:9–10). Samuti kui Peetrus Joppes nägi katusel nägemuse, oli see temale märgiks, et ta läheks pagana kotta (Ap 10). Ja see avas talle õige arusaamise Kirjast, millele ta siis toetus oma kõnes apostlite koosolekul Jeruusalemmas (Ap 15:1–11).

Apostlid ütlevad ka selge sõnaga, et nende elamused ei saa olla teiste usu kõige kindlamad alused, vaid seda saab olla ainult Kiri. Nii ütleb apostel Peetrus, et apostlid Jeesuse väge ja tulemist kuulutades ei ole järginud tühje jutte, vaid seda, mida nad ise oma silmaga on näinud ja oma kõrvaga on kuulnud (2Pt 1:16–18) – kuid veel *kindlam on prohveti sõna*, mida tuleb panna tähele (s 19). Ja apostel Paulus ei unusta rõhutamast 1Kr 15 alguses, loetledes neid, kes on näinud ülestõusnud Kristust: ta on surnud meie pattude eest *kirjade järele* (s 3) ja üles äratatud kolmandal päeval *kirjade järele* (s 4). Kiri jääb neilegi, vaatamata nende elamustele, kindlaks aluseks.

Pühakiri hoiatab meid ka oma südant uskumast ja oma vaimu

kuulmast. Jeremija järgi ütleb Jumal: „Süda on kavalam petma kui mingisugune muu asi, ja tema on koguni hukas – kes võib teda ära tunda” (Jr 17:9). Ja Malakia ütleb: „Hoidke oma vaimu eest” (Ml 2:15).

Luterlus asub sisemise sõna ehk vaimu hääle suhtes seisukohal: „Mis ilma Jumala sõnata kiideldakse Vaimust, ei ole iial Püha Vaimu antud, vaid on vale vaimu tekitatud.” Meie usuisa Martin Luther ütleb: „Püha Vaim *ei tegutse ilma Sõnata ega enne Sõna*, vaid ta *tegutseb koos Sõnaga ja Sõna kaudu.*”²⁷

Nii jääb kirjasõna üksi otsustajaks, mis on usus tõeliselt kehtiv ja mis mitte.

Elamused ja kogemused on siis õigel kohal, kui nad järgnevad usule, mis on tekkinud Sõnast. Nad on siis usu kinnitajad, kuid ilmiski mitte usu rajajad. Seda näitab meile eriti selgesti Kapernauma kuninga ametniku lugu (Jh 4:47–54). Jeesus sõitles seda meest, kui ta nõudis tunnustähte. Aga kui see mees uskus ta sõna ja läks minema, sai ta näha, et Jeesus oli imeliselt aidanud. Samuti on tähtis, mida Jeesus ütles Martale Laatsaruse haua juures: „Kui sa usuksid, saaksid sa näha Jumala au” (Jh 11:40). Enne pidi Marta usk kindlaks saama Sõna põhjal, siis kutsuti vend tema nähes välja hauast.

Tõsiusklikud elavad alati läbi elamusi, kogemusi ja nägemusi, mille läbi kinnitatakse usku. Usk aga antakse Sõna läbi, nagu ütleb Paulus: „Usk tuleb kuulutamisest, aga kuulutamine Jumala sõnast” (Rm 10:17).²⁸

²⁷ Pöld tsiteerib ka Lutherit Schmalkaldeni artiklites, „et Jumal kellelegi oma Vaimu ega armu ei anna ilma eelkäiva välise sõnata” (III, 8 ptk). Looduses ja ihu poolest suhtleb Jumal otse inimesega, usus ja hingeelus aga ainult „sõna ja sakramendi kaudu. Väga selgelt on seda väljendatud meie Väikeses katekismuses IV ja II palve seletuses. Esimeses öeldakse, et Jumal igapäevast leiba annab ilma meie palveta ka kõigile kurjadele inimestele; teises aga, et Jumala riik meie juurde ei tule ilma meie palveta. Palvet tehes aga tarvitame Jumala sõna” (1928/1: 285j).

²⁸ „See on luterluse kõige tugevam külg ja kindlam põhi, et ta midagi ei raja inimese enese sisemistele tunnetele ega arvamistele, vaid kõik seab väljaspool meie südant seisvatele objektiivsetele alustele, millest kõige kindlam on Jumala sõna, mille kõrval aga ka kaaluvaks mõjuriks on kindel kiriklik kord. Meie ei

d) edasi need, kes usutee juhiseid ega kristlikke õpetusi ei põhjenda kindlate Kirja sõnadega, vaid kogu Kirjaga ehk **Kirja vaimuga**. Sellele teele on libisenud kogu uuem usuteadus, mille alusepanijaks ja koguni usuteaduse uuendajaks peetakse 19. sajandi alguses tegutsenud kuulsat Berliini usuteaduse professorit ning ühtlasi filosoofi **Friedrich Schleiermacherit**, kes oli reformeeritud kiriku õpetaja ja seega seoses ka Calvini ja Zwingliga. Tema on mõjutanud kogu evangeelset usuteadust, ka luterlikku. Ja tema mõju on suuresti kehtiv veel tänapäeval.

Selle voolu tunnuseks on sõna: „*Kirjataht suretab, aga Vaim teeb elavaks*” (2Kr 3:6). Seda sõna võime kuulda õpetatud professorite, aga ka lihtkuulajate ja võhikute suust, kui neile esitada oma usuveendumuste põhjendamiseks mõni kindel Kirja sõna, millele tuleb alistuda, kui seda tunnustada ja millele ei ole kerge vastuseks leida teist, mis vähegi sellele vastu räägiks. Siis asutakse varsti sellele platvormile ja seletatakse: „Ei saa rippuda kirjatahe küljes, tuleb käia Kirja vaimu järgi, sest kirjataht suretab, aga Vaim teeb elavaks.”

Mida niisugusel korral vastata omalt poolt? Sageli on kõige parem, eriti kui on näha, et vastane ei taha oma seisukohast loobuda, vait jääda ning jutuaajamisest tõstetud küsimuse kohta loobuda, sest põhimõtete täielikul lahkuminekul on võimatu midagi saavutada vaidlemisega. Kuid oma seisukohale püsima jäämiseks on ometi tarvis teada, kuidas saadud vastust hinnata ja kuidas see peab paika õigelt luterlikult seisukohalt.

Siin peame silmas, et kõigepealt see mainitud sõna kistakse täiesti lahti tema seosest Pauluse kirjas ja seega siis ka tema õigest mõttest. Apostel Paulus räägib 2Kr 3 Uue ja Vana Testamendi ametist, nimetades vana lepingu (ehk seaduse) ametit surma ametiks (s 7) ja uue lepingu ametit Vaimu ametiks (s 8). Surma ame-

ti tööriistaks on kirjataht, nimelt see kirjataht, mis oli kirjutatud kivilauakestele (s 3), teiste sõnadega käsutäht. Sest Moosese käsk ei too elu, nagu seda teame juba eespoolseist seletustest, vaid see toob ainult surma, kuna käsk jääb ikka täitmata – ja patu palgaks on surm (Rm 6:23).

Mis elu toob, on evangeeliumi kuulutus, uue lepingu sõna, nagu ka Jeesus ütleb selgelt oma sõnade kohta: „Need sõnad, mis mina teile räägin, on Vaim ja elu” (Jh 6:63). Ka Rm 7:6 näidatakse kirjatahe ja Vaimu vahet, kui Paulus seal ütleb: „Et meie ju oleme surnud (ristimises maetud Jeesuse surmase), oleme me käsust lahti, milles meid kinni peeti, et meie teeniksime vaimu uues olemises ja mitte kirjatahe vanas olemises.”

Nii tähendab 2Kr 3 kirjataht (*gramma*) Moosese käsku ja vaim (*pneuma*) Kristuse evangeeliumi ja ei saa Pauluse sõnaga 3:6 kuidagi põhjendada, et Kirja täht ikka suretab ja Kirja Vaim teeb elavaks. Pealegi rõhutab apostel Paulus teisel just orjalikku kinnihoidmist välisest kirjakujust (*typos*), kui ta ütleb: „Teie olite patu orjad, aga nüüd olete südamest saanud kuulekaks selle õpetuse väljendusele (*typos*), mille juurde teid on juhatud” (Rm 6:17).

Selle Kirja vaimu pärast läkski Luther lahku Zwinglist, kui viimane tahtis Jeesuse armulaual öeldud sõnu nn Kirja vaimus ümber seletada. Luther jäi selle juurde, et *kirjutatud on*. Luther ei võtnud vastu kokkuleppe kätt, vaid lükkas selle tagasi, üteldes: „Teil on *teine vaim!*”

Luterlus ei saa iial kokku leppida niisuguse vaimuga, ennemini ta kaob. Tema peab kinni sellest, *mis on kirjutatud*, nagu Issand Jeesuski seda tegi, kui kurat teda tuli isegi Jumala sõnaga kiusama, seletades seda omal viisil. Kuradi tõlgendusele „kirjutatud on” vastas Jeesus: „Samuti on kirjutatud: Sina ei tohi kiusata Issandat, oma Jumalat” (Mt 4:6j).

e) siis need, kes Pühakirja kõrvale seavad **päritud õpetuse ehk traditsiooni** (nimetatud ka „suusõnaliseks õpetuseks”) ja anna-

lase endid juhtida tujudest ega meeleoludest ehk tunnetest, vaid käime Jumala sõna ja seatud kindla korra järele. Nii jäävad meie toimimise motiivid ehk juhtmõtted väljapoole meid ja ei olene meie sisemisest inimesest. Seda teed käimine on puhas luterlus” (1928/1: 278).

vad sellele autoriteetse õiguse, mõeldes päritud õpetuse all seda, mis on saanud traditsiooniks ehk päritud õpetuseks ajaloo jooksul kirikuisade seletuste ja kirikukogude otsuste najal. Sellele õpetusele toetuvad mõlemad vanad kirikud, **katoliku ja ortodoksi kirik** – ja sellega nad põhjendavad oma usku Jumala Emasse, puhastustesse, pühakute eestpalvesse jne.

Selle seisukohaga me ei taha tegelda, sest praegu ei kipu see kuidagi luterlust segama. Ütleme ainult niipalju, et „*puhastatud katoliku usk*”, s.t **luterlus**²⁹, tunnistab ka teatavat päritud õpetust. Ta peab kinni vanakiriklikest usutunnistustest, Apostlikust, Nikaia ja Athanasiuse omast³⁰, aga kaugemale ta ei lähe. Need usutunnistused ei nihuta teda ka eemale oma alusest, s.o Pühakirjast, sest nad on Pühakirja õpetusega kooskõlas ning esinevad selle kõige lähema ja meelespeetavama kokkuvõttena.

Ka luterlusel enesel on oma päritud õpetus: need on tema *usutunnistuskirjad*, mis pandi kirja usupuhastuse ajal ja mis tänapäeval veel ka meie kiriku põhikirjas ehk põhimäärustes kehtivad Pühakirja kõrval usualusena, kuid ikkagi ainult selle tõttu, et nad midagi muud ei sisalda kui Pühakirigi ja alistuvad täielikult Pühakirjale, nii et see ainuüksi jääb igas usuküsimuses viimseks otsustajaks.

²⁹ „Luther ise ei tahtnud ennast sugugi katoliku kirikust lahku lüüa, vaid ainult kõrvaldada mõne pahe“ (1921/1: 81). „Luther ei toonud kristlikule kirikule midagi päris uut, vaid Jumal näitas ainult temale kätte tee, mida mööda inimene jälle ühendusse astub elava Kristusega ja Kristus üksi saab tema usu ja õndsuse aluseks ning tema Issandaks“ (1923/2: 273). „Meie kirik ei tunnusta pühakuid ega pühitse neile pühi, nagu seda teevad katoliku ja ortodoksi kirikud. Lutherit meelde tuletades ei mõtle me temale kui pühakule, vaid kui patusele inimesele, kes on saanud Jumala suure armu osaliseks, mis on olemas meie kõikide jaoks“ (1933/4: 260).

³⁰ „Seepärast on Augsburgi usutunnistus õpetuse Jumalast pannud oma esimeseks peatükiks. Sellega tahab ta näidata, et luteriusulised igivana ja kõikumata Pühakirja õpetuse peal seisavad ja endid üks tunnevad olevat kõigi aegade õigete usutunnistajatega apostlite ajast peale. Sest Jumala kolmainus on selgesti väljendatud kõigis üldkiriklikes usutunnistustes. Nii on see kõigepealt apostlikus usutunnistuses,“ mida usualusena õpetab ja seletab ka meie Väike katekismus (1930/2: 194).

f) viimaks kõik need, kes Pühakirjale vastu hakates toetuvad ajaloo, aja-, maailma, rahvuse või mõnele muule vaimule ehk maailmavaatelsele või poliitilisele voolule ja sellega püüavad korrigeerida, parandada või ka osaliselt kõrvale tõrjuda Piiblit. Õigupoolest ei küsi niisuguste voolude pooldajad enam igavese elu ehk õndsustee järele, vaid mõtlevad ainult enda või oma ühiskonna mõju ja võimu suurendamisele siin maailmas. Aga me arvestame siin neidki, sest nende kaudu lasevad endid õigelt teelt kõrvale meelitada ka paljud õndsuse nõudjad.

Praegusel ajal mõjutavad eriti kristlust ja kristlikku maailma ning viivad teda Piiblist eemale *kaks voolu*: ühte nimetatakse **sekularismiks** ehk „ilmalikustumisvooluks“, teist **natsionalismiks** ehk rahvuslusvooluks.

Sekularism toetub kõige enam maailma arengule ning ajavoolule ehk ajavaimule ja nõuab ka kristlikus kirikus sellega kohanemist. Et ajavaimu nõuded aga lähivad lahku Jumala sõna nõuetest ja Piibel ning ajastu vaated teineteisest erinevad, siis nõutakse nende lähenemist teineteisele seletusega, et Piiblil kui vana aja esindajal tuleb siin teataval määral alistuda.

Sellest vaimust on pärit näiteks nõudmine, et *naised võiksid olla kirikuõpetajaiks*, kuigi Jumala sõna seda lausa keelab: „Aga naisele ma ei luba õpetada ega valitseda mehe üle, vaid ta elagu vaikselt. Sest Aadam loodi enne, siis Eeva; ega Aadamat petetud, vaid naist peteti ja ta sattus üleastumisse, aga ta saab õndsaks lastesünnitamise läbi, kui ta jääb ususse ja armastusse ning pühitsusse mõistliku meelega“ (1Tm 2:12–15). „Olgu naised koguduses vait, sest neil ei ole luba kõnelda, vaid nad olgu allaheitlikud, nõnda nagu käskki ütleb“ (1Kr 14:34; 1Ms 3:16).³¹

Samuti nõudmised *kirikliku abielulahutuse* ja taasabiellumise kergendamise kohta, ehkki ka siin on Jumala sõnas selged juht-

³¹ „Tartu usuteadlaste konverentsil seletati, et „Aeg“ seda nõuab: naisi lastagu preestriametisse. Ei hoolitud sellest, et Jumala sõna sellele risti vastu seisab. Ja kirikuõpetajate enamus andis Aja nõudmistele järele: otsustati naisi lubada kõigisse kiriklikesse ametitesse, seega ka pihisadeks, võtmete meelevalla talitajateks ja jutlusepidajateks kantslis“ (1926/3: 66).

nöörid. Jeesus ütleb: „Igaüks, kes oma naise enesest lahutab muidu kui hooruse pärast, see teeb, et naisega abielu rikutaks, ja kes iganes lahutatud naisega abiellub, rikub abielu” (Mt 5:32). „Kas te ei ole lugenud, et Looja nad algusest lõi meheks ja naiseks, ja ütles: Seepärast inimene jätab maha oma isa ja ema ning hoiab oma naise poole, ja need kaks on üks liha? Nõnda ei ole nad siis enam kaks, vaid on üks liha. Mis nüüd Jumal on ühte pannud, seda inimene ärgu lahutagu” (Mt 19:3–9).

Tõsi ju on, et Piibel ja ajavaim lähevad teineteisest suuresti lahku. Seda vahet ei saa aga ületada sel teel, et Piiblit käänata maailma ehk ajavaimu järgi, vaid see näitab ainult, kui kaugele kristlik maailm on läinud Jumala sõna juhtnööri ja et ajavaimu ja Piibli lähenemiseks võib olla ainult üks tee, nimelt ajavaimu ja maailma elu pööramine Piibli sõna juurde tagasi.

Kui aga see abinõu osutub võimatuks, tuleb kristlikul kirikul ikka jääda oma teele, mida näitab Jumala sõna – ja maailma lapsi lasta minna oma teed. „*Jumala rajatud alus püsib kindlana* ja tal on see pitserimärk: Issand tunneb neid, kes on tema omad, ja – ülekohtust loobugu igaüks, kes nimetab Kristuse nime” (2Tm 2:19).

Natsionalism ehk rahvusluse vaim on teine vool, mis kipub ründama ja õõnestama piibliusku. See nähe on täiesti uus ja alles mõnekümne aastane. Praegu ta on aga muutunud ülemaailmseks ja esineb nii paganamail kui ka ristirahva seas, kuid igal pool ühe ja sama näoga, mis näitab, et selle voolu taga peitub teadlik Kristuse-vastane ja maailma valitsev vaim, kellest räägib ka Pühakiri. Et sellel vaimul rahvusvahelisuse ehk internatsionalismi kaudu ei näi korda minevat võimu maailmas enda kätte võtta *enamluse* teel, asub ta nüüd tööle *rahvusluse* abil.

Selle vaimu püüd on usku ja ka kristlust teha rahvale rassipäraseks. Tema kõige puhtam ilming esineb rahvuse ja rahva hinge jumaldamises, mille väljenduseks võetakse abiks rahva vana paganausu elustamine. Sellel puhtal kujul on ta tõelisele kristlusele niisama vähe hädaohtlik nagu *enamluse* jumalatus ehk *ateism*. Küll

on ta aga ohtlik seal, kus ta astub esile kristluse sõbrana ja tahab kristlust ümber kujundada rahvuse ja isamaa nimel ning heitma välja ka Piiblist, mis tema arvates ei ole rassipärane.

Seal rünnatakse siis Vana Testamendi kui puht juutide raamatut ja ka Uuest Testamendist püütakse välja heita kõik, mis on juutide kirjutatud – nii et Pühakirjast ei jää järele muud kui Luuka evangeelium ja Apostlite tegude raamat, mis on kreeklase kirjutatud. Sellest voolust on puhkenud Saksamaal suur võitlus usutunnistusliku kiriku ja *saksakristliku* kiriku vahel, kes nõuab kiriku saksapäramist kristluse kulul.

Sellest voolust on pärit ka kristluse rassipäraseks muutmise püüded teiste rahvaste juures ja kiriku rahvuspäramine kasvõi sellelgi teel, et vanade usulaulude asemele, kui need ei ole oma rahva liikmete loodud, pannakse oma meeste ja naiste tehtud laulud ka siis, kui need on endiste kõrval usuliselt tühjad.

Rahvas iseenesest on ju Jumala kingitud aare ja kristlane oskab teda hinnata ja kalliks pidada ning peab isamaa armastust Jumala sütitatud sädemeks inimhinges.

Ta laulab südamest: „Su üle Jumal valvaku, mu kallid isamaa!”

Ja samuti: „Su valu südames mul keeb, su õnn ja rõõm mind rõõmsaks teeb, mu isamaa!”

Kristlik usk ei ole ju iial rahvust ja isamaa-armastust hävitanud, vaid ta on seda elustanud ja õilistanud. Samuti peab kristlik usk loomulikuks, et ta leiab igas rahvas omapärase väljenduse. Ja seda väljendust otsib kristlik usk. Hoopis teine asi on aga see, kui rahvuse vaim ehk rahvuslus hakkab ennast laiutama ja otsima enesele tõhusamat väljendust kristliku usu kulul, asendades tema varandusi oma aseainetega, kasvõi vana paganausu aadetega – ja rahva verd ning hinge seadma Kristuse ja tema Vaimu asemel vahendajaks Jumala ja rahva vahel. Siis on seal tegemist vaimuga, mis Jumala

sõnast enam ei hooli ja tahab kägistada sellele rajatud kristlikku usku, et see kaoks ja jätaks valitsemise rahva hinge üle tema kätte ning rahvas oleks ise oma Jumal ning austaks iseennast koos oma ajaloo ja muinasusuga.³²

Selle vastu pidagem kinni Sõnast, armsad Eesti vennad ja õed, teades et selle Sõna kalju peal on kõige paremini kindlustatud meie isamaa ja rahva tulevik – ja ära nähes, et märatseva rahvusluse kaudu pääseb maailmas võidule see vool, millest tõuseb kord see Kristuse vastane, kelle ilmumisest enne selle maailma lõppu ennustab meile Pühakiri.³³

Seepärast palugem ka koos kiriku lauljaga:

Oh Jeesus, meie juurde jää!
Päev veereb, ligi pime öö.
Siis oma sõna valgust ka,
oh ära lase kustuda!

Oh keela vaenlast väega
ja hoiä oma sõna sa!
Üks meel, usk, lootus, õnnistus,
see olgu rahva pärandus.

³² „Saksa „rassipärase usu“ arenemine on aga eriti selle poolest huvitav, et ta juba mõju hakkab avaldama teistele rahvastele ja saab otse Saksa vaenlastelegi eeskujuks. Meilgi on juba usuteadlaste seas kõneldud eesti rassi- ehk rahvapärase kristluse tüübist ja hakatud siin ja seal evangeeliumi kuulutamist täitma rahvusluse mõtetega. Kuulsin hiljuti ühe väiksema linna nõukogu esimeest ütlevat oma koguduse õpetajate kohta, et kui nad teisiti ei oska rahvast ühel meelel hoida, siis jutlustagu vähemalt rahvuslust, et millegagi siduda rahva mõtteid ühte. Igatahes hakkab rahvusluse ebajumal omale pesa tegema peale Saksa- maa kiriku ka teisal. Selle ebajumala püüetega tutvumiseks ongi tarvis Saksa uue usu liikumist tähele panna“ (1934: 312).

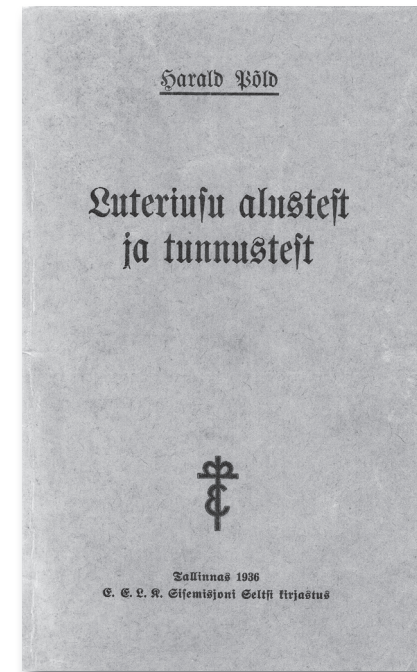
³³ Põld seob Kristuse-vastase, kes kannab Piiblis nimesid Antikristus, metsaline, hukatuse poeg ja kelle tunnuseks on Jumala inkarnatsiooni eitamine Jeesuses (1Jh 4:2j), eelkõige kommunistide (ateistlike juutidega) ja uuspaganlike natsionaalsotsialistidega („saksa kristlusega“): „Uuemal ajal on kristlaste enestest tõusnud kaks võimsat vastast, kes tahavad kristlust ja Kristust hävitada ja kelle vastu peab ka misjon võitlema, kui kristlus tahab püsida. Need kaks vastast on jumalatute vool ja uuspaganlik vool. Esimene on eriti võimsaks saanud Venemaal ja töötab käsikäes kommunismiga, tappes või vangi viies Kristuse tunnistajaid. Teine on eriti silmapaistev Saksamaal, kus usutunnistuslikku kirikut rahvusluse nimel taga kiusatakse ning tahetakse vabaneda Vanast Testamendist kui juutide pärandist“ (1938/2: 1).

Kõik uhkeid meeli keela sa,
kes võimust võtavad väega,
kes uusi asju räägivad
ja sinu sõna segavad.

Su sõna on su linna vall
ja kilp ja mõök, ta varju all
su rahvas jäägu rahule
ja truuks, Issand, sinule.

Nicolaus Selnecker 1530–1592

(Uus Lauluraamat nr 355)

II. LUTERLUSE TUNNUSTEST

Luterluse alustest rääkides oleme juba tähelepanu juhtinud mõnelegi tunnusele, mis iseloomustavad luteriusku teiste uskude kõrval. Aga samadel alustel, kuigi mitte nii selgesti, tahavad seista paljud kuulutajad niihästi väljaspool meie kirikut kui ka meie kiriku sees, kes siiski ei seisa kindlal piibellikul ehk luterlikul alusel – kelle vildak seisukoht aga jutluses, kõnes ja jutus ei tule nähtavale, kui kõne ei ole sattunud küsimustele, mis kohe näitaksid, et meil on ometi tegemist kuulutajaga või vennaga, kelle kuulutused võivad teisi viia ka eksiteele.

Sageli ju saame kuulda hinnanguid vabakogudustegi jutlustajate kohta: „Nad kuulutavad puhast ja õiget Jumala sõna otsekui meiegi õiged kuulutajad.” Ja see otsus võib kuulud kuulutuse kohta olla ka täiesti õige, sest mitte kõigis usuküsimustes ei lähe uskude vaated teineteisest lahku ja eriti vähe võivad nad lahku minna jutlustes, mis kutsuvad meelesparandusele ja pöördumisele.

Seepärast tuleb ikkagi vaadata, et kuulutus oleks täiesti puhas kõigest ebapiibellikust, mis ometi mõjub kui mürk. Sest organism võib kaua aega vastu panna koos söödava toiduga kehasse sattuvatele mürkidele ja nad ära seedida, kuid viimaks ei jõua organism ometi vastu panna ja mürgid saavad võimuse. Nii võib ka õigele alusele asunud luterlane palju usulist müрки ära seedida, ilma et see tema usule midagi halba teeks, kuid pikapeale mõjub ka siin mürgitus ja rikub õiged usuvaated.

Ilmaasjata ei ütle apostel Paulus esimese ülestõusmispäeva epistlis: „Eks teie tea, et pisut haputaigat teeb kogu taigna hapuks. Seepärast pühkige välja vana haputaigen” (1Kr 5:6–8). Ka Issand hoiatab oma jüngreid valeprohvetite eest, kes tulevad lammaste riides, kuid seespidi on kiskjad hundid (Mt 7:15).³⁴ Ja

³⁴ „Keda Jeesus hundi all mõtleb, pole raske seletada. Hunt ei ole keegi muu kui see, kelle kohta ütleb apostel Peetrus, et ta käib ringi nagu mõirgaja lõukoor ja otsib, keda neelata (1Pt 5:8). See Jeesuse karja vaenlane teeb oma tööd nii-

apostel Johannes manitseb mitte uskuda igat vaimu, vaid katsuda läbi, kas nad on Jumalast, „sest valeprohveteid on palju läinud maailma” (1Jh 4:1).

Seepärast ei pääse ka meie tähelepanu juhtimisest mõnele tähtsale luterluse iseärasusele, millega kooskõla puudumisest võib kergesti ära tunda, kas meil on tegemist tõelise piibelliku ja luterliku õpetusega või mõne väära või vildaku õpetusega. Sõnakuulutuses võib luterluse iseärasus eriti selgelt tulla nähtavale *vaates* inimese *usuelule*, nimelt tema patususele ja pühadusele ning sakramentide õpetuses eriti *vaates armulauale*, milles ükski teine usk ei seisa samal alusel luterlusega.

Meie peatume siis nende kahe vaate juures.

1. Luterluse vaade usuelule

Kui meie nüüd usuelust kõneleme, siis mõtleme usule kitsamas mõttes, nimelt südames elavale usule, mis teeb inimese õndsaks. Meie räägime õigupoolest usule tulnud ehk Kristusesse uskujaks saanud inimese elust, sest üksnes tõeliselt usklik inimene elab usu-elu ja näeb ehk kogeb kõike seda, millest ma siin juttu teen. Siin ei ole tegemist uueksündimise eelviitlustega ega nähetega, mis puutuvad kristlase pöördumisaja kulgu, vaid uuestisündinud inimese eluga.

Kes siis seda elu ei ela ega neid elamusi ei koge, millest siin nüüd Kirja põhjal räägitakse, ei ole veel usklik selles mõttes, nagu Kiri usku mõistab. Ta ei ole veel usust õige ega armust õnnis, nagu niisugusest inimesest oli juttu juba eespool, kuigi see inimene on nende seltsis, kes endid arvavad „usklikud” olevat, peab ennast „usklikuks” ja „uuestisündinuks” ning nimetab „Jumala lapseks”.

Tõsiusklik inimene, kellest nüüd räägitakse, on niisugune, kes

samuti nagu hea karjane (Jh 10:11j) ja inimeste läbi. Tema töötægijad on kristluse tagakiusajad, aga ka valekarjased ja valeprohvetid“ (1928/4: 131).

on läbi elanud meelaparanduse, pöördumise, uussünni, on õigeks mõistetud, õnnis ja Jumala laps ning on kindel ja julge lootuses jõuda Jumala auhiilgusse ehk kirkusse. Kuidas ta läbi elab need usuelu nähted, mis siin nimetatud, seda meie kõne alla ei võta: selleks kulaks ära raamat omaette.³⁵

Siin vaatleme ainult seda, milline on kristlase uus elu, mis algab peale pöördumise nähteid, sest just selle kohta lähevad inimeste usulised vaated kõige enam lahku. Luterlik ehk puhtpiibellik seisukoht on neis küsimustes praegu ka väga tumestatud.

Mõtete lahkumineku uue elu kohta sõltuvad küll muidugi suurelt osalt ka asjaolust, et arusaamine sellest, mis on ärkamine, meelaparandus, pöördumine, pattude andekssaamine, uussünd, õigeksmõistmine, õndsus, jumalalapse seisus ja muud usulised nähted, ei ole küllalt selge – kõige enam aga siiski suhtumisest Jumala sõnasse ja sellesse, mis seal on öeldud uue elu kohta. Sest Jumala sõnas on sellest kirjutatud küllalt selgesti, nii et usuelu küsimusest saab kõnelda ning seda elu vaadelda ka väljaspool seost sellele elule eelnevate nähetega. Usuelu me nimetame aga selle järgi, missugusest vaatekohast me seda vaatleme, vahel usueluks, vahel uueks eluks, vahel pühitsuseluks ehk pühaks eluks, vahel lihtsalt ristiniimese eluks. Ka usuvõitluseks, nagu seda teevad meie Piibel ja usulised raamatud, nende seas ka lauluraamat, kust me näiteks loeme järgmist:

³⁵ Pöld käsitleb uuestisünni paljudest vaatenurkadest: „Nagu sündimist ei saa pidada silmapilkselt ehk lühiajaliseks sündmuseks, nii ei saa ka uuestisünni pidada hetkeliseks nähtuseks. Seega ei saa seda ära vahetada või samaks pidada ärkamisega, pöördumisega ehk „usklikuks“ saamisega harilikus usulises keeles. Uussünd on inimese usuline arenemine, mis võib alata lapse ehk täiskasvanu ristimisega kristlikus kirikus – või sõna vastuvõtmisega väljaspool kristlikku kirikut, millele alles järgneb ristimine“ (1931/4: 53). Teisalt aga: „Kui ristimine on uuestisünnitamine, siis usuletulek on uue inimese ilmaletulemine ehk uussünd. Seda enamasti mõeldakse, kui räägitakse uuestisünnist. Sest harilikus kõnepruugis, nagu see on viisiks usklite juures, mõeldakse uussünni all ikka ainult uussünni viimast järku, mis on üks osa õndsustest. Algab ju täiskasvanud inimese juures õndsustee areng ärkamisega, millele järgneb pöördumine ja seejärel õigekssaamine. Kogu see areng on aga võimalik ainult sel alusel, et oleme ristitud“ (1927/2: 171j).

*Uut elu võta alata
ja patuhauast tõuse,
nüüd usujooksmist alga sa
ja vaata taeva poole.
Ja otsi, mis on üleval,
kus Jeesus on ja ela teal
kui ristiniimene.*

*Laurentius Laurenti 1660–1722
(Uus Lauluraamat nr 207)*

Asja juurde asudes ütleme kõigepealt, et kõige segavam valearu-
saamine uue elu kohta tekib sellest, et ei tehta õiget vahet *meis peale uussünni kokkujääva vana ja uue inimese vahel*. Ollakse suuremalt jaolt arvamusel, et meie vana inimene, meie patune liha, saab uussünnis samuti kuidagi uueks ja omandab uue jõu. Seda nimelt ei ole. Meie liha, meie vana Aadam, meie „mina“, meie patune süda jääb uussünnis täiesti samaks, mis ta oli ennegi. Temas ei muutu midagi, ta saab uueks alles ihuliku surma ja ülestõusmise teel – siis, kui uus inimene tema eluajal oli tema sees tärnanud.

„Mis lihast on sündinud, on liha,“ ütleb Jeesus (Jh 3:6). Ja: „liha ja veri ei või pärida Jumala riiki,“ ütleb apostel Paulus (1Kr 15:55). *Uuestisünninu* ei ole mitte ümbertehtud endine vana inimene, vaid ta on *täiesti uus loodu, koguni teine ja uus inimene*, kelle Püha Vaim on sünnitanud ehk loonud Jumala sõna läbi. „Kui keegi on Kristuses, siis ta on uus loodu: vana on möödunud, vaata, uus on tekkinud“ (2Kr 5:17). Ta ainult elab vana sees ja võitleb temaga.

Uus elu avaldub just *uue inimese alatise võitluses vana vastu ja võidusaamises* ning valitsemises tema üle. Vana aga ei sure enne kui ihulikus surmas ja hakkab alatasa uuele ka vastu.³⁶ Seepärast ongi tarvis vana inimest iga päev risti lüüa, iga päev uputada, iga päev suretada.

³⁶ Luther iseloomustas kristlase olukorda paradoksaalse väljendiga „ühtaegu patune ja õige“ (*simul peccator et iustus*), mida loetakse jälle üheks luterluse tüüpiliseks õpetuseks.

Et lugu on nõnda näitab meile kõige selgemini apostel Paulus **Rm 7** ja **Gl 5**.

Eespool juba ütlesime, et Rm 7 ei kirjelda oma hinge lugu mitte veel pöördumata Saulus, vaid uuestisündinud Paulus (vt lk 42). Uue inimesena ütleb ta oma liha ehk vana inimese kohta: „Ma tean, et minu sees, see on minu liha sees, ei ela head. Tahet mul on aga head teha ma ei suuda” (7:18). Siin Paulus räägib tahtest, mis on uuel inimesel, kes ei oskagi muud tahta kui seda, mida tahab ka Kristus – ja sellele uuele kõlbmatust „minast”, kellel ei ole mingisugust jõudu hea jaoks ja kes seega on uue inimesega vastupanija vahekorras.

Paulus ütleb edasi: „Nii ma leian eneses käsu, et tahtes teha head, on mulle omane teha kurja. Sest mul on hea meel *Jumala käsust* seespärase inimese poolest, kuid ma tunnen oma liikmetes *teist käsku*, mis paneb vastu mu (uue inimese) mõistuse käsule ja võtab mind vangi patu käsu alla, mis on mu liikmetes” (7:21–23). Ja lõppotsust tehes ta ütleb: „Niisiis ma orjan oma mõistusega *Jumala käsku*, aga lihaga *patu käsku*” (7:25).

Gl 5 räägib Paulus samast asjast, tarvitades vana inimese tähistamiseks sõna „*liha*” ja uue tähistamiseks sõna „*Vaim*”. Ta ütleb: „Liha himustab Vaimu vastu ja Vaim liha vastu, aga need on teineteise vastu, et teie ei teeks seda, mida te tahate” (5:17). Liha ja Vaimu võitlusest ja nimelt Vaimu võidust liha üle räägib Paulus ka veel **Rm 8**, öeldes seal, et „Elu Vaimu käsk Kristuses Jeesuses on sind vabastanud patu ja surma käsust” (s 2) – ja manitsedes roomlasi käimisele Vaimu järgi, üteldes: „Teie ei ole lihas, vaid Vaimus, kui Jumala Vaim elab teie sees. Aga kellel ei ole Kristuse Vaimu, see ei ole tema päralt” (s 9).

Kõigist neist sõnadest selgub, et usuelu ehk ristiiinimese elu, kes käib öndsuse teed, on alatine ja lakkamatu võitlus meie sees uue ja vana inimese vahel, aga ka alatine võidusaamine Jeesuse Kristuse läbi. Sellest järgneb:

- esiteks, et *inimene ei saa iialgi patust lahti* siin elus selles mõttes, et tema lihas ei oleks enam pattu ehk patuhimusid. Ei, need jäävad ja teevad inimesele alalõpmata tüli. Nad võivad lakata ainult siis, kui hingevaenlane neist vabastab inimese, et oma kasuks lõpetada võitlust uue ja vana inimese vahel, kes on ju kuradi sünnitis ses mõttes, et kurat on tema liha läbinisti ära mürgitanud patuga, nii et sellest muud ei saa kui surmaohver (vt Lutheri tsitaati, lk 139j).
- teiseks, et usklikule *inimesele jääb alatine patutunne* ja patuvalu, mis on küll teine kui pöördumise ja uussünni patuvalu, aga siiski rõhub inimese vahel sügavalt maha, eriti kui ta ei suuda nii püha elu elada nagu ta tahab.

Selles valus hüüabki Paulus Rm 7 lõpus: „Oh mind viletsat inimest! Kes päästab mu sellest surma ihust?” (s 24). Aga sealsamas teab ta siiski, et võit on tema käes, kui ta otsekohe hõiskab: „Tänu olgu Jumalale Jeesuse Kristuse, meie Issanda läbi!” (s 25). Sest patust saame meie lahti nii, et oleme lahti patusüüst ning ei lähe kohtu alla, kuigi me veel teeme pattu. Meie süü on Jeesuse peal. Paulus ütleb Rm 8 alguses: „Ei ole siis mingisugust hukkamõistmist neile, kes on Jeesuses Kristuses, kes ei käi liha järele, vaid Vaimu järele” (s 1 ja 4).³⁷

Eksiteel on siis kõik need, kes arvavad ja ütlevad, et nad ei tee enam pattu ja et neil ei ole ka patutunnet. Pean kurvalt kaasa tun-

³⁷ „Kui usk tuleb kuulutamistest ja kuulutamine Jumala sõnast, siis on Jumala sõna ju ka see, mis inimese patutundmisele äratav ja inimese uueks teeb. Nii ei saa patutundmist usust lahutada. Asjalugu on just seesugune, kui Jeesus ütleb tähendamissõnas külvajast: „Seeme on Jumala sõna“ (Lk 8:11). Seemne omadus aga on – idaneda, ja nimelt *kahele poole*, alla ja üles. Allapoole ajab ta juureidu ja ülespoole – pealseidu ... Nii on ka usuga, mille Jumala sõna meie südames äratav: seal tungib see allapoole südame sügavustesse ja toob meie patu nähtavale, ja seal tõuseb see üles meie hingepäikesse Jeesuse poole ja otsib usus tema armu. Mida suuremaks läheb patutundmine, seda selgemini hakkab paistma Jumala arm, kui meie selle osalised oleme, ja mida enam meie Jumala armu suurust näeme, seda suuremaks läheb meie patt. Apostel Paulus ei nimeta end moe pärast kõige suuremaks patuseks, vaid ta nimetab end nõnda sellepärast, et temale on osaks saanud kõige suurem arm“ (1Tm 1:13–15; 1Kr 15:9) (1928/1: 268).

des mõtlema ühele kristlikku elu elada püüdvale baptistiõele, kes ütles mulle ühe palvetunni järel, kus ma rääkisin patutunde kasvamisest koos armutunde kasvamisega ja ümberpöördukt: „Õpetaja, teist saaks varsti tõesti üks armas Jumala laps, kui teie aga lahti saaksite patutundest!” Sest patutundest lahti saades ei otsi ju meie enam armu, vaid meil on käes oma õigus, millega me aga taevariiki ei kõlba.

Tuletame meelde kuningliku pulma lugu, kus heideti välja mees, kes tahtis seal olla oma õiguse kuuega (Mt 22:1–14). Uue inimese elu peab jääma ikka neisse rööbastesse, millest laulab krahv **Nikolaus Ludwig von Zinzendorf**:

Nüüd Talle armust elan ma
ta teenistuses rõõmuga.
*Ja sõdin vapralt patuga,
ei eksi enam meelega.*

*Nicolaus Ludwig Graf von Zinzendorf 1700–1760
(Uus Lauluraamat nr 412)*

Pühitsuselu ja püha elu ei ole seega täiesti patuta elu, vaid elu alati ses pattude andekssaamises. Meie pühitsus on Kristus, kelles meil on lunastus tema vere läbi, mis teeb meid alati puhtaks kõigest patust. Taaveti sool, s.o Kristuse lastel, ja Jeruusalemma rahval, s.o pühal kirikul, on sellel ajal, s.o Kristuse valitsuse päevil ja tema riigis siin maa peal avatud allikas patust ja roojusest puhastamise tarvis – nii loeme Sk 13:1. Sealt tuleb meie alatine pühitsus ja püha elu, mitte meist enestest, meie vanast inimesest, kes ialgi ei saa uueks.

Pidagem ikka silmas, et uuestisündinud inimene on *kaks inimest: vana ja uus*. Vanas elab patt. Tema ei tohi ütelda: „Mul ei ole pattu!” Sest nagu öeldakse **1Jh kirjas**: „Kui meie ütleme, et meil ei ole pattu, siis me petame iseendid ja tõde ei ole meie sees” (**1:8**). Uues inimeses elab aga Kristus, kes ei tee pattu. Uue inimese kohta kehtib sõna: „Ükski, kes on Jumalast sündinud, ei tee pattu, sest

tema seeme (Kristus) jääb tema sisse ja ta ei või pattu teha, sest ta on Jumalast sündinud” (**3:9**).³⁸

Uue ja vana inimese vahekorra selgituseks ja seega usuelust paremaks arusaamiseks esitan selle küsimuse lõpetamiseks veel ühe pildi, mille krahv Zinzendorfi järglane Herrnhuti vennastekoguduses, **August Gottlieb Spangenberg** on toonud oma palmipuudepüha jutluses. Ta võrdleb seal vana inimest emaeesliga, kelle jüngrid töid Jeesuse juurde, ja uut inimest säluga, kes oli selle emaeesli varss ja toodi koos emaga Jeesuse juurde. Jeesus ei istunud vana emaeesli selga, sest ta ei käi iial vana inimesega, vaid ta istus noore sälu selga, sest ta käib ikka uue inimesega. „Aga kuhu jäi vana eesel, kui Jeesus sõitis säluga Jeruusalemma?” küsib Spangenberg. Ning vastab: „See pidi säluga kaasa kõmpima – ja kui ta ei tahtnud, anti talle valu!”

Nii on lugu vana inimesega, kui Jeesus uuega edasi läheb: ta peab kaasas käima – ja kui ta ei taha, peab talle valu antama. Uus inimene peab valitsema vana üle ega tohi tal lasta teha, mis ta tahab. Kõige enam peab uus inimene valvama selle järele, et vana inimese patuhimud ei saaks patutegudeks. Kui aga vana inimene siiski vahel kuidagi aisade vahelt välja hüppab, ei ole asi sellega veel rikkis. Meie ei tohi pattu teha, aga „kui keegi (liha nõtrusest siiski) teeb pattu, siis on meil eestkostja Jumala juures, Jeesus Kristus, kes on õige. Ja tema on meie pattude lepitus” (**1Jh 2:1–2**).

Hukka läheme aga kindlasti siis, kui me vanale inimesele, s.o oma lihale vabaduse anname ja *meelega pattu teeme*. „Sest on võimatu neid, kes korra olid valgustatud ning maitsesid taevalist andi ja said osa Pühast Vaimust ... ja siis ära taganesid, uuesti tuua meelearandusele” – öeldakse **Hb kirjas (6:4–6)**. Ja edasi öeldakse seal: „Sest kui me meelega pattu teeme, pärast seda kui oleme saanud

³⁸ Sarnane koht on ka **1Jh 5:18**: „Meie teame, et ükski Jumalast sündinu ei tee pattu, vaid Jumalast Sündinu (s.t Kristus) hoiab teda, ja tige (s.t kurat) ei puutu temasse!” Pöld kommenteerib: „Uus inimene on patutu inimene, kuigi tema vana Aadam on veel patune ja seda Aadamat tuleb iga päev suretada ning risti lüüa. Uue inimese sees ei ole patt kuningana valitsemas, sest ta on uus loodu – tema sees elab Kristus, kes ei tee iial pattu” (1931/4: 65).

tõe tunnetuse, siis ei jää enam (Kristuse) ohvrit (meie jaoks) üle pattude eest, vaid hirmus kohtu ja tulise viha ootamine, mis tahab ära süüa vastupanijad” (10:26–27).

Kristuse pääste, vereohver igauhe hinge jaoks, on üheksordne. On see kord omandatud ja ära tarvitatud, ei jää uuestilangemise korral enam midagi üle selleks, et veel pääseda. Siis on tehtud *patt Püha Vaimu vastu*, mida ei anta andeks (Mt 12:31–32; 2Pt 2:20; 1Jh 5:16). Seda pattu saab aga tõesti ka teha ainult tõeliselt usklikele, kes oma kergemeelsuses arvavad võivat armuga ja patuga mängida selles mõttes, et usklikele pattu ei arvata süüks või et usklike teod ei saa olla patud. Igatahes tuleb patu, armu ja elu pühitsuse mõisteid võtta väga tõsiselt ning õndsust taga nõuda kartuse ja värinaga (Fl 2:12).

Olgu sellest küllalt usuelu seisukorra kohta tõelises ristiinimeses, et ära tunda, kes sellest rääkides on õigel Kirja seisukohal ja kes mitte.

2. Luterluse vaade armulauale

Vaade armulauale on alati kõige teravam vahetegija üksikute usutunnistuste vahel ja eriti on ta seda luteri ja kõigi teiste uskude suhtes. Kui me siin aga tähelepanu juhime armulauale, ei mõtle me esile tuua kogu luterlikku õpetust armulauast, vaid piirdume ainult kahe tunnusoonega, mis on vahettegevad luteriusu ja muude uskude armulauaõpetuste vahel. Üks tunnusoontest käsitleb armulaua *otstarvet*, teine armulaua *sisu*.

a) Armulaua otstarve

Armulaua ülimalt otstarbeks on luterliku õpetuse järgi pattude andeksandmine, vastavalt Jeesuse seadmissõnadele: „See on

minu veri, uue lepingu veri, mis paljude eest ära valatakse pattude andeksandmiseks” (Mt 26:28).

Niisugusest otstarbest – hoolimata sellest, et see on selgesti väljendatud Pühakirjas – ei taha muidugi kuulda kõigepealt need, kes usuvad, et usklike inimene saab olla ilma patuta ja et temal, kui talle kord on patud andeks antud, ei ole enam tarvis pattude andeksandmist otsida. Needsamad on siis ka arvamusel, et armulaud on üksnes õigete jaoks ja et sellest ei tohi osa võtta need, kes ei ole veel patust lahti saanud.

Nemad nurisevad siis ka selle üle, miks lastakse kirikus kõiki ühtemoodi tulla armulauale ning vahet ei tehta õigete ja patuste vahel. Nii nurisesid juba variserid ja kirjatundjad Jeesuse üle, miks ta oli koos patuste ja tõlneritega – ja ütlesid: „See võtab patuseid vastu ja sööb koos nendega” (Lk 15:1–2). Pattude andekssaamise eitajad armulauas seavad selle sakramendi otstarbeks üksnes Jeesuse mälestamise, muidugi vastavalt Jeesuse sõnale: „Seda tehke minu mälestuseks” (Lk 22:19).

Pattude andekssaamist eitavad aga ka need, kellel üldse ei ole huvi pattude andekssaamise vastu ja kõige vähem seda veel sõltuvaks tahavad teha Jeesuse verest – või kes pattude andekssaamist armulauas peavad ülearuseks, sest pattude andekssaamise jaoks on ju teisi vahendeid, nagu näiteks piht ja palve. Ka nende arvates ei olevat armulaual muud otstarvet kui Jeesuse surma mälestamine tema austajate poolt.

Nende väärkäsitluste vastu on Kirja põhjal ütelda järgmist:

1) Kogu oma *tegevuse* ja kõigi oma *seadmiste otstarbeks* pole Kristus pidanud *muud kui pattude andeksandmist*. Sest ta ei olnud ju tulnud maa peale muu sihiga kui päästa inimesi patust ja teha neid õndsaks. Ja kui meie ka usklike ja pühad olles oleme ometi lakamatult patused oma liha pärast, siis ei lähegi meile muud tarvis kui alatist pattude andeksandmist. Et me seda võimalikult rohkesti vastu võtaksime, annab Jeesus seda meile mitmel kujul, otsekui

tark arst annab ühte ja sama rohtu haigele mitmel kujul või nagu mõistlik perenaine teeb ühest ja samast ainest mitmesugust rooga, et sööja ära ei tüdineks.

Kui näiteks arst ühele haigele, kelle haiguse vastu on olemas ainult üks rohi, mis tema terveks teeb, annab alguses seda rohtu herneste ehk terakeste kujul ja haige need on ära tarvitanud ning tuleb arsti juurde kaevates, et see rohi pole tervist toonud, paludes teist rohtu, siis arst, kuna olemuslikult teist rohtu polegi, annab haigele ikkagi sama rohtu, aga hoopis teisel kujul, näiteks vedelikuna pudelikeses, et haige seda parema meelega vastu võtaks otsekui midagi uut. Ja kui jälle tuleb too haige sama jutuga, et seegi rohi pole aidanud, annab arst temale sama rohtu jällegi muul kujul, vahest salvina sissehõõrumiseks või süstib selle temale verre.

Just nii ei anna Jeesus kui hinge arst meile ka muud meie haiguse, s.o patu vastu rohuks kui ikka üht, nimelt oma verd, mis teeb meid puhtaks kõigest patust. Nii saadab meile *ristimine* pattude andeksandmist, nii on *jutlus* armukuulutuse, mis peab pattude andeksandmise tooma kuulajaile. Nii võime sedasama saada *palves*, nii pakutakse meile pattude andekssaamist *pihis* ja nii ei anta meile ka *armulauas* midagi muud kui pattude andekssaamist.

Kõigis neis *viies talituses* (ristimises, sõnakuulutuses, palves, pihis, armulauas) esineb Kristuse liha ja veri, olles piltlikult öeldes need viis leiba, millega tema toidab rahvahulki. Neljas esimeses esineb see liha ja veri küll ainult vaimulikult, kuid viimases, s.o armulauas, ka ihulikult.

Me räägime siin Jeesuse liha ja vere vaimulikust söömisest ja joomisest Jeesuse enese seletuse põhjal **Jh 6**, mis **Martin Lutheri** ja teiste usupuhastusaja luterlike õpetajate järgi ei räägi armulauast, kus meile jagatakse Kristuse tõelist ihu ja verd ja meie seda oma suuga vastu võtame, vaid seletab meile Jeesuse Kristuse vastuvõtmist usus ehk tema liha vaimulikkude söömist.³⁹

Kui Jeesus oli nimelt imelisel viisil söötnud 5000. meest koos

³⁹ Tänapäevased kirjaseletajad on sageli vastupidisel seisukohal.

nende naiste ja lastega, tekkis pärast Jeesuse ja rahva vahel kõnelust, milles Jeesus ütles: „Te ei otsi mind sellepärast, et te nägite imetähti, vaid et te sõite leiba ja teie kõhud said täis. Ärge hoolige roast, mis kaob, vaid roast, mis jääb igaveseks eluks, mille Inimese Poeg teile tahab anda” (s 26–27). Ja siis Jeesus nimetab *ennast eluleivaks*, mis on igavese elu jaoks (s 35), ja *usku temasse* selleks, mida tahab meilt Jumal (s 40).

Kogu loo ehk peatüki seosest saab meile selgeks, et Jeesus räägib siin *söömise ja joomise võrdkuju* ehk pildi kaudu *usust* omaenese isikusse, nagu ütlevad ta sõnad: „Kes tuleb minu juurde, see ei näe nälga, ja kes minusse usub, sellele ei tule ial janu” (s 35). Kui siis juutide arusaamisele ei taha mahtuda mõte, et Joosepi poeg, kelle isa ja ema nad tunnevad, on taevast tulnud eluleib, ei võta Jeesus oma sõnu tagasi, vaid väljendab ennast veel teravamalt, öeldes et *leib*, mida tema annab, on *tema liha*, mille ta annab maailma elueest (s 51).

Kui selle sõna peale juudid isekeskis riidu lähevad ja siis alles õigupoolest tõuseb suur nurin Jeesuse vastu, läheb Jeesus oma kõnes veelgi teravamaks ja ütleb juutidele: „Kui teie ei söö Inimese Poja liha ega joo tema verd, siis ei ole elu teie sees” (s 53). Oma kõnet kokku võttes ütleb Jeesus siis veel, et *teda tuleb süüa* (s 57) ja et see on leib taevast – mitte aga manna, mida andis Jumal kõrbes ja millisest toidust hoolimata nende vanemad ikkagi surid.

Nii räägib kogu Jh 6 vaimulikust Kristuse liha ja vere söömisest, nimelt usust temasse, mistõttu ei saa seda, mis selles peatükis on öeldud, võtta otseses mõttes seletusena armulaua kohta. Ei olnud ju siis Jeesus ka oma jüngritele veel midagi rääkinud armulauast. Jh 6, ütleb Luther, räägib *vaimulikust* armulauast, *mitte suuga vastuvõetavast* Kristuse lihast ja verest, mis on taevalise armulaua oluline tunnus. Aga Kristuse tõelise ihu ja vere vastuvõtmine armulaual on omakorda ka vaimulik söömine ja joomine südameusu kinnitamiseks, mida toob pattude andekssaamine.

Nii toidab meid Jeesus kui hea karjane (Jh 10:11–18) alati kõi-

ge paremaga ja õigupoolest ainsama hinge toiduga, s.o oma liha ja verega, mida ta meile lauale paneb küll sõnas, küll sakramendis, et me võiksime laulda koos Taavetiga: „Sa katad mu ette laua” (Ps 23:5). Ja kõige selle toitmise sihiks ei ole muud kui meie hinge ravi- mine, s.o pattude andeksandmine.

Sellele peaeasmärgile, eriti armulaual, viib meid ka Lutheri Väike katekismus, kus küsimusele: „Kuidas võib ihulik söömine ja joomine teha nii suuri asju?” – vastatakse: „Söömine ja joomine ei tee seda muidugi mitte, vaid need sõnad, mis siin seisavad: *teie eest antud ja valatud pattude andeksandmiseks*. Need sõnad on ihuliku söömise ja joomise juures peaasjaks sakramendis. Ja kes neid sõnu usub, sellel on, mida nad ütlevad ja nii nagu nad lausuvad, nimelt *pattude andeksandmine*” (V peatükk). Ka Lutheri „Kristlikes küsimustes” leiame küsimuse: „Mispärast sa tuled armulauale?” Ja vastuse: „Selleks, et ma õpiksin uskuma, et Kristus on surnud oma suurest armastusest *minu pattude* pärast.”

Nii on selge, et armulaua, nagu ka kõigi armuvahendite peatstarve on *pattude andeksandmine*, ja et kõik, kes seda ei tunnusta, ei ole tõelised luterlased.

2) Ka Jeesuse sõnad: „Seda tehke minu mälestuseks” (Lk 22:19), viivad meid samale otsusele. Tõesti, mitte Jeesusel ei ole tarvis meie mälestustalitust, vaid meil endil. Ei ole õigust rääkida „mälestussöömaajast” Jeesuse mõttes muil kui üksnes neil, kes seal meelde tuletavad oma pattu, mille pärast Jeesus Kristus oma vere valas. Muud mälestamispõhjused on kõik inimeste oma mõistuse leiutised. Apostel Paulus ütleb: „Nii sagedasti kui te sellest leivast sööte ja sellest karikast joote, te kuulutate Issanda surma, kuni tema tuleb” (1Kr 11:26). Mis on meil aga muud sellest surmast kuulutada kui seda, et see surm on surdud meie pattude pärast?

3) Et aga armulaud oleks *ainult „õigete” jaoks*, on kõige vildakam valeusuline seletus. Esimeses armulauas istusid koos Jeesusega

patused inimesed, kellest meie teada Toomas oli uskmatu, Peetrus salgaja ja Juudas äraandja. Et viimane seda oli, teadis Jeesus, aga ei ajanud teda ometi ära, vaid andis ka temale süüa armulaua leiba ja juua veini. Et Juudas armulauast osa võttis ja osa sai, selles ei saa olla mingisugust kahtlust, sest Pühakiri ütleb seda meile liigagi selgelt. Sealt me loeme, et Jeesus ütles otse armulauda jagades: „Vaata, äraandja käsi on *minuga lauas*” (Lk 22:19–21).⁴⁰

b) Armulaua sisu

Veel selgemini kui vaade armulaua otstarbele teeb vaade *armulaua sisule* vahet luteri- ja muu-usuliste armulauakäsitluste vahel. Ei kattu ühegi teise kiriku ega ususekti vaade luterliku vaatega selle kohta, mida meile armulaual antakse meie usu kinnitamiseks pattude andeksandmisse.

On ainult kolm võimalust seletada leiva ja veini esinemist ning Kristuse ihu ja vere ligiolemist armulaual. Lähtudes seadmissõnadest (Mk 14:22–25; Mt 26:26–29; Lk 22:15–20; 1Kr 11:23–26), kus Jeesus ütleb leiba jagades: „Võtke sööge, see on minu ihu”, ja karikat jagades: „Võtke jooge, see on minu veri” – seletavad

ühed, et seadmissõnade läbi muutub leib armulaual Issanda tõeliseks ihuks ja vein karikas tõeliseks Issanda vereks, nii et altaril, vaatamata leiva ja veini välise kuju säilimisele, ei leidu muud kui ainult need kaks asja: Kristuse ihu ja Kristuse veri;

teised, et leib ja vein ainult tähendavat Kristuse ihu ja verd, kuna tõepoolest seda ihu ja verd seal ei olevat;

kolmandad, et armulaual on olemas kõik neli nimetatud elementi, nimelt leib, vein, Kristuse ihu ja Kristuse veri.

Esimesse rühma kuuluvad kõigepealt **katoliiklased**, kes kord õnnistatud leiba ja veini peavad Kristuse ihuks ja vereks ning üht-

⁴⁰ „Usupuuduse tunne ei tohi aga iial tagasi hoida lauale minemast, sest see tunne on ise usu tundemärk ning armulaud on vahend usu kasvatamiseks ja kinnitamiseks” (1928/1: 269j).

lasi seda ka kannavad ja lasevad inimesi seda kummardada. Aga ka **ortodoksid**, kes küll Kristuse ihu ja verd nii ei kummarda, aga siiski ihu ja vere esinemist armulaual seletavad peaaegu samal viisil kui roomakatoliiklased.

Teise rühma kuuluvad **Zwingli** ja **Calvini** õpetuse esindajad, eelkõige reformeeritud kirik, seejärel aga kõik muud evangeelsed ja protestantlikud ususektid ja vabakogudused, kes kõik leiva ja veini seletavad võrdkujudeks ehk sümboliteks ja ühtlasi ka peaaegu kõik eitavad pattude andeksandmise otstarvet.

Kolmandasse rühma jääb **luterlus** peaaegu üksi. Tema ei poolda roomakatoliku vaadet, mis ütleb, et armulaual peale õnnistamist ei leidu enam leiba ega veini, vaid ainult Kristuse ihu ja veri – ega ka reformeeritute vaadet, mis ütleb, et armulaual ei leidu üldsegi Kristuse ihu ega verd.

Luterlus tunnistab, et armulaua koosseisu kuuluvad oluliselt *neli elementi*, nimelt leib ja vein ning Kristuse ihu ja veri. Nii nagu ütleb ka Lutheri Väike katekismus armulaua ehk altarisakramendi kohta: „See on meie Issanda Jeesuse Kristuse tõeline ihu ja veri, mida Kristus ise meile, kristlastele, on seadnud söömiseks ja joomiseks leiva ja veini näol” (V peatükk). Samuti võib öelda „leivaga ja veiniga” ehk „leivas ja veinis” ehk „leiva ja veini sees” – või nagu varemalt öeldi: „leiva ja veini all”.

Luterliku seletuse järgi ei toimu altarisakramendis leiva ja veiniga mingit muutust, vaid leib ja vein jäävad selleks, mis nad on. Ainult siis, kui lauajagaja ütleb Kristuse sõnu: „võtke sööge” ja „võtke jooge”, annab Kristus ise nähtamatult igale lauajagajale süüa ja juua oma tõelist ihu ja verd. Nii on leib ja vein ainult astjaiks, milledega ehk milledes Kristus tänapäevalgi oma ihu ja verd edasi annab, samuti nagu esimesel armulaual.⁴¹

⁴¹ Seepärast ei nõustunud Pöld taotlusega sisse viia „õnnistatud armulaua andide, s.o. leiva ja veini, alalhoidmine peale armulaua pühitsust. Sest katoliku kirikus on viisiks armulaua pühitsemisest järele jäänud leiba ja veini alal hoida ja sellega haigeid armulauale võtta. Haigete armulauale võtmisel seal siis enam leiba ja veini ei õnnistata” (1928/3: 21).

Sellest vaatest me peame kinni eriti Zwingli ja Calvini vaadetele toetujate vastu, kes Jeesuse sõnu: „see on minu ihu” ja „see on minu veri”, seletavad nii, et leib *tähendavat* Kristuse ihu ja vein *tähendavat* Kristuse verd. Seevastu näitas Luther Zwinglile keele tegeliku tarvitamise põhjal, et edasi andes mõnda asja, mida saab edasi anda ainult teise asja varal ehk astjaga, pakume me ainult astjat, kuigi nimetame antavat asja. Nii näiteks vett andes ütleme: „Võta, siin on vesi” – ent anname teisele ometi kätte klaasi või too-bi, sest vett ei saa edasi anda teisiti kui astjaga. Just nii annab Issand Kristus armulaual edasi oma ihu ja verd, et ta nähtavalt leiba andes annab koos leivaga ka oma ihu ja karikat andes annab koos veiniga oma verd.

Pikemalt seda asja seletada pole tarvis. Küll on aga tarvis siin pidada silmas, et meil nende puhul, kes salgavad Kristuse ihu ja vere esinemist ja selle jagamist armulaual, on tegemist Kristuse vastase vaimuga, keda apostel Johannes käsib ära tunda sellest, et ta salgab *Kristuse tulemist lihas* (1Jh 4:1–3).

Kristuse vastane vaim ei tegutse ju ainult Kristuse salgajates, vaid ka Kristuse tunnistajates, nagu me näeme Peetrusest, kes küll tunnistas Jeesusele: „Sina oled Kristus, elava Jumala Poeg” (Mt 16:16), kuid kelle seest Kristuse vastane vaim nii nähtavale tuli, et Kristus temale pidi ütleva: „Tagane minust, saatan, sest sa ei mõtle sellele, mis on Jumala, vaid mis on inimeste meelt mööda” (Mt 16:21–23).

Kurat kui kaval sõjamees on võitluses Kristuse riigiga rahul ka sellega, kui ta saab omale uskliku ja uskutunnistaja südames hoida ühe nurgakesegi ja sealt oma eksitustööd teha ümbruskonna teiste inimeste kallal. Ta lepib juba sellegagi, kui ta oma asukoha pere-meest täiesti ei saa oma poole võita, vaid peab ta jätma Jumalale. Üksnes nii on seletatavad apostel Pauluse sõnad (1Kr 3:11–15), kus on öeldud mõnesugusest ehitusest, mis on rajatud Kristusele kui alusele, et see ära põleb, kuigi *ehitaja ise pääseb*, aga ometi otse-kui läbi tule.

Seepärast on väga tähtis, et me endid rajame ainult puhtale õpetusele ja ühtegi südamesoppi ei jäta kuradi asupaigaks, et ta sinna omale töötoa sisse seaks. Meie tahame olla õiged piibelliku, õige luterliku usu tunnustajad. Ebaluterlasi aga saame kõige kergemini ja kõige rutemini ära tunda sellest, kui me paneme tähele, mida nad arvavad pattude andekssaamisest ja Kristuse tõelise ihu ja vere esinemisest armulaual.

Kristuse ihu ja vere esinemisest armulaual peame meie aga kinni samal põhjusel kui Luther Zwingli vastu Marburgi kõneluses 1529, nimelt et **on kirjutatud**: „*See on minu ihu*” ja „*see on minu veri*”. Luteriusk peab kinni Jumala oma sõnadest. Me pöhineme Sõnal ja jääme püsima, sest *Jumala sõna püsib*.⁴²

Eks meile Sõna seisma jää,
ehk turtsugu nad vihast?
Ei Jeesu kirik hukka läe,
mis alustud ta Vaimust.

Martin Luther 1483–1546

(*Uus Lauluraamat nr 369; Kiriku Laulu- ja Palveraamat nr 163*)

3. Luterliku kiriku usutunnistuskirjadest

Kõik kristlikud kirikud, kogudused, usuühingud ja muud rühmitused tahavad, kui mitte täielikult või ainuüksi, siis ometi peamiselt rajaneda oma õpetuses Jumala Sõnale ehk Piiblile. Iseäranis püüavad sellel seista kõik evangeelsed usurühmad, see on: luterlik

⁴² Neid Lutheri sõnu väljendab ka Konkordiavormel, mida tsiteerib Pöld: „Meie usume, õpetame ja tunnustame, et Kristuse (viimase) testamendi sõnu teisti ei tule mõista kui nii, nagu nad tähttähelt (*ad litteram*) kõlavad, nõnda et leib mitte *ei tähenda* eemalviibivat Kristuse ihu ja vein eemalviibivat Kristuse verd, vaid et see (s.t testament, nimelt armulaud) *on tõeliselt* Kristuse ihu ja veri sakramentaalse ühenduse pärast (*propter unio sacramentalis*).“ Katoliiklik muutmisõpetus (*transsubstantiatio*) eksib Pöllu sõnul selles, „et Pühakiri kõneleb leivast“ (1Kr 11:27–28), kalvinistlik sümboolne käsitlus selles, et Piibel ei kõnele ainult „usuga“, vaid „otse suuga vastuvõtmisest“ (1928/1: 175j).

kirik, reformeeritud (Zwingli ja Calvini õpetusele rajatud) kirik ning viimases võrsunud väiksemad kirikud ja uskkonnad, nagu baptistid, metodistid, evangeeliumikristlased, adventistid jt. Vahe kõigi nende uskude vahel ei peitu mitte põhialuses, s.o Jumala Sõnas ehk Piiblis, vaid selles, kuidas seda alust käsitletakse ehk teisisõnu – kuidas kirikus või koguduses õpetatakse.

Apostlite ajast peale on kristlikus koguduses nõutud puhast ja üksmeelset õpetust (1Kr 1:10; Fl 3:16) ja on võideldud vale ja segase õpetuse vastu (1Kr 11:18; Gl 1:6–9; 1Tm 4:1). Võitlusest segase õpetuse vastu on tekkinud ka evangeelne luterlik kirik, kelle ülim aare on *puhas õpetus* ehk *õige dogma*. Usuõpetused ehk kreeka keeli dogmad on Piiblis leiduvate usutõdede kokkuvõtted. Need võivad olla väljendatud lühemalt või pikemalt.

Vanas kirikus tekkisid õigete dogmade kaitseks ka lühikesed usutunnistused ehk usu *sümbolid*. Sümbol on kreekakeelne sõna ja tähendab „tunnussõna“, s.t kõigepealt sõna, mille kui tunnusemärgi suhtes on kokku lepitud ja millest saab ära tunda sõpra ehk oma inimest vastaste ning vaenlaste seas. Selle sõna otsene tähendus on: ühteheit, ühtehoid, ühtekuuluvus, kooskõla (tegasõnast *sympallein* „ühte heitma“). Sümboli sõnadega sai kergesti kindlaks teha, kas ka uskkonnad on ühest liigist ja kuuluvad ühte. Sümbolit loeti usulistel koosolekutel tunnistusena, et kõik koosolijad kuuluvad ühte.

Meie tarvitame sõna „sümbol“ asemel „*usutunnistus*“. Ja vanast kirikust oleme pärinud kolm sümbolit ehk tunnistust. Need on: *Apostlik usutunnistus*, *Nikaia usutunnistus* ja *Athanasiuse usutunnistus*. Kõik nad on tekkinud võitluses õige usu eest. Nikaia usutunnistus on ainult pikendatud apostlik usutunnistus. Temast kostavad meile praegugi kõrvu laused, mis seati valeõpetaja **Arriuse** vastu Kristuse jumaliku olemuse kaitseks (a 325) – nagu sõnad: „sündinud, ei mitte loodud, olemuselt ühtne Isaga” jne. Athanasiuse usutunnistus on jälle sihitud Jumala kolmainsuse salgajate vastu.

Apostlikku usutunnistust loetakse meil harilikel jumalatee-

nistustel, Nikaia oma suurtel pühadel, Athanasiuse oma praegu kahjuks ei tarvitata – sobiks lugeda kolmainu pühäl.

Nagu vanas kirikus tekkisid võitlustes õigete dogmade eest ülalnimetatud ususümbolid, nii tekkisid usupuhastuse päevil luterluses pikemad usutunnistused ehk usutunnistuskirjad, mis seati vastu katoliku ja reformeeritud kirikute piibellikult võõras-tele õpetustele.

Nii tekkisid:

1. ja 2. Martin Lutheri Väike ja Suur katekismus (1529) – esimene päheõppimiseks lastele ja täisealistele (ristiusu viis peatükki), teine õpetajaile.
3. Augsburgi usutunnistus (1530), mille kirjutas Philipp Melanchthon ja mis esitati Augsburgi riigipäevale luteriusu kaitseks.
4. Apoloogia ehk Augsburgi usutunnistuse „Kaitsekiri”, mis seletab ja täiendab seda usutunnistust katoliiklaste vastu.
5. Martin Lutheri kirjutatud „Ristiusu õpetused, mis pidid esitata Mantua kirikukogule” (1537) ja mida kutsutakse nende kirjutamiskoha järgi Schmalkaldeni artikliteks.
6. Philipp Melanchthoni traktaat Paavsti võimust ja primaadist (1537).
7. Konkordiavormel ehk „Üksmeelne õpetus” (1577), mis tekkis peale Lutheri surma (1546) vallapääsenud usuvõitlusest luterlaste ja kalvinistide vahel.

Kõik need 7 usutunnistuskirja koguti kokku ja anti välja Augsburgi usutunnistuse esitamise 50. juubeliks 25. juunil 1580 *Konkordia* ehk „Üksmeele raamatu” nime all, mis sisaldab ka kolm vanakiriku usutunnistust (Apostliku, Nikaia ja Athanasiuse). Nad kõik omavad luterlikus kirikus sümbolite tähendust. Meie Eesti Evangeelses Luterlikus Kirikus kehtivad nad kõik õige usuõpetuse normidena, nagu näitavad kiriku seadused.

Kahjuks tuntakse neid usutunnistuskirju, nii meil kui ka kogu

luterlikus kirikus, väga vähe ja õige õpetuse normina ehk mõõdupuuna tarvitatakse neid veel vähem. Otsitakse küll õpetust ja selektust usuküsimustes, kuid ei hoolita sellest, kas usuline raamat, mis satub kätte, põhineb ka puhtal õpetusel ning seega kindlal piiblitõel. Või võetakse oma usuarvamuste tõenduseks Piiblist välja üksikuid lauseid, ilma et nende seost kogu piibliõpetusega tähele pandaks või üldse Piiblit täiesti tuntaks ehk temasse süvenetaks.

Nii minnakse siis ka sageli sõnakuulutamises, jutlustes ja piiblitundides kõrvale õigetest piibliseletustest. Ometi on meie kirikuõpetajad vannutatud usutunnistuskirjade peale ja oodatakse ka muilt kuulutajailt meie kirikus, et nad oma kõned rajaksid meie luterlikule õpetusele, nagu see ju selgesti ja täielikult on toodud esile ülalnimetatud usutunnistuskirjades.

Väga laialt on meil pääsenud kehtima valevaade, et kuulutaja on ainult siis õige kuulutaja ja tõetunnistaja, kui ta kuulutab ainult seda, mida ta ise tõeks peab ja usub.⁴³ Jeesuse vaade on küll teine: tema ütles oma jüngritele, et tuleb õpetada *kõike, mida tema neid on käskinud* (Mt 28:29). Ja apostel Paulus ütleb kuulutajaist, et nad on Kristuse *sulased* ja Jumala saladuste *majapidajad*, kellelt viimselt ei nõuta muud, kui et nad leitakse olevat *ustavad* (1Kr 4:1–2). Jeesus ütleb ka enese kohta, et tema õpetus pole tema, vaid selle, kes tema on läkitanud (Jh 12:49) – kui palju vähem tohib siis meie õpetus olla meie eneste oma.

Tõde ei peitu ju meis ega meie veendumustes, ka usutõde

⁴³ „Nii ei ole kogudusel õiget usutunnistuse vabadust: ta on mõistmatute, õppimatute, puuduliku arusaamisega rumalate kari, kellele õpetaja kuulutab oma tarkusest ja mõistusest teaduse tõtt, mida tuleb vastu võtta, kui ei taheta jääda rumalate kirja – või vähikute ühendus, kes peavad olema rahul sellega, mida nende ülemjuhataja, nende „hierarh“ annab neile juhtnõudeks oma tõest, ja kes mõtlejate inimeste nime ära ei teeni, kui nad seda tõeks ei kiida, mida nende ülemkarjane neile ette paneb.“
Uusprotestantlik südametunnistusnõue suundub kiriku vastu, sest siis „kirikuõpetajal ei ole enam tarvis tähele panna kiriku südametunnistust, tema usutunnistust,“ ütleb Põld. „Ta on oma usuteaduse põhjal, mida ta on hankinud ülikoolis, koguduses *ainuotsustav* selle üle, missugused Pühakirja sõnad tohivad kogudusele veel juhtnõudeks olla ja missugused mitte. Ühesõnaga: kirikuõpetaja on koguduse usu, tunnistuse ja õpetuse ülim juhtnõör ja isand, ta on koguduse hingede peremees ning valitseja“ (1924/2: 60).

mitte, vaid see leidub Jumala Sõnas ja üksnes Jeesus Kristus on tõeline tõde.⁴⁴ Õige luterlik vaade on see, et Sõna on üle meie ja kogu meie teadmise, mitte meie ei ole üle Sõnast. Meie peame Sõnale alistuma ja kuulutama seda ka siis, kui me ei ole veel jõudnud kindlale usule temasse. Sest tõde saame me ikka kätte ainult siis, kui me jääme Kristuse sõnasse – nagu ta ise ütleb: „Kui te jääte minu sõnasse, siis te olete tõesti minu jüngrid, ja tunnetate tõde ja tõde teeb teid vabaks” (Jh 8:31–32).

Meie seisukoht Jumala Sõna suhtes, eriti kui me oleme kuulutajad, peab olema see, mida väljendab üks saksakeelne kirikulaul sõnadega:

Ehk tuhat keeldu südames,
on sinu sõna kindlam sest.

⁴⁴ „Nagu Jeesuse Kristuse isik on nurgakiviks üksikirikutele, usukogudustele ja usutunnistustele, nagu tema on viinapuu ja suured kirikud on suured oksad tema küljes (Jh 15:1j), ja nagu seepärast kõik usutõed, asugu nad millises usukoguduses tahes, on temaga kõige lähemas ühenduses, nii toob iga õpetuse muutus kaasa muudatuse vaatesse tema kohta, ja iga vaatekoha muutus tema isiku kohta toob kaasa muutuse teistesse usutõdedesse ja õpetuslausetesse ehk dogmadesse. Iga usutunnistus on otsekui ehitis, mille seest ühtegi kivi ei saa välja tõmmata, ilma et ehitis selle all ei kannataks.

Küll räägitakse praegusel ajal usu alal palju dogmaatika ja dogmade vastu, aga minu arvates on see oma sügavamates helides kirikuvastane hääl. Sest selge on, et ükski usuelts ehk kirik ei saa läbi ilma dogmadeta, s.o. ilma õpetuslauseteta, ja et igal usuühingul on mõned dogmad, millest nad eriti kramplikult kinni hoiavad. Ka protestantliku vaimu voolul meie kirikus on oma (uusprotestantlik) alusdogma ja selleks on nõudmine, et teadusel kui inimese mõistuse kõige tähtsamal saavutusel, peab olema õigus kaaluvalt kaasa rääkida selle juures, mida tuleb uskuda ja mida mitte, ja et tema peab isegi otsustama, mis Jumala sõnast kehtib ja mis mitte.

Meie ei ole, nagu kinnitavad vastased, mõistuse vastased ega soovi mõistust lõplikult lämmatada, aga usuasjus peab ta alluma Jumala sõnale ja ennast lämmatada ja taltsutada laskma. Usk peab olema mõistusest üle, sest midu lämmatab mõistus usu, nii et sellest midagi järele ei jää. See saab olema ka tulemuseks, kui laseme mõistuse protestantismi vaimu nimel kirikusse usunorme seadma ega võta neid ainuüksi tervest Jumala sõnast.

Sellepärast peame ihust ja hingest võitlema selle vaimu vastu.“ Sest „kui me lubame protestantismi vaimul tulla usutunnistuskirjade parandajaks, siis muutub varsti teiseks kogu meie evangeelse-luterliku usu õpetus ehk dogmaatika. Siis ei hakka me aga sugugi olema ilma dogmadeta, millest kinnihoidmist meile ette heidetakse ja millega meie pooldajaid kollitatakse, vaid siis hakkavad meil ainult olema teistsugused dogmad ehk õpetuslased kui praegu. Sest muutus vaadetes Jeesuse jumalikkuse suhtes muudab vaated ka kõigi teiste usuõpetuslausete suhtes. Sest üks vaade tuleneb teisest ja kui alus on väär, läheb kogu õpetus vääraks“ (1923/4: 123j).

Ainult siis oleme luterlik kirik ja luteriusu õiged kuulutajad, kui meid valitseb Jumala Sõna ja nimelt Sõna kui evangeelium, kui armuõpetus, kui *Kristus*, kes ise on Sõna ning *kogu Jumala sõna kesse*, olgu see sõna siis kuulutatud või kirjutatud. Selles mõttes sõnast aru saama juhatavad meid meie usutunnistuskirjad, mis on tekkinud usuvõitlustes, kus seisid teineteise vastu Kristuse Vaim ja valevaim.

Praegusel ajal, kus segaste õpetustega nii palju on tegemist, oleks muidugi kõige parem, kui Jumal meile luteriusu ärkamise saadaks, mida temalt palume.

Harald Pöld (1874–1939)

HARALD PÕLD – SUHTED JA VÄLJAVAATED

Kuidas tuleks mõista Põldu tänapäeval? Milline oleks tema positsioon oikumeeniliste suhete maailmas?

Suhe juutlusega

Põllu suhtumine *juutlusesse* on seotud tema arusaamisega praeguse maailma-ajastu lõpust, mida võiks lühidalt kirjeldada järgmiselt. Ajastu lõpul võetakse Jumala riiki paganate „täisarv“ (Rm 11:25j), et Jumala koda täis saaks (Lk 14:23). Seniajani aga jääb Jeruusalemm paganate tallata, kuni paganate ajad täis saavad (Lk 21:24). Ent nagu Paulus ootab Iisraeli pöördumist, kuni kate võetaks nende südamest (2Kr 3:15j), nii kuulutab ka Jeesus, et juudi kogudus tervitab teda veelkord: „Õnnistatud olgu, kes tuleb Issanda nimel“ (Mt 23:39).

Paulus kuulutab, et „kogu Iisrael“ päästetakse (Rm 11:25j). „Kuid seda ei leia me ometi kuskil öeldud, et lõppudelõpuks kõik juudid pöörduksid, vaid pigem on öeldud, et Juuda rahvas kui rahvas jääb lõpuni Jumala vastaste leeri,“ ütleb Põld. Sest Jeruusalemm jääb rahvaste uimastajaks (Sk 12:2) ning viimases võitluses sõdivad isegi juudid tema vastu (Sk 14:14). Pauluse sõnul ei ole kõik juudid pärit Iisraelist, vaid ainult „töötuse lapsed“ (Rm 9:6jj). Kristlik kirik aga on vaimulik Jeruusalemm (Gl 4:26), mis tuleb kord alla taevast (Ilm 21:2).

Seepärast jääb Põld traditsiooniliselt luterlikule seisukohale: „On küll palju neid vanade ja iseäranis uemate seletajate seas, kes väidavad, et juudid enne viimset päeva kogunevad veel Jeruusalemma ja võtavad seal kõik vastu kristliku usu. Kuid ka nende

hulk ei ole väike ja nende seas on ka Martin Luther, kes ei arvesta kogu Juuda rahva pöördumisega, vaid loevad kõik sellekohased ennustused ainult „jäägi“, s.o ühe kindla osa ja arvu juutide kohta käivaks.“

„Sellega on ka öeldud, et juutidel ei ole erilist pöördumist, vaid nad saavad samal viisil kristlasteks ja pääsevad õndsusse nagu paganadki. See, mida ütleb Paulus paganate arvu täissaamisest ja kogu Iisraeli pääsemisest (Rm 11:25j), kehtib nende juutide kohta, kes saavad misjonitöö kaudu aja jooksul kristlasteks ja kelle arv saab täis koos paganate arvuga, kes samuti kuuluvad Iisraeli hulka, nagu seda ütleb selgesti juba prohvet Sakarja (Sk 9:1). Nii langeb juutide lõplik pöördumine ühte paganate arvu täissaamisega ja seda tuleb nii mõista, et osa juute saab kristlasteks ja osa läheb jumalasalgajate leeri, nii et juudiusulisi üldse enam üle ei jää ning kõik, mis oli veel Iisrael töötuse poolest, on saanud kristlasteks.“

Seevastu „juutide kogunemine Jeruusalemma, mis praegugi käimas“, ei toimu „sugugi usulistel põhjustel, vaid juutide poliitilise võimu koondamiseks nende isade maale. Seda liikumist kutsutakse sionismiks.“ Põllu sõnul aga kuulutavad prohvetid ette kolmandatki Jeruusalemma hävitamist ning ta oletab juutide kogunemise seost maailmarevolutsiooniga. Jeruusalemmas võib ilmned ka „hukatuse poeg“ (2Ts 2:4jj). „Sest juudid hakkavad tähtsat osa mängima viimases võitluses Kristuse ja tema vastase vahel – ent Kristuse vastasena, nagu näitavad Sakarja ennustused“, mistõttu neid nimetatakse (Ilm 2:9) koguni „saatana koguduseks“ (1930/5: 315j; vrd 1931/9: 243).

Seepärast on ka prohvetikuulutuse puhul, et viimseil päevil „Issanda koja mägi seisab kindlana kui mägede tipp ja tõuseb kõrgemale küngastest ning kõik paganad voolavad tema juurde“ (Js 2:2j), Põllu sõnul selge, „et siin ei saa juttu olla Issanda koja mäest riiklikus juutide Jeruusalemmas“, vaid see tähendab „vaimulikku kogunemispaika“, täpsemalt „ettekkuulutust Kolgata mäe vaimuliku kõrguse kohta, mille poole kõik kristlased alati vaatavad ja kuhu

kõik rahvad peavad kogutama Kristuse risti alla. Vana Testamendi ennustustes tähendab Issanda koja mägi alati ainult „*püha kristliku kirikut*“, mille aluseks on Kolgata, kus Jumal ohverdas oma Poja maailma eest, nagu kunagi Aabraham oma poja Iisaki Moria mäel, mis omal ajal sai maise Jeruusalemma templimäeks” (1932: 74).

Mis osa jääb siis juutidele? Põllu sõnum on neile järgmine: „Juudid peavad olema maailmale otsekui tõenduseks, et Jumala sõna ei või valeks jääda ja et Pühakiri on tervenisti tõsi. Kui teised rahvad oleksid samades oludes ammu teiste hulka ära sulanud ja hävinud, siis püsib see rahvas muutumatuna alles. Sellel kirikuõpetajal oli õigus, kes kuulsale, aga uskmatule Preisi kuningale Friedrich Suurele, kui see nõudis temalt tõendust sellele, et Piibel on tõsi, vastas: „Juudid.“ Jah, juudi rahvas peab olema ja jääma maailmale alaliseks meeldetuletuseks, et Jumal need maha jätab, kes taganevad Kristusest“ (1931/7: 194).

Igatahes on Pöld veendunud: „Kuid see ei õigusta antisemitismi. Sest üks ole kristlased ise süüdi selles, et olud on nii halvad, nagu nad on. Palju sajandeid on juudid elanud kristlaste keskel,“ aga „kuidas on kristlased kohelnud juute aastasadu? Kui külvatakse viha, ei ole loota lõigata muud kui kättemaksu,“ ütleb Pöld ja väidab ehtsalt luterlikult: „Juudiküsimus ei ole iial teravam olnud kui tänapäeval ja juudimisjon iialgi tähtsam ning tarvilikum kui praegu“ (1935/3: 113). Nii nagu Luther arvab ka Pöld, et juutide ainus pääsemisvõimalus on sada kristlaseks ehk teisisõnu – liituda ristimise läbi kirikuga.

Tänapäevased seisukohad on diferentseeritumad. Võib-olla Paulus siiski arvas, et „kogu Iisrael“ päästetakse Kristuse tagasitulemisel, nii nagu tema ise – suur kristlaste vaenlane – pöörati ümber ülestõusnud Kristuse ilmumisel? Samuti ei võinud Pöld loomulikult ette näha juutide massihävitamist natside poolt, sest nii ulatuslik kuritegu jäi kõigile kujuteldamatuks. Leidub neid, kes seda siia maani ei suuda uskuda.

Põllu väited juutide (sionismi) aadressil ei erinenud teistest

omaaegseist, kes ka ei osanud ette näha juudi rahvale saabuvat tragöödiat. Isegi natside vastane Paul Tillich, kes pooldas pärast sõda juudiriigi rajamist Palestiinas, oli enne sõda Põlluga üsna sarnasel seisukohal (Tillich 1972: 403jj).

Seejuures taunib Pöld korduvalt arenguid Saksamaal, kus süüakse usust ärataganemise vilju. „Selle tagajärjed on ka juba näha. Kõige selgemini ja hirmsamini näeme neid esile tulevat Saksamaal, kus praegu luuakse Lutheri ja teiste usupuhastajate nimel uut usupuhastuse kirikut“ (1933/4: 263). Tegelikult aga on see „kristluse segamine uuspaganlusega saksapärase usu soetamiseks, mille pealesurujaks osutub uus riigijuht ja tema seatud Saksa riigipiiskop Ludwig Müller.“ Pöld ei saa vähimalgi määral aktsepteerida sellist uuspaganlust.⁴⁵

Põllu kriitika seondub ka tema tõrjuva hoiakuga liberaalse piiblikäsitluse ja välispidise oikumeenilise liikumise suhtes. Et natiside vastasrind, mida hakati nimetama „Tunnistuskirikuks“ (*Bekennntniskirche*), oli „juba ka mürgitatud Jumala sõna alahindavast vaimust, s.o vaadetest, mis tervet Pühakirja ei pea Jumala

⁴⁵ „Saksamaa kristluse-vastane liikumine seab usualuseks rahvuse ja rahvusluse. Tema kõige mõjuvam veene on see väide, et kristlus on ja peab olema igas rahvuses tõupärane. Juudid oma Vana Testamendiga olevat kristluse ära rikkunud, ta rassivõöraks teinud, olevat tarvis seda jälle rassipäraseks muuta. Kristust ei saavat pidada juudiks, sest ta oli juudi rassiusu vastane. Saksa riigimees Hermann Göring ütleb otse, et Kristus olevat aaria rassi, s.o sama rassi, mis on sakslased – ja see väide ei vajavat tõestusi. Arvatakse usuuelus mõõda saavat Kristusest. Saksa noorsootöö ülemjuht Baldur von Schirach seletab, et aaria ehk põhjagermaani rassil olevat Issanda Jumalaga otseesem ühendus kui Kristuse kaudu. Niisuguseid vaateid pooldab ka Saksa riigipiiskop Ludwig Müller ja riigijuht Adolf Hitler ise. Neile vaadetele nad tahavad ehitada uue saksa kristluse, mis kõik üksikud kirikud ja ka lahkused peab ühendama üheks tervikuks, et oleks Saksa üks rahvas, üks riik ja usk, mis võimsalt riiki ja rahvast seoks ühte ning teeks riigi püsivaks. Kes kirikutegelastest nüüd neid sihte Jumala sõna ja evangeelsete luterliku usutunnistuste põhjal ei poolda ega tunnusta, neid tembeldatakse Saksa riigi ja valitsuse vastasteks, neid hakatakse vaenama ja riigiasutuste kaudu karistama. Vastuseisu nende vaadetele leidub aga praegu üsna palju: ligi 6000 kirikuõpetajat (15 tuhandest) ja nendega koos sadasid tuhandeid koguduseliikmeid on teisel veendumusel ja panevad vastu. Nad saavad aga survet ja vaenamist tunda kiriku- ja riigivalitsuse poolt. Ja kuigi ei ole arvata, et Mülleri ja Hitleri usk võidule pääseb [! – A.H.], siiski võivad uuel „rahvuslikul“ usul Saksas olla suured tulemused, nii et ta edaspidi teatava sihi saavutab. Sest vastasrind ei ole küllalt kindel.“

sõnaks“, siis see igatahes nõrgestas teda. Samuti kahandas tema jõudu kaasahaaratus „konfessioonide ühendamise tuhinast, mis nõrgendab tõelist „põrguvärvatele“ vastupaneva Kristuse Koguduse alust ja tõukejõudu“ (1934: 311j).

Suhted katoliku ja ortodoksi kirikutega

Suhtumisel *katoliiklusse* Pöld mõneti taandub traditsioonilistelt luterlikelt alustelt, sidumata paavsti enam Antikristusega (nagu Luther). Sest paavstil ega ka kogu katoliiklusel „ei ole seda tundemärki“ (1Jh 2:18,22), mis on Kristuse-vastase „kõige selgemaks tunnuseks, nimelt Kristuse jumalikkuse salgamine“ (1930/5: 327).

Sellegipoolest on Pöld katoliikluse suhtes tõrjuv: „Usk on katolikuusulistel maadel juba enam kui pooleteisetuhande aasta eest riigistatud ja katoliku kirik ise on ilmalik riik; katoliku usk tahab ka väliselt olla ainus usk. Seda näitab ta suhtumine evangeelsesesse misjonisse, mida ta vaenab; ta on meie seisukohalt ehk platvormilt vaadates antikristlik. Meie usutunnistuskirjad (Augsburgi usutunnistuse kaitsekiri) nimetavad paavsti kirikut ja riiki Kristuse-vastase riigi osaks.“ Misjonirindel näeb Pöld evangeelsele (luterlikule) usule kolme vastast: need on „muhameedlus, rooma-katoliku kirik ja jumalatus“.

Ühtlasi süüdistab ta traditsiooniliselt protestantlikult, et „katoliiklus soodustab vana paganluse säilimist kristluses“ (1939/1: 12,37,23). Nii on katoliiklus „enesele soetanud Jeesuse nimelise seltsi „Jeesuse vennad“ ehk jesuiidid, kes evangeelse rahva seas evangeeliumi vastast tööd teeb, nagu seda uuemal ajal jesuiidid meiegi seas on ette võtnud“ (1933/3: 110). Sellega vihjatakse jesuiidimisjonile reformatsiooni-järgsel ajal, aga ka jesuiitide tegevusele Eesti Vabariigis.

Pöld ütles nimetatud väited EELK usuteadlaste konverentsil Tartus (1939) ja tema ettekanne trükiti ära Eesti Kirikus ja Meie Misjonis. Sellele reageeris Eesti katoliku kiriku piiskop **Eduard Profittlich** (1890–1942), küsides oma vastuartiklis otsekoheselt: „Kas katoliku kirik on antikristlik?“ Millest see tuleb, et keegi peab teda selleks veel XX sajandil?

Profittlich märgib tasakaalukalt reformatsiooniajastu kohta: „Muidugi saame meie aru, et Luther 400 aastat tagasi laskis end kaasa kiskuda nii kaugele, et ta paavsti nimetas antikristuseks ja paavsti kirikut antikristlikuks. Temas kõneles usundlik ägedus, sallimatus, koguni viha, mis inimese lööb pimedusega. Seda mõõnavad uuemal ajal isegi protestantlikud ajalookirjutajad.“ Näiteks Ernst Troeltsch jt.

Põllu suhtes on piiskop heasoovlik: „See, mida meie eraviisil oleme härra praost H. Põllu kohta kuulnud, näitab meile teda kui usklikku, kristlikult jumalakartlikku meest, heatahtliku ja õrna-tundelise südamega. Nõnda ei saa meie siin oletada, nagu kõneleks temas mingi usundlik vaen.“

Profittlich oletab Põllu suhtumise kohta järgmist: „Siin võib olla ainult kaks võimalust. Emba-kumba: kas ei loeta põhimõtteliselt üldse midagi, mis võiks vaaruma panna kaasasündinud ehk kasvatusel teel sissejuurdunud arvamust katoliku usu kohta, või lihtsalt ei olda enam suuteline kainelt, asjalikult ja ilma eelarvamusteta vaatama katoliku kirikule.“

Katoliiklaste piiskopi sõnul peaks Pöld arvestama uuemaid arusaamisi läänemaailmas ja „oma vaateid katoliku kiriku kohta revideerimisele võtma. Kuid mõnedki luterlikud pastorid ei ole nähtavasti enam suutelised seda tegema“, nähes katoliikluses vaenlast. „Ainult sünnipärase pimedusega katoliku kiriku suhtes saab seletada niisuguste väärrotsuste tegemist.“

Samasugune väärrotsus on, „nagu oleks katoliku kirik riigistatud. Millisel maal on see tänapäeval üldse veel tõsi? Ei kusagil maailmas, kui jätta arvesse võtmata väike Vatikani riik oma vae-

valt tuhande elanikuga. Ja kui on olnud maid, kus katoliku kirik oli riigikirikuks, s.t domineerivaks kirikuks, ja seda vahest siin-seal praegugi on, siis ei olnud ju sellepoolest lugu luterliku kirikuga teisti, ning selle seisukoha alusel oli Rootsisis, Taanis, Norras, omal ajal ka Eesti ja Liivi kubermangus katoliku kirikut aastasadasid hoitud vägivallaga eemal. Kas on siis luterlik kirik sellepärast juba riigistatud kirik?“

Profittlich lõpetab üleskutsega luterlikule vaimulikkonnale: „Oleks aeg võtta loor silmade eest ja vaadata katoliku kirikule nõnda, nagu ta on. Eesti luterlikule kirikule ei tule see tõesti mitte kuulsuseks, et tema usuteadlaste konverentsil veel selliseid mahaäänud vaateid ette kantakse ja ilma vasturääkimiseta ka kuulda võetakse. Tema heale nimele võiks aina kasuks tulla nii sise-kui välismaal, kui avasilmi vaadatakse katoliku kiriku tõelisele tähtsusele nüüdisajal“ (1939: 20j).

Kas Harald Pöld jõudis muuta oma suhtumist katoliiklusesse või kas oleks ta seda muutnud tänapäeval, sellest ei ole midagi teada. Oletusi tema suhtumise kohta võimaldavad väljendid, mis ilmnevad seostest teiste kirikutega.

Pöld muutis veidi oma suhtumist *ortodoksi kirikusse*, mille kohta ta alguses andis üsna negatiivse hinnangu seoses kommunistide poolt purustatud Venemaaga.

„Kas võib Vene kirik loota, et tema kloostrid ja kirikud veel üles ehitatakse, nagu nad olid? Ei ma seda usu. Siin pekstakse nagu raudkepiga pottsepa riistu puruks, sest nad olid jäänud tühjaks ega täitnud enam oma ülesannet, võita maailma Kristusele. Ei ole ju Vene kirik sadu aastaid enam sellele mõelnud, et evangeeliumi teistele rahvastele viia. Ja nüüd on see rahvas andnud enese Kristuse-vastase teenistusse: ta õhutab ja toetab Kristuse vastast liikumist kogu maailmas“ (1931/7: 195).

Nii arvas Pöld alguses: „Kristluse vastu tarvitusele võetud abinõud Venemaal on tõesti nii võimsad, et nad jõuavad seal kristliku kiriku ära hävitada ja täiesti nähtamatuks teha“ (1930/5: 326).

Edaspidi muutus tema seisukoht tähelepanelikumaks, jälgides võitlust kommunistide vastu ka Hispaanias: „Vaadates Venemaale ja Hispaaniasse näeme, et võitlus nendes maades on sellelaadne, nagu ütleb prohvet Jesaja, kui ta ennustab rahvaist, kes käivad pimeduses ja näevad suurt valgust ning saavad rõõmsaiks, sest märkavad endi ikke murtud olevat“ (Js 9:1jj). „Praegu Kristuse vastased tapavad teineteist Venemaal ja samane on lugu Hispaanias.“

Tülid kristluse vastaste eneste vahel viisid Põllu mõttele, et „sarnane võitlus peab tulema Jumala riigile heaks ja valmistama teed evangeeliumi valgusele maailmas“ (1938/4: 74). Viimaks aga tunnustab ta koguni vihjamisi, märgates ateistliku innukuse hääbumist, „et see mahatallatud Venemaa kirik tõstab veel kord pead“ (1939/1: 11).⁴⁶

Praegu täheldatakse tööpoolest Vene ortodoksi kiriku tõusu. Kas Pöld tänapäeval täheldaks ka katoliikluse tõusu?

Suhted oikumeenilises valdkonnas

Kaudselt tunnistas Pöld oma mõne vaate sarnanemist katoliiklusega, nõustudes ühe soome praosti hinnanguga Nathan Söderbloomi poolt Stockholmis 1925 korraldatud *oikumeenilise* „praktilise kristluse konverentsi“ kohta. „Mina pean niisuguseid koosolekuid asjatumaiks ja arvan paavsti seisukohta kõige õigemaks, kes kirikute ühinemist ainult usulise ühinemise alusel võimalikuks

⁴⁶ „Usuvastast liikumist Venemaal kutsutakse jumalavastaseks ehk jumalatause liikumiseks. Enamlus ei salli mingisugust jumalat ega mingisugust usku. Ta vaenab muhameedlasi, juute, budiste ja teisi paganauske, samuti nagu kristlust ja eitab igasugust jumalust. Selle igasuguse usu vastu sihitud võitluse otstarve on aga siiski kristluse hävitamine, sest igasuguse usu hävitamisega oleks hävinud ka kristlus ja kristluse ründamine on ikkagi kõige kangem. Näib aga, nagu oleks Kristuse-vastane Venemaal oma nõudmistega liialdanud, kui ta igasugust jumalatunnustamist tahtis hävitada. Seda ei saa nimelt teha, sest aimdus ja tunne Jumalast on antud kõigi inimeste, ka paganate sisse. Kergem on inimest Jumalast ja Kristusest siis võõrutada, kui temale Kristuse asemele teised usukandjad ja Kristuse Isa asemele mõni teine jumal seatakse. Nii ongi hakanud jumalasalgajate hulgas Venemaal väsimä“ (1934: 311).

peab.“ Põld kinnitab, et ta asub soomlasega „samal seisukohal“ ja osutab konverentsi, millest ainult katoliku kirik kõrvale jäi (ortodoksi kirikud olid seal esindatud), täielikule ilmalikkusele: „Nagu programmist näha, ei puuduta konverents üldse usulisi küsimusi“ (1923/4: 46).

Selle peale kirjutas Põldu pidevalt kritiseerinud **Theodor Tallmeister** (1889–1947) artikli: „Rooma paavsti ja „tõsiste“ luterlaste hingesugulus.“ Ta soovitab, et „tõsised“ luterlased astuks paavstiga läbirääkimistesse ja katsuks katoliku kirikuga „usulise ühinemise alusel“ kokku leppida. Suuremat raskust see tegema ei peaks, sest vaim on ju mõlemal täiesti ühesugune. Kõik teised ususeltsid ühineksid jälle omavahel praktilise kristluse alusel.“ On „täiesti selge, et Jumal, kes on tõde, niisuguse „puhta“ luterluse poolt iial olla ei saa.“

Sisuliselt esitab Tallmeister kolm argumenti:

1. „Ei ole ju ükski asi kristlikule kirikule kogu ajaloos niipalju kahju teinud, kui usutunnistuslik juuksekarvalõhkumine ja üksteise vastastikune ketserdamine, kus elu kõrvalist osa etendas ja õpetuslausete tõekspidamine peaaajaks tehti.“
2. „Et kristluses õpetuslikud lahkumineku on täiesti kõrvalise tähtsusega ja et ülem käsusõna armastusest Jumala ja ligimese vastu, ühine elu ja vaim peaks kõiki kristlasi ühendama.“
3. „Võib ju sellest ühinemisest juttu olla ainult ühise elu alusel, mitte iial aga vaadetes ja õpetusküsimustes. Inimeste hingeline mitmekesisus ja üldisest arengust tingitud sisemise iseseisvuse kasvamine toob enesega tulevikus kindlasti kaasa üha rohkem vaadete lahkuminekuid ja koguduslike erinevusi, mistõttu ka ususeltside arv päev-päevalt kasvab“ (1925: 37j).

Eesti tuntuim uusprotestant on igatahes õigesti märganud suundumusi, mis on jätkunud tänapäevani: inimeste psüühiline erinevus on tootnud üha kirevamaks muutuva usundite ja lahkuskude seltskonna. Samuti on ta ette näinud, et oikumeeniline liikumine

pidi püüdma armastuse nimel üle minna õpetuslikest erinevustest. Erinevalt Tallmeisteri arvamusest aga püüti siiski leida ka ühiseid õpetuslikke vormeleid, saades aru, et see ei ole lihtsalt tühi juuksekarva lõhkiajamine, sest just elu ise nõuab ka formuleeringuid (võiks meenutada, kui väga ilmalikes väitlustes juuksekarvu välja kistakse ja lõhki aetakse, ehkki tegemist on usust veelgi suhtelise mate asjadega).

Põld oli juba varem tsiteerinud Lutherit, kelle sõnul Piibli õpetus on nagu matemaatiline punkt, mis on jagamatu, s.t muudetamatu – praktiline elu aga sarnaneb füüsikalisele punktile, mis sisaldab mõõndusi. Luther osutab oma vastastele armastust, ainult niivõrd, kui nad jätavad rikkumata ja võltsimata õpetuse usust, rohkem aga mitte mingil juhul (vt lk 138j). Põld järeldeb: seega mitte ainult usu, vaid „ka armastuse alusel ei saa me siis kuidagi leppida sellega, et meie kiriku õpetuses kaasa räägiks ja valitseks protestantismi vaim“ (1923/4: 133).

Edasi pole välispidisel oikumeenial usulist tähendust. „Kas ei sünni need ühinemiskatsed puhtinimliku üksmeele püüdel?“ küsib Põld. Jeesus ja Paulus aga kirjeldavad ühtsustaotlust, nii et Jumal, Vaim ja Kristus on „meie sees“ ja meie „nende sees“ (Jh 17:21jj; Ef 1:23; 4:15; 3:17; 4:4–6:13). Seda ühtsust „ei saa siis alustada väljastpoolt, inimeste korraldatud koosolekuist, vaid see peab tulema vaimust – sellest Vaimust, kes kirikut „kutsub, kogub, valgustab, pühitseb ning hoiab õiges ja ainsas usus“,“ ütleb Martin Luther (Väike katekismus II, 3).

Jeesuse, Pauluse ja Lutheri sõnadest järgneb, et „õigest, ühtsest, üksmeelsest usutunnistusest algab siis see ühinemine, mis ühendab meid Isa ja Pojaga Vaimu läbi,“ kinnitab Põld. „Selles mõttes nõuab meie evangeelne-luterlik kirik kindlalt ühist usutunnistust ja õpetust. Teist, õigemate teed kiriku ühtsuse saavutamiseks ei ole“ (1924/4: 337j).

Teine tee on Põllu käsitluses erinevuste säilitamine usulises koostöös, nagu pakub evangeelne *allianssliikumine* kui tuumik-

koguduse uus versioon, „mis püüab samuti koguda ja ühendada tõelisi kristlasi. Kõik usklikud tunnevad ju tarvidust ühenduse ja osaduse järele isekeskis“, viitab Pöld Zinzendorfile. Allianssliikumise puuduseks on aga taas, et see „suuremalt jaolt ei taha tähele panna usutunnistuslikke vahesid ning seega sageli püüab olla kirikukeseks kirikute sees“ (1923/3: 11).

Pöllu väitel on aga selles maailmaajastus *õpetuslik erimeelsus* Jumala poolt määratud: „Juba algkirikus olid mitmesugused voolud (Gl 1–3) – ja ehkki apostel Paulus manitseb olema „samas meeles ja samas nõus“ (1Kr 1:10), ütleb ta ometi, et „teie seas peabki olema lahkarvamusi, et kindlameelsed teie seast saaksid avalikuks“ (1Kr 11:19). Nii ei tasu siis ühtsust otsida õpetuste kaudu, neid muutes ehk koguni salates.“ Eriti luterlusel tuleb õige usuna endale kindlaks jääda.

Kiriku *õpetuslik ühtsus* saabub alles maailma-ajastu lõpus: „Kõigi uskude kogudused ei saagi enne ühineda, kui nendest jäädavad on kindlaks saanud ja nõrgad kadunud“, s.t tuumik väljafiltreeritud. Alles siis saab „püha, praegu veel nähtamatu kirik“ nähtavaks: „Ja nad saavad viimsel ajal olla ühtsed ja ühineda võitluses saatana riigi ja põrgu väravate vastu (Mt 16:18), sest tuleb aeg, kus Kristus kõik üksikväeosad ühendab viimses võitluses, mis maailmas veel kätte jõuab võitluses valguse ja pimeduse riigi vahel“ (1921/2: 189).

Konservatiivsete vaadete tõttu vabakogudused Põldu üldiselt usaldasid (Paul 1999: 632). Viimane oli nende vastu kriitiline seal, kus nood kõrvale kaldusid piibellikust, apostellikust, üldkiriklikust õpetusest. Arvustavalt baptistide suhtes käitus Pöld seoses uuestisündimise ja ristimisega (mis kuuluvad vabakiriklike eriõpetuste hulka). Adventiste ja Jehoova-tunnistajaid (kes on ennast nimetanud ka „tõsisteks piibliuurijateks“) kritiseerides võrdles ta neid uusprotestantidega, sest nad kalduvad kõrvale Pühakirja õpetusest.⁴⁷

⁴⁷ „Kuulake neid, kes endid ise „tõsisteks piibliuurijateks“ nimetavad ja pange

Problemaatiline ja vabakoguduslik on Pöllu enda vaadetes see, et ta luterliku üldise preesterluse kontseptsiooni alusel lubas n-ö hädaarmulauda pühitseda eratingimustes ka ilmikute poolt, põhjendades seda analoogselt ilmikute erapihi (Jk 5:16) ja hädaristimisega (1928/1: 245j). Sellelaadne temaatika on tänapäeva luterluses täielikult arutlusest maas, sest armulaud kui koguduse sakrament on seotud vaimuliku ametiga (sellelaadseid küsimusi ka siinkohal pikemalt arutlema ei hakka). Mainigem ainult, et ka Pöld ei arutlenud seda teemat hiljem.

Suhe luterlusega ja kristlik korraldus

Tulevikus kannab Pöllu arvates luterlus jätkuvalt kristluse keset, mis algul kandus Jeruusalemmast Antiookiassa: „Antiookiast siirdus keskus Rooma ja hiljem Roomast Wittenbergi“ (1938/2: 4). Jumala kuulutusest Sakarjale: „Vaata, need, kes lähevad põhjamaale, viivad mu Vaimu põhjamaale hingama“ (Sk 6:8), järeldeb Pöld, et „põhjamaa“ on „*Põhja-Euroopa* – see on evangeelse usu maa, eriti meie evangeelse-luterliku kiriku ala, nagu seda on Soome, Rootsi, Norra, Taani, Eesti, Läti ja Põhja-Saksamaa. Siia näeb prohvet hingama jäävat, s.o jäädavat aset võtvat Jumala Vaimu.“

Sellega antakse Põhjalale suur tõotus: „Meie maad peavad kristlikeks jääma, ja enamgi veel – ka misjonitöö keskkohaks jääma ja selleks veel enam saama“ (1926/4: 338). Kuid selleks on vaja lahti saada uusprotestantismi vaimust: „Protestantismi vaim ei

tähele, kuidas nad Kirja õpetust pühast Kolmainsusest mõnitavad ja inimeste leiutiseks tembeldavad. Võtke arvesse adventiste, kes Kolmainsuse saladust salgavad ja teisi juudi õpetusi levitavad, mis inimesi igavesse hukatusse viivad. Ärge jätke kahe silma vahele „protestante“, kes apostliku usutunnistuse kõrvale on heitnud ja kelle peamees [ilmselt Theodor Tallmeister – A.H.] olevat kord Tallinnas Harju värava mäel oma kõnes, mida ta pidas seal rahvale, õpetuse Kolmainsusest arvanud jõleduseks ja nimetanud ärakaotatavaks. Kõik need valeõpetajad ei ole enam kristlased, sest kolmainu Jumala salgamisega on maha saladud ka Kristuse jumalik olemus. Kristus on kristlaste Jumal, sest ta on Isaga üks (Jh 10:30). Kellel ei ole Poega, sellel ei ole ka Isa, sest „kes iganes salgab Poja, sellel pole ka Isa“ (1Jh 2:23)“ (1930/2: 197).

tohi saada meie kirikus mõõduandvaks. Sest hoolimata sellest, et ta Lutheri vaimuga kiitleb, tahab ta Martin Lutheri ja piibliõpetuse välja tõrjuda“ (1923/4: 133). Pöld on aga külastanud Soomet ja kogenud sealsete äratusliikumiste puhul, „et nad kõik kindlal Martin Lutheri õpetuse põhjal seisavad ja sellest vankumatult kinni hoiavad“ (1924/5: 51).

Pöld kutsub jätkama Lutheri kirikuehitustööd: „Meie usuisa Luther kiskus maha kiriku rikutud müürid ja hakkas Jumala hoonet üles ehitama apostlite ja prohvetite alusele, kus Jeesus Kristus ise on nurgakivi (Ef 2:20). Selle juurde igatseme meiegi jääda“ (1922/3: 193). Ja „seda tuleb ka edasi ehitada tema mõtte kohaselt – üldkirikuna ja tuumikkogudusena, kuni Kristuse kirik valmis saab, milleks meid kõiki ehitatakse Vaimu läbi otsekui elavaid kive, ja me kõik oleme kasvanud Temasse, kes on kõige ülemine kivi ja Pea (Ef 2:20jj; Kl 1:18), s.o Jeesus Kristus, igavene Jumal“ (1925/5: 358).

Usupuhastus pole iial taotlenud uue erikiriku rajamist, vaid usuehtsuse taastamist: „Lutheri aja kõige suurem häda oli ju see, et kirik oli kõrvale jätnud Kristuse. Kristuse asemel valitses paavst, Kristus jäi tema varju“ (1921/1: 82). Seetõttu „püüdkem ikka hooliga isiklikult jõuda usule, mis tunnistab Jeesust Kristust igaveks Jumalaks ja ainsaks Önnistegijaks. See on õige kristlik usk, see on ainus õndsakstegev usk. Selle usu juurde on meid juhatanud usupuhastus“ (1933/4: 264).

Õige ei ole Põllu sõnul (enam) harrastada sunnimisjonit: „Meie sõjariistad on täna Vaimu mõök, see on Jumala sõna, ja usukilp; nendega peame misjonitööd tehes vallutama maailma“ (Ef 6:14jj). „Ei ole õige, kui Kristuse kirik püüab toetuda terasmõõgale ja riigivõimule. Need ei vii teda lõplikule võidule, vaid viivad ta viimati hukka“ (1935/2: 138). „Vägisi ei saa kedagi Jumala riiki tõmmata, sest see ei ole vägivalda riik, vaid armastuse ja kannatuse riik“ (1931/5: 39).

Samuti ei saa kedagi jumalariiki tõmmata moonutatud krist-

luse abil: „Siin ilmneb pimeduseriigi kõige kavalam võitlusvõte valguse riigi vastu: ta esineb valguse riigi nimel. Kurat tuleb, nagu Kiri ütleb, valguse ingli näol“ (2Kr 11:14). Selle meetodi abil segatakse kristlust ida usunditega: „Sama võttega võitlevad aga ka ristikoguduse enese sees kõik tõelise ristiusu segajad ja vastased. Vabameelne usuteadus töötab ka Jeesuse nimel, aga seda ta ei tunnusta, mida Kiri ütleb Jeesusest, ehkki ta ennast peab õigeks Jeesuse sõnade tõlgitsejaks. Aga see on pimeduse riigi võte ja kõige kavalam võte“ (1933/3: 110). Selle vastu saab ainult seista toetudes Pühakirjale.

Misjonitöö edenemiseks tuleb vaimulikele ka *palka* maksta. „Meie kirikus on vabakoguduslikke voolusid, kes nõuavad, et sõnakuulutajad ja hingeekarjased töötaksid päris ilma tasuta ja palgata, nagu tegid Jeesus ja Paulus. Need voolud ei ole kiriku õiged ehitajad, sest nõnda talitades jääb kirik ilma õige sõnakuulutusest. Sest millised õpetajad võivad saada häid sissetulekuid? Mitte need, kes on õiged Jumala sõna kuulutajad, kes alati Jumala tahtmist taga nõuavad, vaid need, kes oskavad hästi olla maailma meele järele, jätta tahaplaanile elupühitsuse nõudeid, seda kuulutada, mille järele inimeste kõrvad sügelevad (2Tm 4:3) ja nõnda rahva tahtmist täita. Nende juurde jookseb rahvas kokku ja nende kogudused võivad ajutiselt kasvada, aga kuna nad endid hästi toidavad ja karja nälga jätavad, siis jääb viimati lammaste laut ka tühjaks. Kust puhas Jumala sõna kaob, on alguses kokkujooksjaid palju, aga lõppude lõpuks on kirikud tühjad, nagu seda elu on näidanud.“

Pöld osutab, et ka Jeesus ja apostlid ei ole asju seadnud nii, et sõnakuulutajad peaksid elama puuduses: töötegija on oma palka väärt ja võib elatuda evangeeliumist (Lk 10:7; 1Kr 9:14; Gl 6:6–8). Kasvavaid majanduslikke raskusi aitab võita see, kui me heidame kogu mure Jeesuse peale (1Pt 5:7), kes toidab vaimselt ja materiaalselt (Mt 6:8; 6:33; 21:22; Lk 10:41–42; Rm 8:32; Ps 145:15; 1Kn 17:8jj) ning koguni rahaliselt (Mt 17:27). „Isegi kui me oma peatoiduse tema riigi edendamiseks käest ära anname, siis kaob meilt

mure eneste pärast“, kinnitab ta. „Jumala riiki ei ehitata tõesti eelarvetega ega tagavaradega, vaid sellega, mis meil on olemas ja mida Jeesus õnnistab, kui me lootuses temale seda tema kätte viime.“

Hoiduda tuleb aga varanduse kogumisest, sest Jeesus „annab leivaosad ja kalatükikesed jüngerite kätte, et need seda rahvale jagaksid (Mk 8:1–9). Me peame Jeesuse käest võtma seda, mida me edasi anname, ja ei tohi seda kinni pidada, siis me näeme selle kasvamist,“ ütleb Pöld, viidates ajaloolle. „Nii on väikestest algustest tõusnud suured ettevõtted ja asutused Kristuse koguduses, nagu näitab seda kirikulugu.“

Viimaks aga peame siiski sellega, mida Jeesus annab, olema kokkuhoidlikud. Jeesus laseb palukesed kokku koguda ja jagab pärast needki ära teeroaks rahvale. Sest jüngerite käes seda leiba ei olnud, kui nad laeva läksid (Mk 8:14). Iga paluke aga on Issanda and. Mis on imetegu? See on erakorraline tegu, millega Jumal tähelepanu juhib oma alalistele tegudele. Sest ta teeb alati imet, ka sellega, kui ta inimestele leiba annab.“ Pöld lõpetab: „Jah, Jeesuse pärast ja Jeesuse läbi teeb Jumal oma lastele *kõik*. Jeesus on ka meie ihu hooldaja“ (1931/10: 169–172).

Suhted misjoniga ja kristluse tulevik

Kristluse puhul tuleb tänapäeval arvestada riiklikku ilmalikustamise ideoloogiat. „Kui Jeesus maailma vallutamist algas Galilea kalameeste seas, siis tükis tema vastane eeskätt riikide valitsustesse, ülikoolidesse, rahva juhtide sekka ja isegi kiriku juhatustesse. Kommunism ja Jumala vastane vool Venemaal ei ole oma tööd alustanud rahvast, vaid rahva juhtidest. Jumalasalgaja vaim ei küti eeskätt harimata rahva sekka, vaid eeskätt haritlaste sekka, nagu me seda igal pool maailmas ja ka Eestis näeme. Kristluse salgaja vool ei ole veel kogudustest jagu saanud, aga ülikoolides on valitsus tema käes. Usk ristiusu mail on veel suurelt osalt rahva käes,

aga ristiusu riikide valitsused on enamalt jaolt ta vastaseiks saanud: suur hulk neist on endid erapooletuks tunnistanud” (1933/3: 111).

Pöld viitab Kristuse väitele, et kes pole minu poolt, on minu vastu. „Sellega on öeldud, et maailm säilib ristikoguduse tõttu ja et tõsirikoguduse hävimisega hävib ja kaob ka inimkond ning tuleb maailmale ots. Sellest peavad kristlased olema teadlikud ja pidama silmas, et nad ei läheks tuimaks.“ Sest kui sool tuimub, siis muutub ta kõlbmatuks (Mt 5:13). „Kristuse kogudus, mis ei ole enam soolane, tallatakse maha, ta hävitatakse ära. Seda on juba sündinud“ kristluse ajaloo.

“Kus on need elavad kogudused Väike-Aasias, mille asutas apostel Paulus? Nad on maha tallatud ja praegu türklaste sõtkuda, sest nad läksid tuimaks. Kuhu on saanud Põhja-Aafrika õitsvad kogudused, mis piiskop Augustinuse ajal tärkasid? Ka nemad on muhameedlaste jalge all, sest nad oma soolajõu kaotasid. Ja kui tänapäev ristikogudust tallatakse, olgu jumalasalgajate poolt, nagu Venemaal, ehk rahvusliku uue paganluse nimel, nagu Saksa maal, või piiblivastaste voolude mõjul, nagu on seda näha kõigis maades, siis sünnib seda ainult selle tõttu, et ristiusk on tuimumas, et ta on muutumas ilmalikuks, et ta soolajõud on temast kadumas” (1935/4: 15).

Kindlasti polnud see juhuslik, et kristlus levis läänemaailmas. „Kui sõna ristist hakati maailmas levitama Rooma riigis, oli selle rahvas mädanemisel. Pauluse kiri Rooma kogudusele annab oma 1. peatükis (Rm 1:18–32) sellest selge tunnistuse ja näitab, missugune kadu ähvardas selleaegset läänepoolset maailma. Vist sellepärast suunas Jumal misjontöö läände. Ta tahtis seda rahvast veel päästa hävimisest. Paulus omal tahtel vist oleks suundunud ida poole, aga Makedoonia mehe ilmumine nägemuses Troases sundis ta tulema Euroopasse (Ap 16:7–10). Idamaad, Hiina, Jaapan, India ei olnud veel niisuguses hädaohus, neid hoidis veel Jumala seadus, mis paganatele on kirjutatud südamesse; nad võisid veel oodata.

Kuid praegu on seal alanud lagunemine” (1935/4: 16).

Misjonil puhul „Aasia haritud rahvaste seas” arvustab Põld jesuiitide tegevust, kes tema arvates „ristiusu vastu töötavad”, sallides paganlusega seotud poolvorme. „Nii peeti Mahatma Gandhit, seda hindulaste iseseisvuse eest võitlejat, kristluse sõbraks, sest teda huvitas väga Jeesus. Kuid nüüd on selgunud, et tema siht ei ole muud kui Jeesuse õpetuse ja kristliku elu põhimõtetega hindu usku uuendada, nii et sealt välispidiselt sama oleks leida, mis ristiusus. Ristiusu misjoni kohta on aga Gandhi juba ütelnud, et sellel, niipea kui India saab iseseisvaks, enam Indias aset ei ole” (1933/3: 110).

Misjonil tuleb arvestada tõsiselt *vastuseisu*. „Maailm läheb koguni selle peale välja, et Jeesuse jutlust hävitada ja oma tarkust kasvõi tule ja mõõgaga maksma panna. Nii tekib kristliku kiriku tagakiusamine maailmas. Sest kuna Kristuse riik ei ole pärit sellest maailmast ja on nähtamatu, siis suunab maailm oma väe ja võimu Kristuse pooldajate vastu ja hakkab neid piinama, surmama ja ka tapma, niipalju kui see tal korda läheb. Selleks kõigeks aga ässitab ja julgustab teda selle maailma vürst ehk kurat, kes on väga vihane Kristuse peale ja püüab tema kirikut kogu jõuga maha tallata” (1931/3: 111).

„Praegu on küll selge, et Venemaalt tõusnud suur revolutsioon raugeb, et kommunism maailmas seekord maha surutakse ja pöranda alla poeb. Aga ta tõuseb uue jõuga ja püüdleb maailma-revolutsioonile” (1930/5: 327). „Pea meeles, et meil ei ole võitlemist üksnes vere ja lihaga, vaid suurte vürstiriikide ja valdadega, selle maailma pimeduse valitsejatega, vaimulike kurjustega taevastes asjades (Ef 6:12). Pane tähele, et liha ja maailma liitlane on selle maailma vürst saatan, ja et tema Jumala riigi edenemisele igapidi suuri tõkkeid püüab teha” (1928/6: 82).

Misjonile tuleb aga kasuks *tehnika* areng, seda hoolimata sellest, et selle algatajad ja kandjad on Kaini lapsed, kelle suurim püüe on olnud teha maapealne elu heaks ja mugavaks ning „luua siia võimalikul määral uue paradiisi. Kaini suguvõsale jääb au teha

esimesi suuri leitutusi, mis viisid võimsate sammudega edasi maailma kultuuri” (1Ms 4:16jj). „Ja meie jälgime täna imestusega jõupingutusi, mida tehakse, et veel paremini ära kasutada kõiki loodusjõudusid ja veel soodsamaks kujundada maailma majandust” (1928/5: 203).

„Jumal ise valmistab teed misjonile paganate sekka maailma arengu ja teaduse edenemise teel. Kui pärast Kristust Peetrus ja Paulus ning teised apostlid võrdlemisi kerge vaevaga võisid tungida kõigisse Rooma riigi kolkaisse ja seal evangeeliumi kuulutada; kui näiteks Paulus võis Lõuna-Euroopa läbi käia kuni Hispaaniani, kui Andreas võis tungida praeguse Venemaa piiridesse, Toomas minna Indiani ja Filippus jõuda Aafrika südamesse, siis soodustas neid võimalusi Rooma riiki ühendav ja seal üldiseks saanud kreeka keel, mida õpiti ja osati kõikjal, ning aitas sellele võimsalt kaasa Rooma riigi hästi ehitatud teedevõrk maal ja kaubalaevade liikumine merel.“

„Kas telefon, raadio, autod, lennukid on viimasel ajal tekkinud ainult selleks, et nad aitaksid maailma kultuuri levitada; kas nad palju enam pole kingitud selleks, et Kristuse evangeelium seda jõudsamini ja kiiremini saaks tungida kogu maailma. Kui selle maailma vürst panebki kõik need leiutised oma teenistusse, siis ometi pole nad selleks loodud, vaid ainult selleks, et teed valmistada paganate jõudmisele Kristuse juurde, maailma misjonile. Jumal tarvitab maailma arenemist ja teadust oma riigi edendamiseks” (1930/3: 10).

Jeesuse ettekuulutust, et enne ei tule ajastu lõpp, kui evangeeliumi on kuulutatud kõigile rahvastele (Mt 24:14; Mk 13:19), tõlgendab Põld nii, et „misjonitöö on siis alles lõpul, kui kaovad paganus ja nende asemele astub kas elava Jumala tunnistamine või tema teadlik salgamine” (1930/5: 315). Hiina eeskujuga näitab, „et Kristust ja kristlikku usku saab vastu võtta ka ilma lääne kultuuri omandamata” (1939/1: 26). See avab kristlusele lausa tundmatuid võimalusi.

+ + +

Põllu suhe luterlusega on nii nagu osa suhe tervikusse. Seda võiks kritiseerida eelkõige skeemi alusel, mille esitas Joseph Ratzinger (Benedictus XVI) katoliikluse ja hereesiate vahekorra iseloomustamiseks. Hereesia võib olla oma tuumalt õige, kuid eraldudes ja välistades muu, on ta sunnitud ennast venitama üle vabanenud ala, jäädes seetõttu ühe külge, piiratuks ja põhjustades seeläbi moonutuse (2006: 141j).

Kui võtta Põllu biblitsismi (piibliusku) kogu kristlusena ja tema konfessionalismi (luteriusku) kogu luterlusena, siis oleks see piiratud ja moonutatav. Kui Põld ütleb, et Piiblit tuleb võtta 100% täht-tähele, siis on tal õigus, kui vaadata püha raamatut usulisilmatuslikust aspektist – ja ta eksib, kui välistada kõik muu ning katta vabanenud ala, samastades Piiblis kirjeldatud ajaloo ajaloo-teadusliku ajaloo üldse.

Teisisõnu: kui Piibel ei taha meile kirjeldada kõike, siis ei saa ka temalt nõuda kõike! Kui ta loomisluu ainult visandab ja teeb siis suuri ülehüppeid, teadmata midagi rääkida selle kohta, millest kõneleb praegu teadaolev maailmaajalugu, siis pole need usu seisukohalt kõige olulisemad küsimused, mistõttu Piiblit ei tohi teha ka asjatundjaks nende alal. Siin jääb Põld ühe külge, mis aga ei vähenda tema võimet tajuda ja esindada luterluse sisemist elu, mida ta uskus ja ise innukalt elas.

Harald Põld on allakirjutanu arvates tabanud ja esitanud eestlastest vahest kõige paremini luterluse kvintessentsi, usulist iva ehk religioosset tuuma, mis on XVI sajandi reformatsioonist peale leidnud uuendavat vastukaja kogu maailmas. Paul Tillich'i terminiga – Põld õpetab meile luterluse ehtsa usulise impulsi „tingimatu“ iseloomu. Moonutus tekiks alles siis, kui me kogu luterluse samastaksime Põllu poolt esitatud kontseptsiooniga, välistades muud küljed ja aspektid.

Suhtumises Harald Põldu tuleb seega valida kolme võimaluse

vahel. (1) Täielik jaatus – seda vaevalt keegi enam teeb. (2) Täielik eitatus – kahjuks seda mõned teevad.⁴⁸ (3) Osalt jaatav ja osalt eitav hoiak – Põld kui luterluse tingimatu elemendi esiletõstja. Laskem siis särada selle eesti teoloogil jumalike kirrte fookusena üldkristlikul taustal, teda sellega samastamata, kuid teda ka sellest eraldamata! Tundes Harald Põldu, tunneme palju paremini ka oma luterlikku ajalugu – just selle sisemise usulise hoiaku ehk spirituaalsuse vaatekohast.

⁴⁸ Anne Kull 2014: 9.

Harald Põld Kuivajõel 1. oktoobril 1937 ametivendadele Piiblit seletamas

LISA

Harald Põld: Pühakiri ja teadus⁴⁹

Evangeelse-luterliku usu põhiõpetus, mille pooldest ta on eriline teiste usutunnistuste seas, on see, et inimene Jumala ees *õigeks mõistetakse ja õndsaks* saab **ainult usu** läbi (Rm 3:28) ning *puhtast armust* (Ef 2:8). Sellele õpetusele järgneb teine, mis näitab, mille kaudu meie üksnes õndsaks tegeva usu juurde pääsime, nimelt see, et kogu usuõpetuse ainuke allikas ja **juhtnõör on Pühakiri** (Rm 10:17). Sellega omandab Pühakiri ehk Piibliraamat evangeelses-luterlikus kirikus kõige suurema tähenduse. Selle raamatuga õieti seisab või langeb kogu evangeelne-luterlik kirik, sest koos selle raamatuga elab selles kirikus ehk tõrjutakse temast eemale elav Kristus, Jumala igavene Poeg, kes on kogu ristikoguduse ehk kristliku kiriku ja tema üksikosade ainukene alus.

Pühakirja nimetatakse ka Jumala sõnaks. Aga meie tahame praegu Kirjast rääkides küll väikest vahet teha sõna ja Kirja vahele. Pühakiri on küll Jumala sõna, aga kõik, mida me Jumala sõnaks nimetame, ei ole Pühakiri. Näiteks on Piibli põhjal peetud jutlus ka Jumala sõna, aga ta ei ole ise Pühakiri. Meie kallid ja usuvõimsad kirikulaulud on ka Jumala sõna, aga nad ei ole Pühakiri. Niisamuti on katekismus Jumala sõna, aga ei ole Pühakiri.

Kui meie küsime, mis vahe on siis Jumala sõna ja Pühakirja vahel, siis vastame: Jumala sõna on kõik, mis Kristust kuulutab – Pühakiri aga on Jumala sõna kirjalik dokument, aga ka ainus dokument. Asi ei ole nii, et Pühakiri on ainult üks tähtis allikas Kristuse tundmiseks, vaid ta on Kristuse tundmise ainus allikas inimeste jaoks – teisi allikaid ei ole. Kiri on, nagu ütleb **Martin Luther**, Kristuse vaimulik ihu – Kristusega me praegu tutvavaks ei saa ega leia teda teisiti kui selle ihu kaudu. Nagu Kristusel lihas olles oli

inimlik ihu, nii on temale Kiri praegu inimlikuks ihuks, sest see Kiri on kirjutatud inimeste käega, on inimestest sündinud. Ja nagu ususilmad lihaks saanud Sõna nägid täis armu ja tõtt (Jh 1:14), nii näevad ususilmad ka täna selgesti kogu inimliku koore peale vaatamata Kirjasõna sees Kristuse au, täis armu ja tõtt.

Sellepärast ongi Piibliga see lugu, et ta ei ole harilik kiri, vaid Pühakiri, sest Püha Vaim annab tema läbi Kristusest tunnistust. Püha Vaim aga on Tõe Vaim (Jh 14:17; 15:26; 16:13; vrd 1Jh 4:6), ta ei või valetada. Sel põhjal ei leia me ka Pühakirjas *ühtegi vale-ega eksisõna Kristuse kohta*. Küll võime möönda, et Piibli inimlikus kujus ja arvamistes, mis ei puuduta Kristust, võib leida inimlikke eksiarvamusi (nagu näiteks see, et jännes on mäletseja loom: 3Ms 11:6), kuid neid kohti ei tule teisiti hinnata kui arme ja haavu, mille inimesed võisid lüüa Jeesuse ihule ehk võisid tekkida sellel ihul – nii võis tema ihule tekkida väike viga, nagu iga teise inimese ihule. Ent tema hing jäi patutuks (2Kr 5:21; Hb 4:15; 1Pt 2:22; 3:18). Jumal saatis oma Poja inimlikku lihasse, kui ta laskis Jeesuse neitsi Maarjast sündida inimeseks. Vana ja Uue Testamendi raamatud laskis aga Jumal tekkida selleks, et tema Poja ilmutus ja tundmine oleks jäädavalt meie käes. Pühakiri on Jumala sõna, niivõrd kui ta kuulutab Kristust (vt lk 54). See on evangeelse-luterliku usutunnistuse vaade Pühakirjale. Ja sellest peame me kinni.

Me ei anna karvavõrdki järele usuteadusele ega teistele teadustele, mis kipuvad paljut, mis Kristuse kohta on Kirjas öeldud, tühjaks tegema ehk hiljem tehtud lisandusteks tunnistama. Meie usk seda lihtsalt ei luba. Sest meie ei tohi usku allutada teadusele, vaid teadus peab meil alluma usule ja teda teenima. Ta teenib seda, kui ta vastandab Kristuse jumalikkust mahakiskuvale teadusele teise teaduse, mis usu alustele jäädes seletab teaduslikult ainult seda, mida me usume – neile, kellele läheb tarvis niisuguseid selektusi usu kinnituseks.

Õigupoolest on ka mahakiskuva usuteadusega nii, et tema tunnistajad otsivad ainult teadusest tuge sellele usule, mis on neil

⁴⁹ See peatükk on ilmunud artiklina: *Meie Kirik 1923: 283*.

Kristuse kohta. Ka nende usk ei saa toetuda teadusele, sest puhtale teadusele toetudes see variseb. Ei saa ju lihalik inimene kuidagi kätte, mis on Jumala Vaimu asjad, vaid neid peab ära mõistetama vaimulikult (2Kr 2:14). Teadus jääb ikkagi ainult vahendiks, et seletada seda, mida inimeste südameisse on toonud usk. See on usu- ja Kristuse-vastane vaim, kes püüab panna kangi Pühakirja inimlike pragude vahele, et Kristuse kogudust, kelle kätte kord jääb võit usu läbi, kõikuma panna. Meie tarvitame teadust selle julgusega, et kõik on meie päralt, aga meie oleme Kristuse päralt (1Kr 3:22–23). Meile läheb teadust tarvis Kirja seletamiseks. Pühakirjal ei ole aga teaduse tugesid vaja ega karda ta teaduse kangutamisi enese kallal.

Harald Põld: Kuidas ma õigesti loen oma Piiblit?⁵⁰

Lõuna-Eestis kuulsin ma ühte kirikuõpetajat kuulustunnis ütlevat: „Meie rahvast armastab Jumala sõna, saab ka seda sõna palju kuulda ja kuuleb seda heameelega, aga ta loeb vähe ehk ei loegi Piiblit.“ See ütlus tabab vist naela pihta ja seletab ka, miks meil on küllalt usulist huvi, aga nii vähe usulisi tunnetusi ja usu sügavust. Sest usk tuleb küll kuulutusest, nagu Kiri ütleb, ja kuulutamine Jumala sõnast (Rm 10:17). Aga ei saa ikka praegusel ajal, kus iga-sugune trükisõna nii palju tähendab, omandada õiget ja kindlat usku ilma Kirja lugemata ja isiklikult uurimata. Meil võivad olla head Sõna kuulutajad – kahjuks on neid vähe – ja võime neid ka palju kuulda, kuid kõike, mida Jeesus meile on tahtnud öelda, ei saa me ometi kuulda nende suust, sest inimesed on oma kõnes siiski ühe külgsed ega ole täiuslikud. Aga Jumala sõna ise toob meile ette *kõik*, mis läheb meile tarvis meie usuks. Ja pealegi võivad inimesed olla ka ekslikud.

⁵⁰ Ilmunud ajakirjas Noorte Juht 1935: 78–82, 112–114 ja 137–139.

Seepärast käsib Issand tähele panna, et meie valeprohvetite ja valeõpetajate küüsi ei satu. Seda aga saame siis teha, kui meie ise Pühakirja uurime, nii nagu me loeme seda Ap 17:11 beroialastest, kes heameelega võtsid vastu Pauluse ja Siilase sõna, aga ka „uurisid iga päev Pühakirjast, kas see on nõnda“. Nii meie ajame oma usu juured elava vee allikasse ning võtame sealt enestele kosutust ja kinnitust selleks, et meie usk ei raueks, vaid kasvaks ja saaks täielikuks, nii et meegi kohta võib kehtida Taaveti sõna: „Õnnis on inimene ... kes uurib Issanda Seadust ööd ja päevad. Siis ta on otsekui puu, mis on istutatud veeojade äärde, mis vilja annab omal ajal ja mille lehed ei närtsi; ja kõik, mis ta teeb, läheb korda“ (Ps 1:1j). Ega muidu Pauluski manitse oma noort abilist Timoteost: „Aga sina püsi selles, mida sa oled õppinud ... kuna sa tunned lapsest saadik *pühi kirju, mis võivad sulle tarkust anda* päästeks usu kaudu, mis on Kristuses Jeesuses“ (2Tm 3:14j).

Et Piiblit palju vähem loetakse kui on tarvis ja kui seda tahetakse ja püütakse teha, oleneb suurelt osalt sellest, et teda ei osata õieti lugeda. Tema lugemist takistab ning peletab sellest eemale juba ta lehekülgede suur arv ja laialdane sisu, aga veel enam tema lihalikule inimesele võõrapärane kõne ja omapärane väljendusviis, mis takistab hetkelist arusaamist ning võtab ära himu seda kätte võtta ja jälle lugeda. Sellepärast pole tähtsuseta kõnelda Piibli õigest lugemisest, ja tahavad needki read kaasa aidata selleks, et Piiblit meie noorte seas paremini ja suurema arusaamise ja kasuga loetaks. Järgnegu siis siin mõned lühikesed juhised Piibli õigeks lugemiseks.

1. Esimene tingimus Piibli kasulikule lugemisele on, et meie seda loeksime **õige sihiga**. Piiblit võib ju lugeda mitmesuguse sihiga. Teda loetakse teaduslikus mõttes kui ajaloo allikat ehk kui suurt mõtteteaduse ja vana tarkuse kogu. Teda loetakse kui usundi väljendust võrdlemiseks teiste usundiliste raamatutega. Niisugune lugemine ei ole keelatud, kuid sellel ei ole meie usu kinnituseks

ja äratuseks kuigi suurt kasu. Tahame seda raamatut tõesti lugeda oma usule kasuks, siis peame teda ka lugema usulise sihiga, nimelt põleva küsimusega hinges: „*Mis ma pean tegema, et ma igavese elu päriksin?*“ (Mk 10:17). Seega on juba öeldud, et meie teda ei tohi lugeda selleks, et tema tõdesid arvustada ning püüda maha salata. Meie hingel on ju nagu Taaveti ütleb, „janu Jumala järele, elava Jumala järele“ (Ps 42:3), ja teda ei saa meie otsida mujalt kui Jumala sõnast, kui Piibliraamatust. Sellepärast ongi teiseks tingimuseks õigel piiblilugemisel, et

2. meie loeme seda kui **Jumala sõna**; sest seda tahab Piibel olla, nagu meie suure Piibli pealkirigi seda ütleb. Selles raamatus räägib meiega üksnes Jumal, ja see tema sõna on kõige kindlam alus meie usule, kindlam kui meie usulised elamused ja kogemused, nagu seda väljendab kõige selgemini apostel Peetrus, kui ta räägib sellest, mis tema ja teised jüngrid ise on elanud läbi sellel mäel, kus Jeesust muudeti, kus nad oma silmaga nägid Jeesuse taevalikku au ja oma kõrvaga kuulsid Jumala Isa enese tunnistust: „See on minu armast Poeg, temast mul on hea meel!“ Sellele läbielamusele ja kogemusele rajades oma jutustusi ja kirjutisi Jeesusest, ei arva nimelt Peetrus seda alust mitte küllalt kindlaks, sest inimene ei tohi ju ennast ka uskuda, ja sellepärast ta ütleb oma isiklike tunnistuste kohta: „Aga meil on *kindlam* prohveti *sõna*, ja te teete hästi, et te seda tähele panete kui küünalt, mis paistab pimedas paigas, kuni päev jõuab kätte ning koidutäht tõuseb teie südames“ (2Pt 1:16–19), s.o kuni te jõuate veendunud usule. Ka Paulus, kui ta püüab oma lugejaid veenda Kristuse ülestõusmises ja ette toob kõik tunnistajad, kes ülestõusnud Õnnistegijat on näinud, ka iseene, ei pane oma tõestustes pearõhu mitte neile nägemistele, vaid sellele, et see on sündinud *Kirjade järele* (1Kr 15:3–8). Juba Taavet Vanas Testamendis tunnistab: „*Sinu sõna* on mu jalale lambiks ja valguseks mu jalgteel“ (Ps 119:105).

Piibel on Jumala sõna, kes on rääkinud inimestele mitmel kor-

ral ja mitmel kombel (Hb 1:1) ja mida Jumala Vaim on sisendanud Jumala meestele ning lasknud neil seda kirja panna (2Tm 3:16; 2Pt 1:21). Ja ta on Jumala sõna võrdselt Vanas ja Uues Testamendis. Me võime Vana ja Uut Testamenti võrrelda inimese mõlema silmaga, kui need on täiesti terved. Nad mõlemad näevad ühesuguselt. Kui me sulgeme parema silma, võime näha vasakuga; ja kui me sulgeme vasaku silma, võime niisama hästi näha paremaga; mõlemaga korraga näeme aga täielikumalt. Kogu Jumala tõtt, mida sisaldab Uus Testament, sisaldab ka Vana Testament ning ümberpöörduvalt. Mõlemaid on aga tarvis ühte viisi avada ja mõlemaga ühte viisi vaadata, kui meie tahame selgesti näha ja kuulda, mida Jumal meile tahab ütelda. Võimalik on aga ka teise abil üksi seda kõike näha ja kuulda. Iga Uue Testamendi sõna taga seisab Vana Testamendi sõna ja iga Vana Testamendi sõna leiab oma seletuse Uues Testamendis. Sellepärast ongi Vana ja Uus Testament nii seotud teineteisega, et Jumala sõnast keegi selgesti ei saa aru, kes mõlemaid ühte viisi ei uuri. Ainult ka see, kes Vanas ja Uues Testamendis näeb ühte ja sama tõde, tunneb õieti ära, et Vana Testament on igas oma osas ja igas omas teos ja sõnas Jumala sõna, ja et *kogu Piibel* mitte ainult ei sisalda Jumala sõna, vaid *on Jumala sõna* otsast otsani.

Et Piibel on Jumala sõna, näitab ka selle raamatu ajalooline areng. Tema üksikute osade kogunemist ja liitumist selleks, mis ta praegu on, on juhtinud Jumal, ja et tema sisu ei muudetaks ega muutuks, selle eest on hoolt kannud Jumal ise. Või ei ole see Jumala ime, et meil terves ristikoguduses igal pool, kõigi usuvaadete lahkuminemisele vaatamata on *üks ja sama Piibel*, ja et hoolimata hulkadest samataolistest vanaaegsetest ristiusulistest raamatutest, nagu on Piibli üksikud raamatud, ometigi just Piiblik্স põimitud raamatud on ühel meelel nopitud välja teiste hulgast kui püha Kiri? Ja et Piibli algkeeled, heebrea ja kreeka, ja esimene neid tõlgitsev keel, ladina, on Piibli osade valmimisel muutunud surnud keelteks, on Jumala eriline tarkus olnud selleks, et Piibli mõisted ei saaks muutuda. Muutub ju elavais keeltes ühtelugu sõnade tähendus.

Näiteks oleme eesti keeles läbi elanud, et sõnal „õpetaja“ oli kahekümne aasta eest hoopis teine tähendus kui praegu: ta tähendas ainult kirikuõpetajat, praegu aga ta tähendab juba kirjakeeles peaaegu ainuüksi endist „kooliõpetajat“. Ja nii on paljude teiste mõistetega lugu. Sellepärast ongi vahetevahel tarvis piiblitõlkeid jälle revideerida ja nende keelt parandada, ja on meiegi eesti piiblitõlge revideerimise all ja parandusel. Piibli algkeeles püsib aga muutumatu ja tema sõnade mõisted ja mõtted püsivad samadena, mis nad olid Jeesuse ja apostlite ajal. Ja et meie neid mõtteid ja mõisteid tunneksime ja teaksime, on meil ladina keel ja veel mõni teinegi surnud vana keel ja kirjandus juhatajaks. Ja ka seegi, et Piibliraamatut ei ole saadud hävitada maa pealt, ehkki seda suure võimuga küllalt on üritatud just aegadel, kus ta alles oli olemas käsikirjades ja harvades eksemplarides, on olnud Jumala suur hool. Nii on see raamat igapäidi Jumala enese sõna, ja sellepärast loeme meie Piiblit ainult siis õieti, kui

3. meie loeme seda täieliku usalduse ja usuga, et meil on käes kõige kindlam tõde, mis ülem on kui kõik inimese mõistuse ja tarkuse tõed. Et Kirja tõed kokku ei käi meie hariliku mõistusega, ja et neid tuleb õppida ja omastada, on loomulik, sest et Jumala mõtted on teised kui inimese mõtted, nagu Jumal ise ütleb prohvet Jesaja suu läbi: „Minu mõtted ei ole teie mõtted, ja teie teed ei ole minu teed, ütleb Issand. Sest otsekui taevad on maast kõrgemal, nõnda on minu teed kõrgemad kui teie teed, ja minu mõtted kõrgemad kui teie mõtted“ (Js 55:8). See vahe Jumala ja meie mõtteviisi vahel on ka nagu veel liigseks tõestuseks, et Piibel ei ole inimeste sõna, vaid Jumala sõna, sest inimestele ei ole oma sõna võõras ega vastumeelt, eriti kui see juba tuhandete aastate eest on öeldud. Ka ei ole inimeste tõed ja tõekspidamised igavesed. Ka niisugune meie meelest kindel tõde, et $2 \times 2 = 4$, ei ole igavene, vaid on lõppenud, kui viimase inimese pealuu on kõdunemisele määratud, sest see tõde on ainult meie inimlik mõttevorm ja sellepärast ka kaduv ühes

meie mõtetega. Jumala sõna ja sõnad aga on igavesed, nagu Vana Testament ütleb prohvet Jesaja suu läbi: „Kõik liha on nagu rohi ja kõik tema hiilgus nagu õieke väljal ... Rohi kuivab ära, õieke närtsib, aga meie Jumala sõna püsib igavesti“ (Js 40:4,8). Ja Jeesus tunnustab oma ülempreesterlikus palves Isa kohta: „Sinu sõna on tõde“ (Jh 17:17).

Piiblit lugedes ja uurides peab meid juhtima veendumus, et meie otsime ja leiame Piiblist tõe. Kuidas aga seda leida, ütleb Jeesus *rahvale, kes teda uskusid* ja usaldasid: „Kui te jääte minu sõnasse, siis te olete tõesti minu jüngrid ning tunnetate tõde“ (Jh 8:31–32). Mida tähendab Jeesuse sõnasse jääda, see nõuab veidi seletust. Ka ei pääse me mööda küsimusest: *Mis on tõde?*, kuigi meie ei küsi seda Pilatuse mõttes kahtlemisega, vaid täie tõsiduse ja usaldusega.

Jeesuse sõnasse ja üldse Jumala sõnasse jääda tähendab seda vastu võtta, seda järgida, seda mööda menetleda ka siis, kui meie sellest aru ei saa ja see näib meie mõistusele täiesti vastuvõtmatu. Meie peame võtma oma mõistuse vangi, nii nagu ütleb apostel Paulus (vt 1Kr 1:18–25; 2:4–15). Meie peame suhtuma Jumala sõnasse nõnda, nagu suhtus sellesse Jeesuse ema Maarja. Kui ta karjastelt kuulis, mida Jumal Petlemma väljal ingli läbi oli ütelnud, „jättis ta kõik need sõnad meelde, mõtiskledes nende üle oma südames“ (Lk 2:19). Samuti talitas ta, kui kaheteistaastane Jeesus tema mehele ja temale ütles: „Miks te siis olete mind otsinud? Kas te ei teadnud, et ma pean olema neis paigus, mis on mu Isa päralt?“ (Lk 2:49–51). Maarja ei lasknud sõna ununeda, ta meenutas neid ühtelugu ja mõtiskles nende üle. Ning siis tuli tund, mil temale kõik sai selgeks, ka see imelik sõna mõõgast, mis tema hingest pidi läbi minema ja millest kõneles templis vaga Siimeon (Lk 2:35). Enne tuleb sõna kõikumatult usaldada ja uskuda, siis alles saame selle tõtt näha, nagu Jeesus ütles ka Maarjale: „Kui sa usuksid, näeksid sa Jumala au“ (Jh 11:40).

Asjalugu Jumala sõnast arusaamisega ja tema tõe äratundmi-

sega on sarnane õpilase arusaamisega sellest, mida temale koolis õpetatakse. Alama klassi õpilane ei saa aru sellest, mida ülemas klassis õpetatakse. Ja ta omaski klassis tuleb tunde, kus ta õpetaja seletust õieti ei mõistnud ja asi jäi temale arusaamatuks. Aga ta pidi ülesande ikkagi kätte õppima, ka pähe tuupima, kui muidu ei saanud. Ja, võib olla, ütles ta selle üksi oma õpetajale ja asi jäi veelgi arusaamatuks. Aga kui õpilane jäi asja juurde, see tähendab, kui ta kooli pooleli ei jätnud, vaid õppis edasi, jõudis kätte aeg, et temale asi iseenesest selgus. Ülemas klassis on alama klassi ülesanded iseenesest arusaadavad. Kes jääb Jeesuse õpetuse juurde, tema sõnade sisse, sellele selguvad vähehaaval enne temale täitsa arusaamatud ja vastuvõetamatud Piibli sõnad iseenesest. On aga tarvis jääda sõnasse, on tarvis lugeda Piiblit hoolega ka sealt, kus temast veel mitte ei saada aru.

Siis on aga ka vaja pidada silmas, et Piibli tõde ei ole mitte sama kui tõde harilikus elus. Seal me peame tõeks, mis käib kokku nõndanimetatud faktidega ehk tõsiasjadega. Piibli tõde on palju sügavam. Piibli järgi on ainus tõde Jumala sõna ja selle tuum on *Jeesus Kristus*, kes ise ütleb: „*Mina olen tõde*“ (Jh 14:6). Kui see, mida meie maises elus peame tõeks, ei käi kokku Jumala sõnaga ja Kristuse olemisega, siis ei olegi see usu mõttes tõde. Kristus üksi on absoluutne ja määramata tõde. Sellepärast tõtt otsides

4. me peame lugema Piiblit, otsides Kristust. Meie usuisa Martin Luther ütleb: „Kui sa Piibli ka tuhat korda oled läbi lugenud, ja ei ole sealt Kristust leidnud, oled sa seda lugenud asjata!“ Kristus ise ka käsib sealt seest otsida teda. Ta ütleb ju: „Te uurite pühi kirju, sest te arvate nendest saavat igavese elu – ja just need on, mis tunnistavad minust“ (Jh 5:39). Kristus aga mõtleb Kirjast rääkides kõigepealt Vanale Testamendile. Ka see räägib otsast otsani Kristusest, nagu ta ise seda ütleb Ülestõusnuna oma jüngritele: „Moosese Seaduses ja Prohvetites ja Psalmides on minu kohta kirjutatud“ (Lk 24:44). Ent juudi Piibel luges ja loeb ka tänapäeval

Joosefa, Kohtumõistjate, Saamueli ja Kuningate raamatud prohvetite raamatute hulka, neid nimetades „vanemateks prohvetiteks“. Kõigist neist raamatuist tuleb Kristust otsida ja leida. Kes nõnda loeb Piiblit, see loeb seda õigesti. Kristust leides leiame Jumala, sest Kristus on tõeline Jumal; ta on oma Isa *täiuslik* ilmutus. Kes ei otsi Kristust, ei leia ka Jumalat, sest „kellel ei ole Poega, sellel ei ole ka Isa“, ütleb apostel Johannes (1Jh 2:23). Ja need petavad iseendid, kes arvavad Jumala olevat leidnud ja teda tundvat, ja ei ole Kristust ometi mitte õigesti ära tundnud. Paganatel, muhameedlastel ja juutidel puudub ju tõeline Jumala tunnetus, sest et neil ei ole Kristuse tunnetust, ja nad ei tea õiget teed Jumala juurde ega pääse ka Jumala ligi kõigi oma vagadele üritustele vaatamata. „Kellegi muu läbi ei ole päästet, sest taeva all ei ole antud inimestele ühtegi teist nime, kelle läbi meid päästetaks“, kui üksnes Kristuse nimi (Ap 4:12). Sellepärast on Jumal pannud inimesed otsima seda Issandat. Ka paganad, nagu juudidki, otsivad teda. Ja imelik on, et avalik Jumala salgamine ei leia maad seal, kus ei ole puutunud kokku Kristusega. Paganad ei salga Jumalat; salgamine ja loobumine Jumalast algab kristlaste juurest. Kristuse ees peab inimene otsustama, kas ta tahab vastu võtta Jumala või teda salata ja temale selja pöörata. Kristust salates ta salgab Jumala, kuigi ta veel Jumalat tahab tunnustada ja võib olla, ka tema poole palvetada. Sellepärast on Kristuse leidmine nii vajalik; sellest üksi oleneb ju meie igavene elu, meie õndsus. Kristust ei saa aga mitte leida omast meelest ja väest, sest „ükski ei suuda öelda: „Jeesus on Issand!“ muidu kui Pühas Vaimus“ (1Kr 12:3).

5. Piiblit tuleb lugeda, paludes juhatus Pühast Vaimust. Püha Vaim on ju see, kes Pühakirja läbi meiega räägib ning meid kutsub. Tema on see, kes meid valgustab ja meid äratab usule Jeesusesse Kristusesse, keda meie Piiblist otsime. Esimene asi, millega tema meid haarab, on patutunne, mis meid vaevab tõsisel piiblilugemisel. See on ärkamine usule; ja kes seda veel ei ole tundnud, selle

südan ei ole Püha Vaim veel puudutanud. Seda peame teadma. Jeesus ütleb, et „toob maailmale selguse patu kohta“ (Jh 16:8). On ta sinule seda juba teinud selgeks või ei tea sa veel õieti, mis on patt ja kõige patu alus? Pühakiri näitab ju meile meie süüd, meie vigadusi, ja meie peame laskma seda sündida: meie peame laskma endid manitseda, noomida ja õpetada. Ja üksnes siis loed saab Piiblit õigesti, kui sa püha sõna läbi saad süüaluseks Jumala ees ning tunned, et Jumalal on täielik õigus sind karistada ja häbistada su patu pärast. Sest siis ainult sa hakkad igatsema ja otsima Jumala suurt armu, mis sind üksi võib patust päästa. Kui sul see kõik veel puudub, ei ole sa õige Piibli lugeja ega ole sul veel Vaimu, kes sind õigesti juhivad. Seda puudust tundes, hakka hüüdma appi Jumalat ja temalt paluma Püha Vaimu, et sa tema püha sõna võiksid tema armu läbi uskuda, ja et sa omandaksid „südame valgustatud silmad“, mida Paulus soovib Eefesose rahvale, et nad õigesti tunnetaksid Kristust (Ef 1:18). Püha Vaimu saamiseks aga on meil see kindel töötus, et meie selle saame, nagu Jeesus ütleb: „Kui nüüd teie, kes olete kurjad, oskate anda häid ande oma lastele, kui palju enam Isa taevast annab Püha Vaimu neile, kes teda paluvad“ (Lk 11:13). Ei ole tõesti veel keegi, kes südamest palus Jumalalt tema Püha Vaimu, oma põlvedelt tõusnud teda saamata. Oled sa, noor vend, noor õde, Jumalat juba südamest palunud Püha Vaimu anni pärast? Ja kui sa seda ei ole teinud, siis ära imesta, kui sa usuteel ei saa õigele järjele. Ilma Püha Vaimuta „ei saa uskuda Jeesusesse Kristusesse, oma Issandasse, ega tulla tema juurde“, nagu ütleb Väike katekismus (II ptk, 3 õpetus). Meie ei leia Kristust Kirjast, kui Vaim meid ei juhata. Meie ei saa aga ka Püha Vaimu ilma Sõna lugemata, sest Jumala sõna just on Püha Vaimu tööriist, ja Sõna läbi tuleb tema ka meie juurde. Ka sellegi pärast peame kasvõi enese kiuste hoolsasti lugema Piiblit.

6. Meil tuleb siis Piiblit lugeda alatasa ja järjekindlalt. Püha Vaimu juurdevool katkeb ja lonkab, kui me jätame hooletusse Piib-

li lugemise. Piiblist mitte hoolida tähendab sama kui mitte hoolida telefoni või telegraafi juhtmete rikkest, mis ometi katkestab ühenduse kahe kõneleja vahel. Ja kui sa kodust oled eemal, kui kahju on sul siis, kui ühendus koduga on katkenud ja sa ei saa ühendust koduga juhtmete rikke pärast. Sellepärast on Taavetil õigus kiita õndsaks neid, kes Issanda käsuõpetust uurivad ööd ja päevad: „Siis ta on otsekui puu, mis on istutatud veeojade äärde, mis vilja annab omal ajal ja mille lehed ei närtsi; ja kõik, mis ta teeb, läheb korda“ (Ps 1:2–3). Ööd ja päevad peame olema ühenduses Jumala sõnaga. See ei toimu küll alati nii, et meie vahetpidamata istume Piibli taga, aga meie mõtted peavad alati olema Jumala sõna juures ja Jumala riigi teedel. Ärkame me öösel üles, käime me teed või oleme tööl, viibivad meie mõtted siis kuulnud ja pähejäänud Jumala sõnade juures. Sellepärast on ka väga vajalik, et meie ka õpime pähe Jumala sõnu, piiblisalme, ja on see üks kõige kavalamaist Jumala vaenlase, pimeduse riigi vürsti, võtetest, et ta vastu seisab Pühakirja kohtade ja katekismuse päheõppimisele ehk nagu halvaks panevalt öeldakse, tuupimisele koolides ja laste õpetamisel. Küll on hea, kui noorelt on kogutud Jumala sõna varaaidast, Piiblist, ka teri mälestusse. Kui tulevad haigused, vanadus ja muud hädad, mis teevad Piibli lugemise silmadega võimatuks, on inimesel võtta neist kogutud tagavaradest oma hinge toiduseks. Sest on küll lõpmata kahju, kui inimene oma mälestusse ei ole saanud koguda Jumala sõna. Sellepärast, noored, õppige veel seda: katsuge katekismust ja piiblisalme ka enesele üles ütelda, eriti öistel ärkveloleku hetkedel oma voodis. Katekismust aga ma nimetan siin sellepärast, et meie ristiusu viis peatükki on Piibli kõige lühem kokkuvõte, ja et see kokkuvõte võimaldab meile ka Piibli õige arusaamise.

Siis aga lugege Piiblit ka järjekindlalt, s.t seatud hetkedel iga päev, ja teatavas järjekorras. See järjekord võib olla kõigepealt lihtsalt sama, mille Jumal Piibli üksikraamatutele on andnud, s.o: otsast peale kuni lõpuni. See võib ka olla teistsugune. Võib ehk uurida enne Uut Testamenti, siis Vana Testamenti.

Võib aga ennast ka juhtida lasta neist, kes on Piiblit ise juba palju lugenud. Seal ma soovitasin Piibli lugejaile – algajaile kõigepealt süveneda kolmesse esimesse evangeeliumi (Matteus, Markus, Luukas), siis siirduda Vana Testamendi esimesse ja teise Moosese raamatusse, siis lugeda Saamueli raamatuid, selle järele tutvuda Taaveti lauluraamatuga, siis katsuda lugeda prohvet Jesajat, uuesti üle minna Uude Testamenti, korrata kolm esimest evangeeliumi, lugeda läbi Johannese evangeelium, asuda edasi apostel Pauluse juurde, kõige esmalt vahest lugeda esimest kirja Korintose rahvale, siis apostlite tegude raamatut, ja siis juba vabal valikul, kuid kõige lõpuks vast Taanieli, Sakarja ja Ilmutuse raamatut. Hea on ka ühe ja teise raamatu kordamine, enne kui edasi minna. Seda näitab juba siis lugemise suund ja arusaamine ise.

Alatistele ja järjekorralistele lugejatele, aga ka ajutistele, ei ole ka halb lugedes Piiblit kinni pidada kirikuaasta korrast, ja lugeda Piiblit mõne piiblikalendri järgi.

Piibli uurijatele soovitaksin aga ka Piiblit lugedes ühte teatavat mõistet ehk mõtet jälgides ja Piiblit vahel, nagu Luther ütleb, läbi joostes, et ühe mõtte ehk mõiste kohta jõuda selgusele.

Viimati kujuneb Piibli lugejale iseenesest tema lugemise viis ja saab ka selgeks, et ta lugemisega ei saa eluajal valmis, et Piibli eluvee allikad on nii sügavad, et meie neid elades ei jõua juua tühjaks, ka siis mitte, kui meie peaksime elama tuhandeid aastaid. Meie harjume selle eluveega nii ära, et meil on võimata loobuda selle alalisest joomisest, ja et ükski vägi meid ei suuda sellest võrutada. Siis vast meie ka hakkame Piiblit päris õigesti lugema, sest siis saame temast ka õigesti ja täiesti aru. Ja see on viimane tähtis nõudmine Piibli lugemisele,

7. et meie loeme Piiblit õige arusaamisega, õige mõistmisega. Seda tuleb aga ka kohe algusest panna tähele ja pidada silmas. Ja selleks läheb siis ka tarvis juhatust ja näpunäiteid nende poolt, kes Piiblit ja Piibli õpetust sügavamalt tunnevad. Seda saame osalt

Jumala sõna avalikust kuulutamisest, jutlustest ja piiblitundidest, mida piiblitugejad ei jäta kasutamata. See aga üksi veel ei rahulda tõsisid Piibli lugejaid: sellepärast on tarvis ka tunda juhiseid, mis meid viivad Piibli õigele arusaamisele. Kuidas Piiblit õigesti mõista, kuidas tema mõtetest õigesti aru saada, see on väga laialdane küsimus.

Harald Põld: Lasteristimine ja „usuristimine“

Erinevalt armulauast ei tõsta Harald Põld ristimist luterluse aluste või tunnuste hulka, ilmselt kuna ristimisega ei seendu midagi spetsiifiliselt luterlikku. Siiski peab ta *lasteristimise* küsimust luterlikult seisukohalt ülimalt oluliseks: „Evangeelne-luterlik kirik on kõigist evangeelsetest kirikutest üle kogu maailma kõige kindlam lasteristimise pooldaja. Seepärast on ta ka kõige valjem vastuseisja kõigile usuvooludele, mis lasteristimist põlgavad“ (1927/2: 98).

Põld arutleb lasteristimise vajalikkuse üle pikalt, polemiseerides „usuristijatega“, eriti baptistidega (järjena ilmunud artiklis „Lasteristimine ja „usuristimine““ jm) ning esitades tuntud argumente, mida võib leida ka mujalt. Muuseas pooldas ta ka Martin Lutheri vaadet intuitiivse teadvustamata usuvormi, nn lapseusu olemasolu kohta juba imikutel. Esitagem siinkohal olulisemaid löike tema arutlustest.

„Tähelepanuväärne on juba Jeesuse ristimise juures, et siin tegutseb Kolmainu Jumal ise. Poeg on oma jumalikkuse poolest käsuaandja, inimlikkuse poolest aga ristitav isik. Jumal Isa ütleb ristimissõnad: „See on mu armas Poeg, kellest mul on hea meel!“ Ja Püha Vaim on hõljumas Isa ja Poja vahel (Mk 1:9jj). Jeesuse ristimine on ainus koht Uues Testamendis, kus Kolmainusus ilmutas ennast kahele inimlikule tunnistajale – Ristija Johannesele ja Jeesusele. Siit selgub ka meie ristimise tähendus. Meid ristitakse

Jeesuse käsul ja meid ristitakse Kolmainu Jumala sisse. Ja ristimiskäsk on ainus Jeesuse sõna, kus ta nimetab selgesti kolmainu Jumalat (Mt 28:18). Ka meie ristija on kolmainus Jumal ise. Ainult vett paneb patune inimene, nagu seal Ristija Johannes. Nii on ristimine ikka ainult Jumala tegu: see on uuestisünnitamise tegu“ (1925/3: 18).

„Nii nagu Püha Vaim tuli neitsi Maarja peale ja neitsi sai seeläbi ihulikult käima peale (Lk 1:35), tuleb Püha Vaim ristimises meie peale ja paneb meie sisse kadumatu seemne (Jh 1:13; 3:5), millest sünnib uus inimene meie sees, kes on Kristus ise, ja meie saame uuteks inimesteks. Uuestisündimine, Kristuse sündimine meie sees, on meie julgekssaamine oma hingeõndsuse pärast, see on kindla usu tõusmine sellesse, et me oleme Jumala lapsed. Ja uuestisündimine on Vaimu valamine *meie sisse* (Rm 5:5; 8:14), nii nagu ristimine oli selle Vaimu väljavalamine *meie peale*. Sest nelipühaim ei olnud ainult Püha Vaimu väljavalamine jüngerite peale. Seda ta oli küll nähtavalt nähtava kinnitusena sellele ristimisele, mille nad said varem, kui Jeesus jüngerid tegi ja ristis (1Jh 4:1–2). Kuid nelipühaim oli ka ja oli seda iseäranis – Püha Vaimu väljavalamine *nende sisse*, nagu ka on öeldud: „Ja nad kõik said täis Püha Vaimu“ (Ap 2:4). Nii sündis Kristus nende sees – sündis uus inimene. Nii said nad selle elu, millest nad tunnistasid: „Nüüd ei ela enam mina, vaid Kristus elab minu sees“ (Gl 2:20).

Neist tähelepanekuist järgneb iseenesest, kuidas Kristuse kogudust ehk kirikut nähtavalt ehk välispisidelt tuleb ehitada. Seda tuleb teha ristimise läbi ja õpetamise läbi. Viimast läheb selleks tarvis, et tõuseks usk, mis tekitab uuestisündimise ja Vaimu väljavalamise meie sisse. See toiming vastab täielikult sellele käsule, mille kiriku ehitaja Püha Vaim andis taevassemineva Issanda suu läbi (Ap 1:2) tema jüngerite kogudusele: „Minge siis, tehke jüngeriteks kõik rahvad, ristides neid Isa ja Poja ja Püha Vaimu nimesse ja õpetades neid pidama kõike, mida mina olen teil käskinud“ (Mt 28:19–20) (1924/1: 284j).

„Usuristijad aga seavad mõistuse usule tingimuseks seetõttu, et neil ka teine arusaamine on usust, kui meil luterlastel. Räägib ju Pühakiri ise kahesugusest usust: ühest, mis n inimliku tarkuse sõnades, ja teisest, mis on Jumala väes (1Kr 2:4–5). Esimese jaoks on muidugi mõistust tarvis, sest tarkuse asukoht on mõistuses, teine teeb aga tööd inimese juures ka mõistust kõrvale jättes, sest Jumala vägi saab täiesti ka ilma meie mõistusega meie sees toimida. Kui Jumala töö valmis, ei jää mõistuse osaks muud, kui sellele alla anda ja seda tunnustada. Selle tunnustamises hakkavadki usuristijad vastu Jumala seadusele vastu. Kõige halvem on aga, et nad hakkavad vastu ka Jumala sõnale, kui nad tõendavad: lapsel ei olevat usku.

Kellele peame julgema me endid rohkem põhjendada: kas usuristijate väitele või Jeesuse sõnadele, kes selgesti ütleb, et *lastel on usk* ja kes kõige valjumat karistust ähvardab neile, kes lapsi halvemaks teevad, kui nad on. Seda sõna peaksid kõik need uhked seletajad tähele panema, kes ütlevad, nagu sagedasti oleme kuulnud: „Vastsündinud last ristida ehk kassipoega vette kasta, on üks ja seesama!“ Niisuguse pilkamisega ei saa mööda tõsiasjadest ega saa Jumala selget sõna ümber lükata.

Sest nõnda kirjutab evangelist Matteus: „Selsamal tunnil astusid jüngerid Jeesuse juurde ja küsisid: Kes küll on suurim taevariigis? Ja Jeesus kutsus ühe lapse, pani nende keskele seisma ja ütles: „Tõesti, ma ütlen teile, kui te ei pöördu ega saa kui lapsed, ei pääse te taevariiki ... Aga kes iganes on püüniseks kellele tahes neist pisikestest minusse uskujaist, sellele oleks parem, et talle vesikivi kaela riputataks ja ta uputataks mere sügavusse“ (Mt 18:1–3,6).

Selge peaks selles loos olema iseenesest, et siin pole juttu võimalikest lastest, nagu mõned usuristijad püüavad väita, vaid juttu on päris lihaliiksetest lastest. Aga sellise väärseletuse võimalust nägi Jeesus vist ka ette, kui ta allpool lauses „laste“ asemel ütles veel selgemini: neist „pisikestest“. Jeesus ütleb siis igatahes, et lastel on usku. Kui ristimine nõuab eeldusena usku, siis on see tingimus las-

te juures täidetud. Jeesus ise on tunnistaja. Tõeks jääb siis ka see, mida prohvet Jeremija ütleb uue seaduse kohta: „Nad kõik tunnevad mind, niihästi pisikesed kui suured“ (Jr 31:34). Luterlased jäävad nende Jumala enese sõnade juurde püsima ja tunnevad endid igatpidi õigustatuna oma lapsi ristima“ (1927/2: 115).

„Kellele aga ristitud laps sugugi ei meeldi, on – *kurat*. Tema neelaks lapse heameelega ära, kuid ta ei saa lapsele midagi teha ega saa lapsega midagi peale hakata. Miks aga kurat lapsele ligi ei pääse, selle põhjuseks on, et lapsel ei ole veel mõistust. Sest inimese *mõistus* on uks, mille kaudu kurat kõigepealt ja kõige hõlpsamini inimese hingesse pääseb. Ilma mõistusega pole uskmatust ja uskmatust on esimene asi, mida kurat inimesse püüab istutada, sest uskmatust on kõigi pattude aluseks ja pattude patt. Uskmatust on peapatt ja teised patud, millele kurat ahvatleb, on ainult abinõud, et inimest uskmatustesse kinni pidada. Uskmatust aga on Jumala sõna vaks pidamine ja seetõttu ka vale armastamine. Valetamine ja uskmatust on ühe ja sama pahe kaks külge. Ka valetada on võimatu ilma mõistusega ning kõige kavalamatel valetajatel peab olema kõige teravam mõistus.

Kui nüüd laps kasvab ja mõistusele tuleb, siis algab kohe kuradi töö tema kallal ja tema esimene mure on last, kes ristimise läbi on Jumala lapseks saanud, Jumala juurest ära kiskuda ja oma lapseks teha. Selleks püüab kurat kõigepealt lapse mõistust enese meelevalla alla saada. Ja on lausa imestamisväärne, kui vara lapsed, kes kõrvalt – ei vanemate ega teiste suust – ühtki valet pole kuulnud, juba valetada oskavad ning vahel koguni nii tõsise näoga, et vaevalt oskad lapsest aru saada, kui ta juba valetab. Muidu laps ehk veel palju mõelda, küsida ega pärida ei oska, aga vale on juba tema sees. Igast lapsest kurat sel teel küll jagu ei saa – on lapsi, kes jäävad tõesse. Aga paljud ta tõmbab nõnda ju õige vara oma võrku ning on selles asjas vahest kõige agaram just jumalakartlike vanemate laste juures.

Niipea kui laps saab suuremaks, on hingevaenlane ametis, et

last uskmatuks teha. Paljudel juhtudel on temale juba vanemad ise abiks: nad on lasknud küll lapse ristida, aga usku nad ei taha õpetada või lükkavad õpetamise edasi, kuni lapse mõistus kasvab – seega ka siis kangem on vastu panema usu mõjudele. Teistel juhtudel, mida on veel enam, tuleb kool temale appi: see, kes on usuõpetuse vastane või kui ta usku õpetab, siis segast ja kahvatut, mis ei jäta jäädavaid muljeid südamesse, vaid arendab lugupidamatust usu vastu. Nii saab kurat kätte oma eesmärgi. Sest kui usk on riisutud ehk sellest ei hoolita, pole ristimisest enam aitamata ega kasu. On ju Jeesus ütelnud: „Aga kes ei usu, see mõistetakse hukka“ (Mt 16:16).

Et inimese mõistus on ukseks kuradile ja kurat sellest kõige enim kinni haarab, seda näitab juba esimene pattulangemise lugu (1Ms 3). Seal püüdis madu Eevat uskmatuks teha Jumala sõna vastu, temale Jumala käsku tühise ja valena esitades ning temale suurt tarkust ja tundmist lubades, kui ta usu maha jätab ega hooli Jumala käsust. Ja see on kuradi võte veel tänapäevalgi: mõistuse kaudu saab ta praegugi inimesi kõige hõlpsamini Jumalast lahti kiskuda, kui ta neid julgeks teeb oma tarkuse ja teadmise peale ja neid õpetab nende oma mõistust kõigi asjade mõõdupuuks tegema. Inimene hakkab siis nõudma, et kõik, mis talle esitatakse ja pakutakse, peab painduma tema mõistuse alla ja mahtuma selle sisse ning heidab kõrvale ja salgab maha kõik, mis tema tarkusega ja mõtlemisviisi ehk loogikaga kokku ei käi. Seetõttu saab ka usk inimesele väga harva tulla mõistuse kaudu, kuna uskmatust alati seda teed käib ja need kaks ei sobi kokku.

Nii on lugu päris vastupidine ega saa sugugi öelda: lapsel ei saa olla usku, sest tal pole mõistust. Siit saab aga taas selgeks Issanda Jeesuse manitsus uskumise suhtes: „Kui te ei pöördu ega saa nagu lapsukesed, siis te ei saa taevariiki“ (Mt 18:3).

Kui kuradil läheb korda niiviisi inimeselt tema lapsepõlve usk riisuda ja mõistuse kaudu istutada temasse uskmatust – ja see läheb tal suuremalt jaolt ikka korda –, siis kaotab inimene ka Juma-

la lapse tunnistuse oma südamest ja jääb võõraks Jumalale. Teda ei kutsu keegi enam Jumala lapseks ja ta ei tunne ennast ka ise seda olevat – ja ta ei ole ka enam Jumala laps ses mõttes, et ta tahaks isa silma all elada ja isa juures olla. Ta on nüüd kadunud laps, raiskuläinud laps, surnud laps (Lk 15:24). Et jälle Jumala laps olla, peab ta ümber pöörduma ja isa juurde tagasi tulema – ta peab päästetud saama, üles ärkama ja uuesti elavaks saama, vana inimese maha panema ja ehtima ennast uuega. Kui ta ümber pöördub, annab Jumal kui isa temale uued riided ning uued kingad ja sörmuse sõrme (Lk 15:22).

See on püha Vaimu uuendamine ehk uuesti sündimine. Siin ei ole aga uut ristimist tarvis. Uuestisündimise jaoks on inimene pestud juba lapsepõlve ristimises. Ristimises on ta juba kadunud ja surnud lapsena maha maetud – uut matmist talle vaja ei lähe. Et vana Adam on visa hingega ning enne täiesti ei sure, kui inimene mulda maetakse, siis ei aita uus veeriputamine midagi. Sellesama endise vee sisse peab teda alla vajutama ja uputama, nagu ütleb nii kujukalt Luther Väikeses katekismuses (IV: 4): „See tähendab, et vana Adam meie sees peab igapäevase patukahetsemise ja meeleparandamise läbi uputama ja surema koos kõigi pattude ja kurjade himudega, ja iga päev peab jälle väljuma ja tõusma üles uus inimene, kes elab õiguses ja puhtuses Jumala ees igavesti!”

Küll aga läheb pöördujale sellesama lapsepõlve ristimisvee juures tarvis Vaimu uuendamist, usu uuendamist, et jälle õigeks lapseks saada – nagu ka Paulus õigekssaamise kohta ütleb, et Jumal on meid õndsaks (mis on sama kui õigeks) teinud uuestisünni pesemise (s.o ristimise vee) ja Püha Vaimu uuendamise kaudu (Tt 3:5). Kui toimub selline uuendamine, siis tuleb pööre ning ilmale tuleb Pühast Vaimust sünnitatud inimene: ta on siis Pühast Vaimust sündinud, ülevalt sündinud, uuesti sündinud. Veeristimisega sai inimene juba lapsepõlves endale ühtlasi ka Jumala lapse õigused – nüüd tuleb ta Jumala juurde ja hakkab tarvitama neid õigusi: nõudma pattude andeksandmist ja õigeksmõistmist. Nüüdsest

peale hakkab ta jälle uskuma ja oma endise lapsepõlve pöörab ta nii ümber, et kasvab jälle lapseusu sisse, mida ei anna mõistus, vaid mida jagab Püha Vaim – ja mis ei ole inimeste tarkuse sõnad, vaid Jumala vägi (1Kr 2:5). Nüüd on inimene Vaimuga ristitud“ (1927/2: 170–171).

„Mina aga võiksin kõrgelt ja kallilt selle peale kihla vedada, kas kuradil pole mitte nõu seda kõike korda saata määratsejate ja taasristijate kaudu, et ta lasteristimise ära kaotab ja paljalt vanu ning suuri ristida tahab. Sest tema mõtted on tõesti järgmised: kui ma lasteristimise kaotada saaksin, siis ma kaupleksin juba ka vanadega, et nad ristimisega viivitaksid või seda edasi lükkaksid, kuni nende vallatused on lõpule jõudnud – ehk siis viimse tunnini. Seejuures hoiaksin ma neid jutlusest eemal, et nad midagi Kristusest ega ristimisest ei õpiks ega peaks sellest lugu. Nii saaksin ma suure hulga inimesi enda poole juba siin maailmas, kus vägevateks eeskujudeks on türklased, pärslased, tatarlased, juudid ja paganad, nii et nad hiljem kiruma hakkaksid ja ütleksid: Mis ristimine? Mis kristlased? Kuhu hulgad jäävad, sinna jään minagi. Arvad sa, et Jumal kahe ehk kolme kristlase pärast kogu maailma hukka ei mõistaks? Miks minagi peaksin elama nende põlatud, väheste kerjuste ja viletsate inimeste seltsis?”

Püha Augustinus kirjutab enese kohta, et tema ema ja teised sõbrad viivitasid tema ristimisega ja ei tahtnud teda lasta ristida noormeheas, et ta pärast pattu ei langeks, vaid tahtsid oodata, kuni noorpõlv on möödas ja ristimine oleks püsivam. See hea tahtmine viis selleni, et Augustinus ikka kaugemale hakkas eemalduma ja kauemini eemale jääma ristimisest ning evangeeliumist, kuni ta manilaste eksiõpetusse langes ja mõlemaid, s.o Kristust ja oma ristimist, naljaks pidas kuni oma kolmekümnenda eluaastani – ja üksnes nii suurte raskustega pääses taas Kristuse juurde ja välja valeõpetusest, et tema ema pidi sellepärast nutma palju palavaid pisaraid ning raskesti kahetsema oma head tahtmist ja vagadust, mille abil ta oli aidanud viivitada oma poja ristimisega.

Sest kurat näeb küll, kui toored ja jumalatud on inimesed, nii et vaevalt kümnes osa küsib selle järele, mis on ristimine, ja iialgi selle peale ei mõtle ega Jumalat selle eest ei täna, et nad on ristitud, veel vähem aga selle peale mõtlevad, et nad ristimise eest hoolt kannaksid ning laitmata eluga selle järele käiksid. Mis saaks veel siis, kui nad üldse ristitud ei oleks ja jutlusel ei käiks, kui juba nüüd on raskusi, et kristlane olla ja selleks jääda, ehkki iga päev õpetatakse, palutakse, toimetatakse ristimist? Nii on ikkagi ka selline ristimine ning õpetus suureks kasuks ja tugevaks manitsuseks, mis viimaks ometi mõningaid inimesi mõjutab selleks, et nad kaugemale mõtlevad kui ristimata pagan“ (1927/2: 145–146).

Harald Pöld: Kaks tsitaati Martin Lutherilt

Harald Pöld tsiteerib Lutherit korduvalt ja ka pikemalt oma järjejutuna kulgevates teoloogilistes artiklites. Kuid kaks pikemat tsitaati on ta ära toonud lugemiseks eraldi välja tõstes. Nii ütleb Luther „Galaatia kirja seletuses“ (1531) **kristliku õpetuse** tervikkuse kohta:

„Nii nagu tõuseb mõtteteaduses (filosoofias), kui seal alguses viga sisse tehakse, sellest väga suur ja määratu eksitus lõpus, nii on lugu ka usuteaduses (teoloogias), et seal väikene eksitus võib terve kirikuõpetuse ära rikkuda ja ära võltsida. Sellepärast on väga tarvis, et õpetus ja elu teineteisest lahus hoitakse. Õpetus ei ole meie, vaid Jumala oma, kes meid on kutsunud ainult selle üle sulasteks ja majapidajaks (1Kr 4:1j). Seepärast ei tohi ega või me kõige väiksematki osa või tähte sellest ära anda ehk maha jätta ... Sest seal me ütleme igatahes koos apostel Paulusega: „Pisut haputaig-nat teeb kogu taigna hapuks“ (Gl 5:9). Sellepärast ei või meie siin karvavõrdki järele anda. Sest õpetus on nii karvapealt piiratud ja selgesti ära määratud asi, et ilma suure tähelepandava kahjuta ei

saa sellele juurde midagi panna ega sellest midagi ära võtta.“

„Kui nad [Zwingli õpetuse pooldajad ja nn sakramentlased] südamest ja tõsiselt usuksid, et see on Jumala sõna, ei heidaks nad nii kergesti nalja sellega, vaid peaksid seda kõige suuremas aus ja usuksid kahtlemata ja vaidlemata, mis ta neile ütleb ja esitab; nad teaksid ka, et üks Jumala sõna on kõik ja kõik Jumala sõnad on üks; ning teaksid ka, et kõik meie kristliku usu õpetused (artiklid) on üks, ja taas, et üks on kõik – ning kus loobutakse ühest, seal taanduvad aegamis tingimata ka kõik teised; sest nad kõik on seotud teineteisega ja kuuluvad ühte ... Sellepärast ära kahtle, et kui sa Jumala ühes usuõpetuses ehk artiklis maha salgad, siis oled sa tema kõigis maha salanud.“

„Me oleme tõesti valmis ja tahtlikud avaldama neile (s.t sakramentlastele ehk reformeeritud kiriku esindajatele) rahu ja armastust, aga ainult nii kaugelt, kui nad jätavad rikkumata ja võltsimata õpetuse usust. Kui me seda ei saa, siis kiidavad nad ilmaaegu nii kõrgeks kristlikku armastust. Põrgu põhja olgu ära neetud iga armastus, mida ülal peetakse usuõpetuse kahjuks, mille ees peavad taganema kõik, olgu armastus, apostlid, inglid taevast ehk mistahes ... Ärgu see meid eksitagu, kui nad kiitlevad, kui hea meele-ga säilitaksid nad armastust ja ühendust ja kui südamest valu see neile tegevat, et tuleb lahku minna. Sest kes ei armasta ega austa Jumalat ja tema sõna, sellele ei anta midagi, armastagu ta muidu mida tahes“ (1923: 124,133).

Samas kirjas kirjeldab Luther ka **kristlikku elu**, kus „liha himustab Vaimu vastu ja Vaim liha vastu“ (Gl 5:17).

„Inimesi, kellel ei ole õiget usku, veab kurat nõnda, et ta laseb neil rahulikult patu sees edasi elada ja tema järele käia. Ta ei vii neid kiusatustesse ja patuvõitlustesse. Nendest ta arvab: nad on niikui-nii minu käes juba oma uskmata tõttu; ma lasen neil nõnda edasi minna, et nad ei tee suurt pattu ega satu suurtesse kiusatustesse; nõnda ma katan kinni nende paised ja vead. – Usklikel seevastu on palju kiusatusi ja nad peavad alatasa viibima võitluses. Need,

kellel ei ole usku ega Vaimu, ei tunne seda ja käivad kurja himu järele. Niipea aga, kui Vaim ning usk tulevad südamesse, muutub inimene nõdraks ja hakkab arvama, et tema ei suutvat peletada kõige vähematki mõtet ega kustutada kõige väiksematki kübet. Ja ta ei näegi enese juures muud kui pattu peast jalatallani. Selle üle kaebavad kõik prohvetid siin ja seal Pühakirja lehekülgedel.

Kui sul aga on ka kurje mõtteid, siis ära seepärast meelt heida. Vaata ainult ette, et nad sind vangi ei võtaks. Meie õpetajad andsid selles asjas nõu, et inimesed piinaku endid nii valjusti ja kaua, kuni kurjad mõtted kaovad. Nii läksid mitmed hulluks ja kaotasid õige aru. – Õpi nüüd sina, kui sa oled ristiinimene, et sa kahtlemata saad tundma kõiksugu astlaid ja kurje kalduvusi oma lihas. Sest sinna, kus on olemas usk, tulevad tuhat kurja mõtet ja sada kiusatust enam kui enne. Vaata ainult selle peale, et sa mees oleksid ja ennast ei laseks vangi võtta, vaid alati vastu hauguksid ja ütleksid: „Mina ei taha, mina ei taha!“ Sest siin on lugu sama nagu halva mehe ja naise vahel, kes ikka üksteise peale urisevad ja kus ilmaski üks ei taha seda, mida tahab teine.

See ongi nüüd aga õige kristlik elu, kus ei ole iial rahulikku olekut ja kus käsi ei käi nõnda, et pattu ei oleks tunda. Vaid seal on patt alati tunda, aga sellele ei anta järele. Kuna on olemas liha ja veri, on olemas ka patt ja seetõttu peab võitlus kestma alaliselt. Kes nüüd seda oma elus ei tunne, see ei või kiidelda, et ta on õige ristiinimene” (1926: 273).

KASUTATUD KIRJANDUS

Kasutatud Harald Põllu teosed (ilmumisaastate järjestuses)

- Kiriku uuendus.* MK **1921/1**: 81–83.
K. Kaupsile seletuseks. MK **1921/2**: 189–190.
Ärkamine ja äratustöö. MK **1922/1**: 306–307, 315–317, 323–324, 339–340, 348, 355 ja 363–364.
Kari elustamine meie kirikus. MK **1922/2**: 43–45, 50–51 ja 59–60.
Meie kiriku alus. MK **1922/3**: 193–194.
Arm on ilmunud. MK **1923/1**: 401–402.
See põhi ikka kindlaks jääb. MK **1923/2**: 273–274.
Kirik ja kogudus. MK **1923/3**: 2–5, 10–12, 58–60, 371–373 ja 378–379.
Mispärast ei tohi protestantismi vaim meie kirikusse jääda? MK **1923/4**: 91–92, 99–100, 107–108, 123–124 ja 132–133.
Kirik ja tema ülesanne pühakirja järele. MK **1924/1**: 259–260, 266–269, 275–276, 282–285, 291–293, 299–300 ja 307–309.
Hingekarjased ja ametivanne. MK **1924/2**: 59–60, 67–69, 75–76, 83–84 ja 92–94.
Mida tähendavad nimetused: protestantlik, evangeelne ja luterlik? MK **1924/3**: 243–245.
Kristlik ühtsus. MK **1924/4**: 337–338.
Muljeid Soome teekonnalt. MK **1924/5**: 50–51.
Vabakiriku poole. MK **1925/1**: 187–188.
Vabakiriku ootel. MK **1925/2**: 269j
Ristimine ja misjon. MK **1925/3**: 17–19.
Üleilmne „tegeliku ristiusu konverents“ ja selle vastasvool. MK **1925/4**: 45–46 ja 52–54.
Kirik ja riik MK **1925/5**: 357–358.
Martin Lutheri õpetus õigeksmõistmisest. MK **1926/1**: 33–34, 41–42, 50–52, 58–60, 66–68, 74–76, 84–86, 92–93, 98–99, 106–107, 114–115, 122–123, 129–131 ja 138–140.
W. S. kogudused. MK **1926/2**: 290–294 ja 298–300.

- Enamust ja aega tuleb pöörata. MK **1926/3**: 65–66.
- Misjoni võidukäik. MK **1926/4**: 329–330 ja 337–338.
- Kristuse kolmesugused tunnistajad. MK **1926/5**: 73–74.
- Kodumisjoni jutluse mõtted. MK **1927/1**: 329–330 ja 337–338.
- Lasteristimine ja „usuristimine“. MK **1927/2**: 98–100, 106–107, 114–115, 122–125, 132–133, 138, 145–147, 156–157, 162–164, 170–172, 178–180 ja 186–188.
- Luterliku kiriku õpetus armulauast. MK **1928/1**: 166–167, 174–176, 182–184, 189–191, 197–198, 205–206, 212–214, 220–222, 228–230, 245–246, 253–254, 261–263, 268–270, 277–278 ja 285–286.
- Õigus Jumala käest. MK **1928/2**: 299–301.
- Inglise kiriku segadused. MK **1928/3**: 21–22.
- Kristuse karjahoitöö. MK **1928/4**: 123–124 ja 131–132.
- Maise vara õigest tarvitamisest. MK **1928/5**: 195–196 ja 203–205.
- Jumala riigi kasvamise takistused. MK **1928/6**: 73–75 ja 81–82.
- Suurest õhtusöömaajast. MK **1929/1**: 185–187 ja 193–194.
- Õige jutlustaja jutlus. MK **1929/2**: 9–11 ja 17–19.
- Pühakirja kooskõla. MK **1929/3**: 194–196, 203–205, 218–219, 227–228, 234–236, 250–251, 274–276, 282–283, 363–364, 370; MK 1930: 2–3 ja 18–20.
- Piiskoppide usulisest vaidlusest. MK **1929/4**: 156.
- Luteriusu põhialused. MK **1930/1**: 303–306.
- Augsburgi usutunnistus usumõõduna. MK **1930/2**: 170–172, 182–184, 194–197, 218–220, 229–231, 242–245 ja 255–256.
- Misjoni algus ja areng. MK **1930/3**: 9–10 ja 17–18.
- Ülestõusmist tunnistav ja seda salgav kuulutus. MK **1930/4**: 137–139.
- Kristuse tulemisest ja maailma lõpust. MK **1930/5**: 306–307, 314–316 ja 326–328.
- Kirik ja usuteaduskonnad. MK **1930/6**: 130–132.
- Kust sai Mooses alglugude andmed? MK **1931/1**: 208–209.
- Kristuse tegu meie heaks ja selle omandamine. MK **1931/2**: 112–115, 123–126, 134–137, 147–150, 159–160, 172–174, 183–185, 196–197, 206–207, 217–220 ja 231–232.
- Püha Vaimu ülesandel. MK **1931/3**: 109–111.
- Ussünd. MK **1931/4**: 52–53 ja 64–65.

- Umbrohist nisu seas. MK **1931/5**: 37–39.
- Kolmekuningapäev ja misjon. MK **1931/6**: 13–15.
- Meie armukutsumise aeg. MK **1931/7**: 193–196.
- Tagasivaade „M. K.“ käekäigule. MK **1931/8**: 257–259.
- Misjonijutlus. MK **1931/9**: 241–244.
- Kristuse ainele hoolekanne. MK **1931/10**: 169–172.
- Paganad Jehoova mäel. MM **1932**: 73–74.
- Kas võime meie – evangeeliumi luteri usulised öelda, et meie usk on kõige õigem ja ainuke õige usk? Noorte Juht **1933/1**: 94.
- Misjoni käsk. MM **1933/2**: 73–76.
- Misjon kui valguse võitlus pimedusega. MM **1933/3**: 109–112.
- Usupuhaustusepühaks. Noorte Juht **1933/4**: 260–265.
- Ristiusu vaenamist meie päevil. Noorte Juht **1934**: 309–312.
- Õige Kristuse tunnustähed. MM **1935/1**: 43–44.
- Kristus valitsejana. MM **1935/2**: 135–138.
- Juudimisjonist. MM **1935/3**: 30–33, 45–47, 59–61, 74–78, 94–96 ja 112–114 (algus MM 1934: 92–96, 111–115).
- Maa sool. MM **1935/4**: 15–16.
- Vanapaganlus ja „uuspaganlus“. MM **1936**: 29–30.
- Misjon ja oikumeenilisus. MM **1938/1**: 47–52 ja 61–63.
- Kristust ei saa hävitada. MM **1938/2**: 1–5.
- Läkitustöö ja läkitusamet. MM **1938/3**: 43–47.
- Kristuse tuli MM **1938/4**: 71–75.
- Misjon praeguse maailma võitluse keskel. MM **1939/1**: 8–12, 22–26 ja 37–39.
- Läkitustöö – Jumala uus loomistöö. MM **1939/2**: 19–22.

Sekundaarne kirjandus

- Eesti Biograafiline Andmebaas ISIK – internetiaadressil: <http://www2.kirmus.ee/biblioserver/isik/index.php?id=2853>.
- Kull, Anne 2014. Ühest dogmaatikast kahjutundega. – Eesti Kirik 19.02.2014: 9.
- Luthardt, Christoph Ernst 1882. Kompendium der Dogmatik. 6. Aufl. Leipzig: Dörffling und Franke.

- Paul, Toomas 1999. Eesti piiblitõlke ajalugu. Tallinn: Emakeele Seltsi Toimetised nr 72.
- Praost Harald Pöld 60-aastane (Postimees 15.11.1934).
- Profittlich, Eduard 1939. Kas katoliku kirik on antikristlik? – Kiriku elu 3/1939: 20–21.
- Pöld, Joel 1990. Harald Wilhelm Pöld. – Eesti Evangeelne Luterlik Kirik 1990/1: 57–59. Tallinn: EELK Konsistoorium.
- Ratzinger, Joseph / Paavst Benedictus XVI 2006. Sissejuhatus kristlusesse. Tartu: Johannes Esto Ühing.
- Schmidt, Martin 1962. Neuluthertum. – Evangelisches Kirchenlexikon. Band II. Hrsg. v. Heinz Brunotte und Otto Weber. 2. Aufl. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Tallmeister, Theodor 1925. Rooma paavsti ja „tõsiste“ luterlaste hingegulus. – Protestantline Ilm 3/1925: 37–38.
- Tillich, Paul 1972. Meine veränderte Stellung zum Zionismus (1959). – Impressionen und Reflexionen. Gesammelte Werke XIII. Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk. S. 403–408.
- Veem, Konrad 1988. Eesti Vaba Rahvakirik. Dokumentatsioon ja leksikon. Stockholm: Eesti Vaimulik Raamat.
- Vihuri, Veiko 2004. Kirikuõpetuslikke vaateid Eesti teoloogias: Harald Põllu vabakiriku kava. – Usuteaduslik Ajakiri, nr: 1/2004: 21–46.

Lühendid:

MK = Meie Kirik

MM = Meie Misjon